

Onderzoeksverslag

‘Autisten en hun sociale vaardigheden’

Bron geraadpleegd op 23-01-2013: <http://www.giftofnature.nl/pag/autisme.html>

Onderzoeker: Marga Verhoef

Onderzoeker: Marga Verhoef
Studentnummer: 78481
Minor: Special Educational Needs
Begeleider: Dirk Korf
Datum: Januari 2013
Emailadres: marga.verhoef@student.stenden.com

Voorwoord

Voor u ligt mijn onderzoeksverslag met als onderwerp autisten en hun sociale vaardigheden.

Bij deze wil ik iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan mijn onderzoek. Dit zijn de leerkrachten van Stenden. Mevr. J. Dingen, waarmee ik in contact ben gekomen nadat zij een lezing heeft gegeven over autisme op Stenden. Met haar mocht ik een dag meelopen. Studenten die mij hebben geholpen als ik er even niet meer uit kwam. En alle prachtige verhalen die ik mocht horen en lezen met betrekking tot het kind met autisme.

Groningen, januari 2013

Marga Verhoef

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Inleiding	9
Hoofdstuk 1 Van toen tot nu	10
1.1 Het onderwijs voor de twintigste eeuw	10
1.1.1 De eerste speciale scholen	11
1.2 Van de twintigste eeuw tot nu	11
1.2.1 De LOM-school	12
1.2.2 Mammoetwet	12
1.2.3 Contourennota	12
1.3 De basisschool	12
1.3.1 Kerndoelen	13
1.4 Het onderwijs van nu	14
1.4.1 Weer Samen Naar School	14
1.4.2 Samenwerkingsverband	14
1.4.3 De intern begeleider	15
1.5 Speciaal Basisonderwijs	15
1.5.1 Permanente Commissie Leerlingenzorg	15
1.6 Speciaal Onderwijs	16
1.6.1 Het rugzakje, leerlinggebonden financiering	16
1.7 Passend Onderwijs	17
1.7.1 1-zorgroute	17
1.8 Het voortgezet onderwijs	18
1.8.1 Leerwegondersteunend onderwijs	18
1.8.2 Het VMBO	18
1.8.3 HAVO of VWO	18
Hoofdstuk 2 De basisschoolleerling	19
2.1 De kleuter (van vier tot zes jaar)	19
2.1.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling	19
2.1.2 Lichamelijke ontwikkeling	20
2.1.3 Creatief expressieve ontwikkeling	20
2.1.4 Cognitieve ontwikkeling	21
2.2 Het schoolkind (van zes tot twaalf jaar)	21
2.2.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling	21
2.2.2 Lichamelijke ontwikkeling	22
2.2.3 Creatief expressieve ontwikkeling	22
2.2.4 Cognitieve ontwikkeling	22
2.3 Het kind in de bovenbouw (negen+)	23
2.3.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling	23
2.3.2 Lichamelijke ontwikkeling	23
2.4 Conclusie	24

2.4.1	Wat is een normale ontwikkeling van een basisschoolkind	24
2.4.2	Waar liggen de grenzen van basisschoolkinderen en wat mag je van het basisschoolkind verwachten	24
2.4.3	In hoeverre kunnen, of mag je verwachten dat, basisschoolkinderen zich aanpassen aan kinderen met autisme	24
Hoofdstuk 3	Autisme	25
3.1	Wat is autisme	25
3.1.1	Informatieverwerking	25
3.1.2	Centrale Coherentie	26
3.1.3	Theory-of-mind	26
3.1.4	Planning en executive function	26
3.2	Hoe herken je iemand met autisme	27
3.3	Diagnose	27
3.4	Welke vormen van autisme komen voor	28
3.4.1	Klassiek autisme	28
3.4.2	Het syndroom van Asperger	28
3.4.3	Pervasive Developmental Disorder Not Otherwise Specified	29
3.4.4	Het RETT-syndroom	29
3.4.5	Desintegratieve stoornis van de kinderleeftijd	29
3.5	Kenmerken van autisme	29
3.5.1	Sociaal gedrag	30
3.5.1.1	Het afzijdige type	30
3.5.1.2	Het passieve type	30
3.5.1.3	Het actieve maar bizarre type	30
3.5.1.4	Het stijf formalistische of hoogdravende type	30
3.5.2	Communicatie	31
3.5.3	Verbeelding	32
3.6	Wat zijn de sterke kanten van autisten	32
3.7	Het autistische kind in het reguliere basisonderwijs	33
3.8	Conclusie	34
3.8.1	Welke vormen van autisme komen er het meeste voor in het reguliere onderwijs	34
3.8.2	Wat zijn de sterke kanten van kinderen met autisme	34
3.8.3	Wat zijn de zwakke kanten van kinderen met autisme	35
3.8.4	In hoeverre kunnen kinderen met autisme zich aanpassen aan de regels	35
Hoofdstuk 4	Sociale vaardigheden	36
4.1	Emotionele intelligentie	37
4.1.1	Emotioneel bewustzijn	37
4.1.2	Emotionele sturing	37
4.1.3	Emotionele autonomie	37
4.1.4	Sociaal-emotionele vaardigheden	38
4.1.5	Vaardigheden voor het leven en het emotionele welzijn	38

4.2	Gedrag	38
4.2.1	Negatief gedrag	38
4.2.2	Positief gedrag	39
4.3	Sociale vaardigheidstraining	39
4.4	Conclusie	42
4.4.1	Wat wordt er bedoeld met sociale vaardigheden	42
4.4.2	Wanneer kom je in aanmerking voor een sociale vaardigheidstraining	42
4.4.3	Welke methoden, met betrekking tot sociale vaardigheden, worden veel gebruikt?	42
Hoofdstuk 5	Algehele conclusie <i>theoretische verantwoording</i>	43
5.1	Algehele conclusie theoretische (deel) vragen	43
5.1.1	Wat is een normale ontwikkeling van een basisschoolkind	43
5.1.2	Waar liggen de grenzen van basisschoolkinderen en wat mag je van het basisschoolkind verwachten	43
5.1.3	In hoeverre kun, of mag je verwachten dat, basisschoolkinderen zich aanpassen aan kinderen met autisme	43
5.1.4	Welke vormen van autisme komen er het meeste voor in het regulier onderwijs	44
5.1.5	Wat zijn de sterke kanten van kinderen met autisme	44
5.1.6	Wat zijn de zwakke kanten van kinderen met autisme	44
5.1.7	In hoeverre kunnen kinderen met autisme zich aanpassen aan de regels	45
5.1.8	Wat wordt er bedoeld met sociale vaardigheden	45
5.1.9	Wanneer kom je in aanmerking voor een sociale vaardigheidstraining	45
5.2	Antwoord op mijn hoofdvraag <i>voorlopige hypothese</i>	46
5.2.1	Mijn voorlopige hypothese	46
Hoofdstuk 6	Verantwoording onderzoeksopzet	47
6.1	Probleemstelling	47
6.1.1	De probleemstelling	47
6.1.1.1	Het probleem	47
6.1.1.2	Formuleren van de gewenste situatie	47
6.1.1.3	Vergelijk gewenste situatie met huidige situatie	47
6.1.1.4	Probleemverheldering	47
6.2	Onderzoeksvraag	47
6.2.1	Theoretische onderzoeksvragen	48
6.2.2	Praktische onderzoeksvragen	48
6.3	Doelstelling	48
6.4	Ethische verantwoording	49
6.5	Eenheidsbegrip en eigenschapbegrip	49
6.5.1	Eenheidsbegrip	49
6.5.2	Eigenschapbegrip	50
6.6	Type onderzoek	50
6.6.1	Causaal model	50

6.7	Onderzoeksontwerp	50
6.7.1	Storende factoren	51
6.7.1.1	Tussentijds voorval	51
6.7.1.2	Groei-effect	51
6.7.1.3	Testeffect	51
6.7.1.4	Statische regressie	51
6.7.1.5	Moraliteit	52
6.8	Causaliteit	52
6.9	Populatie en steekproef	52
6.10	Dataverzameling	53
6.11	Meetniveau	53
6.12	Operationalisering	53
6.13	Testen van het onderzoeksinstrument	54
Hoofdstuk 7	Datapresentatie	55
7.1	Gegevensverwerking	55
7.2	Ontbrekende gegevens	55
7.3	Codering	56
7.4	Samenvoegen gegevens	56
Hoofdstuk 8	Data-analyse	57
8.1	Leerling 1	58
8.1.1	Aanvullende informatie over de leerling	58
8.1.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	58
8.1.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	58
8.1.4	Eigen vaardigheden	58
8.1.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	59
8.2	Leerling 2	61
8.2.1	Aanvullende informatie over de leerling	61
8.2.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	61
8.2.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	61
8.2.4	Eigen vaardigheden	61
8.2.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	62
8.3	Leerling 3	64
8.3.1	Aanvullende informatie over de leerling	64
8.3.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	64
8.3.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	64
8.3.4	Eigen vaardigheden	64
8.3.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	65
8.4	Leerling 4	66
8.4.1	Aanvullende informatie over de leerling	66
8.4.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	66
8.4.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	66
8.4.4	Eigen vaardigheden	66

8.4.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	67
8.5	Leerling 5	68
8.5.1	Aanvullende informatie over de leerling	68
8.5.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	68
8.5.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	68
8.5.4	Eigen vaardigheden	68
8.5.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	69
8.6	Leerling 6	71
8.6.1	Aanvullende informatie over de leerling	71
8.6.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	71
8.6.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	71
8.6.4	Eigen vaardigheden	71
8.6.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	72
8.7	Leerling 7	73
8.7.1	Aanvullende informatie over de leerling	73
8.7.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	73
8.7.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	73
8.7.4	Eigen vaardigheden	73
8.7.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	74
8.8	Leerling 8	75
8.8.1	Aanvullende informatie over de leerling	75
8.8.2	(eventuele) Storende factoren nulmeting	75
8.8.3	(eventuele) Storende factoren eindmeting	75
8.8.4	Eigen vaardigheden	75
8.8.5	Vaardigheden van groepsgenoten tot hem	76
Hoofdstuk 9	Conclusies en aanbevelingen	78
9.1	Conclusie theoretisch gedeelte	78
9.2	Conclusie praktijk gedeelte	79
9.3	Beantwoording van de onderzoeksvraag	80
9.4	Aanbevelingen	80
Hoofdstuk 10	Literatuurlijst	83
10.1	Boeken	83
10.2	Internet	84
Bijlage 1	Observatielijst	85
Bijlage 2	Verantwoording onderzoeksopzet	90
Bijlage 3	Brief voor de ouders groep 7/8	95
Bijlage 4	Nulmeting	96
Bijlage 5	Eindmeting	142

Inleiding

In de afgelopen jaren is er in het onderwijs veel veranderd. Vanaf de jaren '90, ontstond er een nieuw onderwijsbeleid, 'Weer Samen Naar School' (WSNS). Dit zorgde ervoor dat er meer zorgkinderen binnen het regulier onderwijs een plekje zouden krijgen. Vanaf 2011 is de overheid bezig met het beleid 'Passend Onderwijs'. Passend onderwijs is het verlengde van het beleid 'Weer Samen Naar School'.

Binnen de scholen leverde dit veel vragen op, één van de belangrijkste vragen is: 'Wat zijn de gevolgen voor het onderwijs?' Bij deze vraag kun je denken, wat zijn de gevolgen voor de leerkrachten, wat zijn de gevolgen voor het naar de basisschoolgaande kind en wat zijn de gevolgen voor het zorgkind?

Deze vragen speelden bij mij ook een rol, daarom wilde ik hier graag iets mee doen. In het derde leerjaar van de Pabo heb ik gekozen voor de minor SEN (Special Educational Needs). De term zorgkind is erg breed en veel kinderen zullen hier ook onder vallen. Tijdens mijn keuze voor het onderwerp wilde ik mij dan ook speciaal richten op het kind met autisme, dit mede omdat ik tijdens mijn stages hier weinig ervaring over heb opgedaan. De vraag was nu welke kant ga ik op en wat wil ik precies onderzoeken. In mijn omgeving en op stagescholen hoorde ik vaak het volgende over het kind met autisme: *'Hij leeft in zijn eigen wereld.'* en *'Hij kan zich niet zo goed aanpassen hoor.'* of *'Tja, autisten die zijn niet sociaal vaardig.'* Al samenvattend concludeerde ik dat het kind met autisme niet sociaal vaardig is, omdat hij in zijn eigen wereld leeft, je hem daarom beter met rust kunt laten omdat hij zich toch niet kan aanpassen. Ik kan mij niet voorstellen dat dit de enige en juiste waarheid is, zodoende heb ik de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

'In welke mate zijn groepsgenoten van moeilijk voorspelbare autistische leerlingen bereid om zich naar dit gedrag te voegen en welke rol daarbij is weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen.'

In het eerste hoofdstuk is te lezen hoe het onderwijs tot stand is gekomen, dit heeft met name betrekking op het zorgkind. Dit hoofdstuk is opgedeeld in macro-, meso- en microniveau. Hoofdstuk twee tot en met hoofdstuk vijf is de theoretische ondersteuning voor mijn onderzoek. Deze hoofdstukken bevatten informatie die mijn deelvragen zullen beantwoorden en in hoofdstuk vijf is er ook een voorlopige hypothese opgesteld. In hoofdstuk zes tot en met negen is te lezen of mijn voorlopige hypothese daadwerkelijk klopt met de praktijk. Hierin is dus te lezen wat de resultaten zijn van mijn praktijkonderzoek, daarnaast wordt ook mijn onderzoeksvraag beantwoord.

Nb. In mijn verslag zal in de termen van hij of hem worden gesproken, hier zou ook zij of haar bedoeld kunnen worden.

Hoofdstuk 1: Van toen tot nu

Dit hoofdstuk is een inleidend hoofdstuk. In dit hoofdstuk zal uitgelegd worden hoe het onderwijs is geworden zoals het nu is en dan gaat het met name om de zorgkind. Het hoofdstuk is verdeeld in drie niveaus. Het eerste niveau is macroniveau, hieronder valt de overheid. Het tweede niveau is mesoniveau hieronder vallen de schoolbesturen en samenwerkingsverbanden. Het microniveau gaat over de (zorg)kind in de klas. Ik heb ervoor gekozen om geen duidelijk onderscheid te maken tussen de niveaus. Ik vind dat wat de overheid beslist, uiteindelijk de leerkracht in kaart moet brengen, dit hangt nauw met elkaar samen. Wel is te lezen hoe dit besluit in werking wordt gezet en wat het eindresultaat is.

1.1 Het onderwijs voor de twintigste eeuw

In de middeleeuwen ontstonden de eerste scholen, deze scholen waren vooral gericht op geloof en status. Er werd op deze scholen dan ook veel tijd besteed aan godsdienst. De kinderen van de midden en hoge klasse kregen vaak les in het Latijn. Maar ook werd er tijd besteed aan de vakken: muziek, lezen, schrijven en rekenen. Je zou kunnen stellen dat het onderscheid tussen sociale klassen langzaam veranderde (Stilma, 2011).

Één van de eerste wetten die het mogelijk maakten dat kinderen meer naar school zouden gaan was 'het kinderwetje van van Houten' (1874). Deze wet hield in dat kinderen onder de twaalf jaar geen fabrieksarbeid mochten verrichten. Huishoudelijke arbeid en veldarbeid vielen echter niet onder deze wet (Stilma, 2011).

In de wetgeving van 1806, werden er schoolopzieners aangesteld, dit zou je nu de schoolinspectie kunnen noemen. De schoolopzieners zorgden ervoor dat het lagere onderwijs verbeterd werd. Daarnaast moesten onderwijzers een examen afleggen om daadwerkelijk les te mogen geven. Ook ontstond er een verplichte boekenlijst, andere leerboeken werden niet meer toegestaan. Tot nu toe werd er alleen maar hoofdelijk onderwijs gegeven, dit betekende dat elk kind apart bij de onderwijzer moest komen. In de nieuwe wetgeving stond geschreven dat er klassikaal onderwijs gegeven moest worden en dat de klassen niet groter mochten zijn dan 70 leerlingen. Daarnaast kwam er in elk lokaal een schoolbord en kreeg elk kind een schoolrapport waarin cijfers stonden. Je kreeg een cijfer voor de verplichte leervakken: taal, lezen, schrijven en rekenen, maar je kreeg ook een cijfer voor je gedrag. De staat kon alleen toestemming geven voor het oprichten van een school, hierdoor ontstonden er veel openbare scholen. Op deze openbare scholen werd geen godsdienst als schoolvak gegeven, wel werd er onderwezen in maatschappelijke- en christelijke deugden. Veel ouders waren het niet eens met deze beslissing en stichtten, met behulp van kerken, bijzondere scholen. Doordat deze bijzondere scholen geen geld van de overheid kregen ontstond de schoolstrijd (Stilma, 2011). In 1848 kwam er de wet, 'vrijheid van onderwijs'. Iedereen mocht een school beginnen maar de overheid gaf alleen geld aan openbare scholen.

Met betrekking tot het bijzondere kind ofwel zorgkind is binnen deze periode, weinig informatie te vinden. Meestal werden gehandicapte kinderen of kinderen waarmee ‘iets aan de hand’ was, ten vondeling gelegd bij een weeshuis of klooster (Stilma, 2011). Het bijzondere kind groeide hier vaak ook op en kreeg een simpele baan. In 1790 kwam er de eerste school voor het bijzondere kind. De predikant Henri Guyot had in Parijs de Fransman Lépée ontmoet, die aan een doofstommeninstituut succesvol onderwijs gaf. Henri Guyot besloot om in Groningen een school voor dove kinderen op te richten (Stilma, 2011).

1.1.1 De eerste speciale scholen

Het begin van het speciaal onderwijs stamt uit de negentiende eeuw. Er werden vele particuliere instellingen opgericht ook al was er nog geen sprake van leerplicht. Ook het doofstommeninstituut uit 1790 bestond nog steeds. Maar er werden meerdere bekende instituten opgericht, enkele bekende instituten zijn:

- Het in 1808 opgerichte blindeninstituut. Deze werd in Huizen opgericht en hier werd leesonderwijs gegeven maar ook lichamelijke opvoeding. De initiatiefnemers waren een aantal Amsterdamse vrijmetselaarsloges.
- De in 1855, opgerichte school voor zwakzinnigen. Deze school werd opgericht door Cornelis van Koestveld, in Den Haag. Deze school werd ook wel ‘de Idiotenschool’ genoemd.
- De in 1864 opgerichte scholen en inrichtingen voor ontspoorde minderjarige, ongehuwde moeders en voor ontslagen vrouwelijke gevangenen. Deze scholen en instituten werden opgericht door Otto Gerard Helderling.

1.2 Van de twintigste eeuw tot nu

De twintigste eeuw is een eeuw waarin het onderwijs is gevormd zoals wij het nu kennen. Een van de belangrijkste wetten is ‘de leerplichtwet’, deze werd in 1900 ingevoerd en daadwerkelijk per 1 januari 1901 in de praktijk gebracht (van Eijkeren, 2005). Deze wet hield in dat alle kinderen van zes tot twaalf jaar verplicht waren om onderwijs te volgen. Na deze wet volgden al gauw meerdere wetten.

In 1920 kwam de ‘wet op het lager onderwijs’. Deze wet had twee belangrijke punten. Een daarvan was dat na jaren strijd, het bijzonder- en openbaar onderwijs financieel gelijkgesteld werden. Een ander belangrijk punt was dat niet alleen het lager onderwijs, maar ook het buitengewoon onderwijs een wettelijke status kreeg. Deze onderwijswet bood opvang voor buitengewone kinderen in speciale klassen, die verbonden waren aan de gewone lagere school. In de praktijk werd er gekozen voor zelfstandige scholen voor Buitengewoon Lager Onderwijs, ook wel BLO genoemd. De scholen voor buitengewoon lager onderwijs waren vooral bedoeld voor, Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZLMK) en Moeilijk Lerende Kinderen (MLK). Het volk sprak vaak over de school voor het achterlijke kind (Stilma, 2011).

1.2.1 De LOM-school

Na de Tweede Wereldoorlog kwam er een nieuw schooltype bij. Wilhelmina Bladergroen richtte in 1949 namelijk een LOM-school op. Dit was een school voor kinderen met Leer-en OpvoedingsMoeilijkheden. Ook ontstonden er klassen voor de In hun Ontwikkeling Bedreigde Kleuters (IOBK-klassen). Als snel groeide het buitengewoon lager onderwijs, want voor elke beperking kwam er bijna een speciale school.

1.2.2 Mammoetwet

Jo Cals vond het belangrijk dat de overgang van de basisschool naar het vervolgonderwijs op een meer verantwoorde manier moest verlopen. Hierdoor ontstond de Mammoetwet, deze wet werd in 1968 ingevoerd. Iedereen moest dezelfde basis krijgen in de brugklas ook wel overbruggingsperiode genoemd. Na deze periode moest je kiezen welk beroep je wilde beoefenen aan de hand hiervan werd je opleiding bepaald.

Mijn mening:

Ik vind het jammer dat het idee van een middenschool geschrapt is. Het zou misschien niet voor alle kinderen 'nodig' zijn maar sommige kinderen zouden hier op verschillende vlakken sterker uit kunnen komen.

1.2.3 Contourennota

Minister Jos van Kemenade bracht in 1975 het rapport 'Contouren van een toekomstig onderwijsbeleid' uit. Deze 'Contourennota' was bedoeld als discussiestuk over het onderwijs van de toekomst. Het voorgestelde onderwijsstelsel ging uit van een basisschool voor vier- tot twaalfjarigen, gevolgd door een vierjarige middenschool, een overbruggingsperiode tussen de basisschool en het voortgezet onderwijs. De basisschool kwam er (1985), het idee voor een middenschool werd geschrapt.

1.3 De basisschool

De wet die in 1985 aangenomen werd, bracht meer samenhang binnen het onderwijs. Ten eerste werden de aparte kleuterschool en de aparte lagere school, samengevoegd. Deze school ging de basisschool heten. Er was nu één directeur en er waren acht groepen. De eerste vier groepen noemde men de onderbouw, waar vier- tot zesjarigen in de kleuterklas zitten. De laatste vier groepen werd de bovenbouw genoemd. Het idee hierachter was dat door de kleuterschool en de lagere school samen te voegen de stap naar de lagere school minder groot werd. De hoofdreden was dat er een ononderbroken ontwikkelingslijn van groep één tot en met groep acht kwam (Van Eijkeren, 2005). Naast deze verandering ging ook het buitengewoon onderwijs veranderen. Vanaf nu zou dat Speciaal Onderwijs gaan heten.

In 1991 startte het project 'Weer Samen Naar School' (WSNS). Het doel van dit project was om zoveel mogelijk kinderen op de basisschool te houden. Hiervoor moesten de reguliere basisscholen en speciale scholen zoveel mogelijk gaan samenwerken. In 1998 werd dit wettelijk vastgelegd, dit werd de wet op het 'Primair Onderwijs' genoemd (WPO). Het speciaal onderwijs kreeg ook een andere naam, het werd de 'Speciale School voor Basisonderwijs' (SBO). Daarnaast kwam ook de Wet op het Expertisecentra, deze wet verving de interimwet¹ op het Speciaal en Voortgezet speciaal onderwijs (1985) (Stilma, 2011).

1.3.1 Kerndoelen

Er werd nauwelijks vastgelegd wat kinderen precies moesten leren, daarom werden er in 1993 kerndoelen ingevoerd.

*'Kerndoelen beschrijven de kwaliteiten van leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden. Ze beschrijven waarmee de kinderen in de loop van de basisschool in ieder geval kennismaken. Kerndoelen geven een antwoord op de vraag welke vakken kinderen op school krijgen en wat ze leren.'*²

De manier waarop deze kerndoelen invulling krijgen is per school verschillend, dit bepaald iedere school voor zich. De kerndoelen kunnen regelmatig veranderen, dit zorgt ervoor dat het onderwijs zich ook continu verandert. De school werkt op deze manier ook constant aan zijn ontwikkeling. Deze ontwikkelingen staan beschreven in het schoolplan.

Kerndoelen heb je niet zo maar bereikt, en zoals de onderwijswet van 1985 al aangaf, er moet een doorgaande ontwikkeling in zitten. Dit doet een school door middel van leerlijnen en tussendoelen uit te zetten (Van Eijkeren, 2005). De leerlijn geeft de weg aan die het kind moet bewandelen om het doel te bereiken. Maar ook dit is niet in één keer behaald. Daarvoor zijn de tussendoelen. Dit zijn tussenstations om de leerlijn te behalen. Op deze manier kan de leerkracht de ontwikkeling van het kind goed volgen en indien nodig, vroegtijdig ingrijpen. Leerlijnen en tussendoelen vind je terug in het leerplan. De Stichting LeerplanOntwikkeling (SLO) heeft de nieuwe kerndoelen uitgewerkt in leerlijnen.

¹ Interimwet: Vanaf 1 augustus 1998 is de wetgeving op dit gebied veranderd en zijn de voormalige onderwijssoorten lom, mlk en iobk (voor zover verbonden aan scholen voor so-lom en so-mlk) opgenomen in de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) en de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO). Vanaf dat tijdstip wordt het basisonderwijs aan deze drie groepen gegeven op scholen voor speciaal basisonderwijs. Het voortgezet onderwijs werd in eerste instantie aangeboden op scholen voor speciaal voortgezet onderwijs (svo). In de periode augustus 1998 tot augustus 2002 is het svo-lom vooral overgegaan naar het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) op het vmbo en is het svo-mlk vooral omgezet in praktijkonderwijs.

Vanaf 1 augustus 1998 zijn alle overige onderwijssoorten die onder de ISOVSO vielen, ondergebracht in de Wet op de Expertisecentra (WEC). Ze worden aangeboden op speciale scholen. Daarbij wordt de opleiding aan kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden alleen aangeboden op het 'niveau' van het basisonderwijs. De andere opleidingen worden ook aangeboden als voortgezet onderwijs. (bron geraadpleegd op 30-03-2013: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?conceptid=635>)

² Eijkeren van, M. (2005). *Pedagogisch-didactisch begeleiden*. Baarn:HBuitgevers.

1.4 Het onderwijs van nu

Het onderwijs van nu is gevormd door het beleid 'Weer Samen Naar School'. Hierop volgt het beleid Passend Onderwijs. Deze beleidsvormen zijn bepalend geweest voor het onderwijs van nu.

1.4.1 Weer Samen Naar School.

In het begin van de jaren '90, is men begonnen met het invoeren van het beleid 'Weer Samen Naar School' (WSNS). Dat dit beleid er kwam had meerdere redenen. Voorheen gingen alle zorgleerlingen naar een speciale school, dit kostte veel geld, maar men vroeg zich ook af hoe het was voor het kind zelf. Met de invoering van het basisonderwijs in 1985 was het de bedoeling dat er meer kinderen in het reguliere onderwijs zouden blijven. Dit beleid kon gerealiseerd worden door samenwerkingsverbanden. Dit houdt in dat de basisschool en het speciaal onderwijs samenwerken.

Door het beleid 'Weer Samen Naar School' hadden leerkrachten ook behoefte aan een andere manier van werken in de basisschool. Ten eerste was er het samenwerkingsverband met het speciaal onderwijs. En deed het adaptief onderwijs zijn intrede. Dit betekent dat het onderwijs niet meer afgestemd werd op het gemiddelde kind maar dat er ook meer ruimte was voor de onderwijsbehoefte van het individuele kind (Van Eijkeren, 2005). Dit kan gerealiseerd worden door in niveaugroepen te werken. Doordat er meer in niveaugroepen wordt gewerkt dienen kinderen ook meer zelfstandig te kunnen werken.

Mijn mening:

Ik vind dat het beleid 'Weer samen naar school' mooie dingen heeft gebracht voor het onderwijs. Ik ben een groot voorstander voor adaptief onderwijs. Daarnaast kan een goede samenwerking tussen scholen veel opleveren. Tot nu toe heb ik hier als stagiaire weinig van meegekregen.

1.4.2 Samenwerkingsverband

Elke school is verplicht om in een samenwerkingsverband te zitten. Elk samenwerkingsverband is weer verplicht om zorgstructuur in te richten. Hierin staan alle voorzieningen beschreven die kinderen met extra zorg nodig kunnen hebben. De organisatie en de inhoud van de zorgstructuur staat beschreven in het zorgplan. Het samenwerkingsverband is verplicht elk jaar voor één mei een zorgplan op te stellen. Hierin staat tenminste beschreven hoe de formatie wordt ingezet, hoe de scholen met elkaar samenwerken en hoe de zorg op elkaar wordt afgestemd. Een samenwerkingsverband opzetten kost veel tijd en deskundigheid. Meestal is er één persoon verantwoordelijk binnen het team. Dit kan de directeur zijn maar ook een interne begeleider.

1.4.3 *De interne begeleider*

De interne begeleider is niet alleen het aanspreekpunt binnen het samenwerkingsverband maar heeft ook andere belangrijke functies binnen de school. Enkele voorbeelden zijn, teamleden coachen en het proces van de zorgverbreding bewaken (Van Eijkeren, 2005). In het leerlingvolgsysteem worden alle gegevens van de kinderen verwerkt. Op deze manier kan iedereen, binnen het team, bij deze gegevens maar kun je de ontwikkeling van het kind ook goed volgen. Via het leerlingvolgsysteem³ kun je ook kijken wat de prestaties van de school zelf zijn.

1.5 **Speciaal Basisonderwijs**

Sinds 1998 bestaat de ‘Wet op het Primair Onderwijs’ (WPO). Dit betekent dat de basis- en het speciaal onderwijs onder dezelfde wettelijke regeling vallen. Het speciaal basisonderwijs is bedoeld voor kinderen met leerproblemen, emotionele problemen en gedragsproblemen. De speciale basisschool krijgt net als alle andere scholen geld voor de formatie en extra zorgformatie zodat er extra zorg geboden kan worden aan het zorgkind.

1.5.1 *Permanente Commissie Leerlingenzorg*

Kinderen die binnen het reguliere onderwijs niet op hun plek zijn, worden aangemeld bij de ‘Permanente Commissie Leerlingenzorg’ (PCL). Uiteindelijk bekijkt deze commissie wat de basisschool allemaal heeft gedaan om tot de behoefte van het aangemelde kind te komen. Dit betekent dat de commissie kijkt of basisschool er daadwerkelijk alles aan heeft gedaan om het kind te helpen. Daarna zal de commissie een besluit nemen of het kind naar de speciale basisschool mag.

De speciale basisschool heeft een ondersteunende- en een onderwijsfunctie. De deskundigheid die de speciale basisschool heeft, staat beschikbaar voor het samenwerkingsverband. Hoe dit vormgegeven wordt, staat beschreven in het zorgplan.

De kinderen die naar het speciaal onderwijs gaan hebben vaak al veel meegemaakt. Er moet dan ook zorgvuldig met hen omgegaan worden. Er wordt vaak veel gewerkt aan het zelfvertrouwen van het kind. De ideale situatie zou zijn dat het kind zoveel persoonlijke doelen kan bereiken zodat hij weer teruggeplaatst kan worden naar het reguliere basisonderwijs.

³ Leerlingvolgsysteem: Er zijn verschillende systemen waarmee de ontwikkeling van kinderen gevolgd en hun resultaten in kaart kunnen worden gebracht. Leerlingvolgsystemen kunnen bestaan uit genormeerde toetsen, uit observatiesystemen of uit een combinatie daarvan. Vaak wordt met name bij kleuters gebruik gemaakt van observeren.

(bron geraadpleegd op 02-04-2013: <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00153/>)

1.6 Speciaal Onderwijs

Sinds 1998 is de 'Wet op het Primair Onderwijs' (WPO) ontstaan, maar ook de 'Wet op de Expertisecentra' (WEC). De wet op de expertisecentra, gaat over de kinderen met een beperking, deze kinderen zijn beperkt in hun dagelijks functioneren. De beperkingen zijn onder te verdelen in vier clusters:

- Cluster 1: blinde- en slechthorende kinderen. Deze kinderen gaan naar scholen voor visueel gehandicapte kinderen of meervoudig gehandicapte kinderen die slechthorend of blind zijn. De meeste kinderen gaan met speciale begeleiding naar het reguliere onderwijs.
- Cluster 2: dove- en slechthorende kinderen. De kinderen die naar deze scholen gaan hebben vaak ernstige spraakmoeilijkheden en/of taalmoeilijkheden, deze kinderen kunnen ook communicatieve problemen hebben zoals bij bepaalde vormen van autisme.
- Cluster 3: gehandicapte- en langdurig zieke kinderen. De kinderen die naar deze school gaan hebben een lichamelijke of verstandelijke beperking. Ze zijn langdurig ziek of het zijn kinderen met epilepsie.
- Cluster 4: kinderen met stoornissen en gedragsproblemen. De kinderen die naar deze school gaan hebben vaak psychiatrische stoornissen of ernstige gedragsproblemen. De scholen zijn vaak verbonden aan pedologische (kinderkundige) instituten.

De scholen die onder dezelfde clusters vallen vormen samen een samenwerkingsverband, dit wordt regionaal expertisecentrum genoemd, hierbij gaat het om de clusters 2,3 en 4. Het expertisecentra geeft ambulante hulp aan de gewone basisschool. Op deze manier wordt het ook gemakkelijker om kinderen met een handicap naar de gewone basisschool te sturen. Een onafhankelijke indicatiecommissie bepaald of het kind in aanmerking komt voor het speciaal onderwijs. Deze commissie bepaald of het kind de juiste begeleiding heeft gehad, en wat hiervan de conclusies zijn. Is er sprake van een juiste begeleiding maar niet het juiste resultaat dan zal er de commissie onderzoeken of het speciaal onderwijs een optie biedt (Maas, 2007).

1.6.1 *Het rugzakje, leerlinggebonden financiering*

In 2003 kwam er een wet voor de leerlinggebonden financiering, ook wel 'rugzakje' genoemd. Deze wet zorgde ervoor dat kinderen met een verstandelijke- of lichamelijke beperking ook in het reguliere onderwijs kunnen blijven. Het kind kan door middel van een leerlinggebonden financiering, de zorg inkopen waar hij behoefte aan heeft.

1.7 Passend Onderwijs

Het beleid met betrekking tot het Passend Onderwijs is nog niet compleet. Dit is de reden dat ik de informatie via website www.passendonderwijs.nl (08-10-12) heb gevonden.

Vanaf 2011 maakt het passend onderwijs zijn intrede. Dit betekent dat elk kind, ongeacht zijn beperking, welkom is in het reguliere onderwijs. Niet elke school is verplicht om (dan) daadwerkelijk dat kind ook op te vangen, maar de school dient er wel voor te zorgen dat het kind de betreffende vorm van onderwijs krijgt die hij nodig heeft. Op deze manier moet ook het onderscheid Speciaal Onderwijs en Regulier Onderwijs vervagen.

Elke school dient een schoolondersteuningsprofiel aan te maken. Hierin staat beschreven, welke onderwijsondersteuning de school kan bieden aan kinderen. Daarnaast blijven de samenwerkingsverbanden bestaan, waardoor scholen altijd een beroep kunnen doen op de expertise van andere scholen. Tevens krijgen scholen sinds 2012 extra budget van de overheid om leraren verder te scholen.

1.7.1 1-zorgroute

Ook binnen het passend onderwijs blijft de zorgplicht. Om dit goed en gestructureerd te laten verlopen gebruiken steeds meer scholen de 1-zorgroute⁴.

De 1-zorgroute bereikt in onderlinge afstemming drie niveaus.

1. Het groepsniveau (de klas)
2. Het schoolniveau (binnen de school)
3. Het bovenschoolsniveau (in de regio)

De cyclus handelingsgericht werken staat centraal. Deze cyclus wordt drie keer per jaar uitgevoerd door de leerkracht. Er wordt voornamelijk gewerkt met groepsplannen en handelingsplannen op groepsniveau. Individuele plannen worden alleen opgesteld als het echt noodzakelijk is (Maas, 2007). Als er individuele plannen gemaakt worden dan wordt er in de meeste gevallen via een bovenschoolse instantie hulp ingeschakeld.

Mijn mening:

Passend onderwijs is, voor ons allen, nog nieuw. Maar tot nu toe vind ik dat het idee erg veel lijkt op het beleid weer samen naar school.

Waar ik mij wel zorgen over maak, is dat elk kind ongeacht zijn beperking welkom is in het reguliere onderwijs. De gedachte vind ik erg mooi en het idee ook. Maar als ik nadenk over hoe dit gerealiseerd moet worden.???

Er moet bezuinigd worden dus de klassen worden in de praktijk steeds groter, tevens komen er ook steeds meer bijzondere kinderen. Is dit daadwerkelijk realiseerbaar en hoe?

⁴ 1-zorgroute: Met de 1-zorgroute wordt op groeps-, school- en bovenschools niveau het onderwijs passend gemaakt aan de onderwijsbehoeften van alle leerlingen. De kern van de 1-zorgroute is de cyclus van handelingsgericht werken met groepsplannen. Hierin is proactief handelen het uitgangspunt. (Bron geraadpleegd op 02-04-2013: <http://www.1zorgroute.nl/1-zorgroute/algemene-informatie.aspx>)

De leerkracht gaat met de groepsplannen aan de slag. Met het gehele team vindt er op schoolniveau een groepsbespreking plaats, dit betekent dat het gehele team meedenkt met passende oplossingen. Een periode wordt afgesloten door een groepsbespreking tussen leerkracht en interne begeleider. Doordat de 1-zorgroute (leer)opbrengsten van kinderen goed in kaart brengt, kan hier de kwaliteitszorg, voor de gehele school op worden afgestemd (Maas, 2007).

1.8 Het voortgezet onderwijs

Alles wat in dit hoofdstuk aan de orde is geweest zal zorgen dat ieder kind zich welkom zal voelen op de school waar hij zit. Ieder kind zal later een plekje krijgen in de maatschappij ongeacht zijn stroom of achterstand. Na de basisschool zullen alle kinderen een andere school kiezen. Het voortgezet onderwijs zal dan in de meeste gevallen kijken naar het resultaat van de CITO Eindtoets. De meeste kinderen kunnen uitstromen naar het LWO, VMBO, HAVO of VWO. Ook na het speciaal onderwijs heb je vervolgscholen, dit zijn in de meeste gevallen praktijk scholen.

1.8.1 Leerwegondersteunend onderwijs.

Over het algemeen zou je kunnen zeggen dat kinderen met een rugzakje of een ontwikkelingsachterstand, op een leerwegondersteunende school terecht komen. Het einddoel is dat kinderen een leerroute volgen zodat zij een regulier diploma voor het VMBO kunnen behalen en door kunnen stromen naar het MBO.

1.8.2 Het VMBO

Het VMBO is een afkorting van het ‘Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs’. Kinderen die naar het VMBO gaan zullen na het behalen van hun diploma naar het MBO of naar HAVO gaan. Er zijn vier leerwegen binnen het VMBO namelijk:

- De basisberoepsgerichte leerweg, hier wordt veelal praktisch gewerkt.
- De kaderberoepsgerichte leerweg, hier doe je theoretische kennis op door middel van praktijk ervaring.
- De gemengde leerweg, kinderen die deze leerweg volgen hebben minder moeite met studeren, maar vinden het wel prettig om ook praktijkervaring op te doen.
- De theoretische leerweg, dit is het hoogste niveau van het VMBO. Kinderen leren door middel van theorie, er is geen sprake van praktijkgericht leren.

1.8.3 HAVO of VWO

Kinderen die naar de HAVO of het VWO gaan, doen alleen theoretische kennis op. Na het behalen van een HAVO- of VWO- diploma zullen de meeste kinderen een beroepskeuze maken. Aan de hand hiervan kunnen zij naar het HBO of de universiteit gaan om hun studie voort te zetten.

Hoofdstuk 2: De basisschoolleerling

In hoofdstuk één is al veel beschreven over de basisschool, hoe deze is ontstaan en met name hoe er met de zorgkind wordt omgegaan. Dit hoofdstuk gaat specifiek in op de ontwikkeling van het kind. In het basisonderwijs heb je te maken met kinderen van vier tot twaalf jaar. Aan het eind van dit hoofdstuk zal ik door middel van mijn conclusie antwoord geven op de volgende vragen:

- Wat is een normale ontwikkeling van een basisschoolkind?
- Waar liggen de grenzen van basisschoolkinderen en wat mag je van het basisschoolkind verwachten?
- In hoeverre kun en mag je verwachten dat basisschoolkinderen zich aanpassen aan kinderen met autisme?

De meest gehanteerde ontwikkelingsaspecten zal ik toelichten, dit zijn:

- Sociaal-emotioneel ontwikkeling. Hieronder wordt het ontwikkelen van de eigen persoonlijkheid verstaan.
- Lichamelijke ontwikkeling. Hieronder wordt de fysieke ontwikkeling verstaan. Dit kun je onderverdelen in fijne motoriek en grove motoriek. Onder fijne motoriek wordt de motoriek van de handen, vingers en polsen bedoeld. Grove motoriek zijn alle motorische bewegingen die je met je gehele lichaam doet.
- Creatief expressieve ontwikkeling. Coenders (1998) verstaat onder expressie: *‘Uitdrukking van het gelaat, uitdrukking van taal en gevoelsuitdrukking’*. Tevens zegt hij bij expressievak: *‘Onderwijsvak dat bij de leerlingen eigen artistieke uitingen bevordert (muziek, tekenen e.a.)’*. Al samenvattend kun je zeggen dat creatief expressieve ontwikkeling een manier van uiten is door middel van muziek, tekenen en drama.
- Cognitieve ontwikkeling. Hieronder wordt het opnemen en het verwerken van kennis verstaan.

2.1 De kleuter (van vier tot zes jaar)

De kleuter wordt ook wel het onderbouwkind genoemd en heeft de leeftijd van vier tot zes jaar. De meeste kinderen gaan direct als zij vier jaar geworden zijn naar de basisschool. Veel kinderen gaan vooraf naar de peuterschool, als dit niet het geval is kan er veel op een kleuter afkomen.

2.1.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling

Een peuter is nog veel met zichzelf bezig en bekijkt de wereld vanuit zijn eigen perspectief. Als een kind naar de basisschool gaat zal zich dit langzaam ontwikkelen. De jongste kleuter (vier jaar) zie je vaak alleen spelen, het kan zijn dat hij wel samen met een ander kind in de bouwhoek speelt maar hij zal zich vooral met zijn eigen spel bezighouden. Een oudste kleuter (zes jaar) zal bijvoorbeeld al meer rekening houden met de ander, hierdoor ontstaat het samen spelen.

Hechte vriendschappen zie je bij het onderbouwkind nog niet echt ontstaan, wel kun je zien wie er al populair is. Dit zijn meestal de kinderen die sociaal vaardig zijn. Ze vertellen grapjes en houden rekening met anderen. Je ziet vaak dat basisscholen als oplossing een combinatiegroep 1/2 maken, op deze manier leren jongere kleuters van de oudere. De jongere kleuter kan kijken hoe de oudere kleuter zich gedraagt en leert goed gedrag te imiteren. De oudere kleuter die niet goed in de groep ligt kan zich refereren aan de jongere kleuter. Daarnaast leert de oudere kleuter de jongere kleuter te helpen bij het reilen en zijlen in de groep. Dit zorgt voor een positieve sfeer binnen de groep (Van Eijkeren, 2005).

Als leerkracht kun je al werken aan de sfeer binnen de groep, hierboven is al een voorbeeld genoemd. Daarnaast zie je ook al veel verschillen tussen kinderen. Je dient als leerkracht te werken aan de drie basisbehoeften van orthopedagoog, Luc Stevens (1941 -). De drie basisbehoeften zijn: relatie, autonomie en competentie. Dit betekent dat je als leerkracht werkt aan de relatie tussen het kind, jezelf en kinderen onderling. Onder autonomie wordt verstaan dat het kind het gevoel heeft dat hij het zelf wil doen. Dit heeft sterk te maken met het gevoel van competentie, dit betekent dat het kind zelfvertrouwen opbouwt doormiddel van opdrachten die hij aankan. Op deze manier durft hij de wereld te ontdekken (Berding&Pols, 2009).

2.1.2 *Lichamelijke ontwikkeling*

De grove motoriek bij een jongste kleuter is voor een groot deel al ontwikkeld. Maar deze ontwikkeling loopt door tijdens de gehele basisschoolperiode. In de kleuterklas wordt nog veel gewerkt aan de fijne motoriek, dit wordt bijvoorbeeld gedaan doormiddel van kralen rijgen, kleien maar ook knippen. De fijne motoriek dient ook goed ontwikkeld te zijn voordat de kinderen naar groep drie gaan, want daar leren zij schrijven.

2.1.3 *Creatief expressieve ontwikkeling*

Een kleuter heeft veel fantasie, je ziet vaak bij kleuters dat ze ervaringen vanuit de werkelijkheid na spelen in een rollenspel, op deze manier ontdekken zij de wereld. Maar leren ze ook regels en afspraken te hanteren (Van Pareren, 1990).

Op het gebied van beeldende expressie gebeurt veel. In de vorige paragraaf is al beschreven dat een jongste kleuter al wel grove motoriek bezit maar de fijne motoriek nog moet leren. Dit heeft veel invloed op de tekenhouding van het kind. Je ziet dat de jongste kleuter veel grovere bewegingen maakt dus bevat de tekening nog weinig detail. Hoe ouder de kleuter wordt, hoe fijner zijn motoriek wordt hoe gedetailleerder zijn tekening zal worden. Dit geldt overigens ook voor het knippen en plakken. Knippen vergt veel van de fijne motoriek en zal dus in eerste instantie niet precies op de lijntjes gebeuren. Dit ontwikkelt zich ook naarmate de kleuter ouder wordt.

Naast dat kinderen zich uiten door middel van rollenspel, uiten kleuters zich ook door middel van muziek. Kinderen ontdekken dat ze zelf muziek maken, door instrumenten te gebruiken en liedjes te zingen. Maar ze ontdekken ook hoe fijn het is om naar muziek te luisteren. Muziek spreekt tot de verbeelding (Van Eijkeren, 2005).

2.1.4 *Cognitieve ontwikkeling.*

Er worden vele discussies gevoerd of een kleuter rijp is om te leren. Ik ben van mening dat een kind leert door middel van spel, hij ontdekt de wereld, leert wat wel en niet mag en leert wat wel en niet gewenst is. Een rijke leeromgeving biedt veel keuzes en dit zorgt ervoor dat als een kleuter behoefte heeft om te leren, hier ook de mogelijkheden voor zijn. Elk kind leert in zijn eigen tempo en ik vind dat dit goed te zien is in de onderbouw. Als leerkracht kun je dit stimuleren, een mooie theorie die hierbij aansluit, vind ik die van de onderwijspsycholoog Lev Vygotski (1896 – 1934). Volgens Vygotski vindt er een verschuiving plaats van naaste – naar actuele ontwikkeling. Tijdens de zone van naaste ontwikkeling voert het kind met behulp van de leerkracht een opdracht uit. Het kind krijgt hierdoor zelfvertrouwen waardoor het verschuift naar de zone van de actuele ontwikkeling. (Berding&Pols, 2009). Deze theorie heeft ook veel te maken met die van Luc Stevens (zie paragraaf 2.1.1) . De zone van de naaste ontwikkeling gaat over een opdracht die het kind met behulp van de leerkracht kan. De leerkracht geeft hem vertrouwen zodat hij uiteindelijk het zelf kan, ook wel de zone van de actuele ontwikkeling genoemd.

2.2 **Het schoolkind (van zes tot twaalf jaar)**

Na twee jaar in de kleuterklas te hebben gezeten gaan de meeste kinderen, rond hun zesde leeftijd, naar groep drie. Het speelse leren wordt het schoolse leren. Met de letters en cijfers, waar je als kleuter nog mee aan het experimenteren was, leert hij nu lezen en rekenen. Binnen de ontwikkelingsaspecten zullen grote verschillen optreden. Dit is bijvoorbeeld te zien in de niveaoverschillen die je binnen een groep kunt hebben.

2.2.1 *Sociaal-emotionele ontwikkeling*

Vanaf het zevende jaar gaan kinderen steeds meer van de wereld begrijpen. In de kleutertijd speelde de fantasie een grote rol zodat hij de wereld kon ontdekken, in deze leeftijdsfase is hier vrijwel geen sprake meer van. Kinderen leren nu de wereld ontdekken doordat zij empathisch vermogen ontwikkelen. Hierdoor krijgen zij meer inzicht in de onderlinge relaties. Kinderen kunnen zowel op een positieve als op een negatieve manier met deze gevoelens omgaan. Ze kunnen de ander troosten en naar de ander luisteren, maar ze kunnen de ander ook belachelijk maken en kleineren (Van Eijkeren, 2005).

Doordat de kinderen inzicht gaat krijgen in de onderlinge relaties ontstaan ook de verschillen tussen kinderen. Er zijn kinderen die populair zijn, deze kinderen zijn zich vaak bewust van hun rol binnen de groep, ze zijn sociaal vaardig of weten hoe ze andere kinderen kunnen manipuleren. Je hebt ook impopulaire kinderen, deze kinderen zijn vaak het mikpunt van pesterijen, of zijn sociaal minder vaardig. Populariteit heeft vaak te maken met de sociale vaardigheden, achtergrond en uiterlijk (Van Eijkeren, 2005).

Vriendschappen ontstaan op basis van vertrouwen, er worden clubjes gevormd, je hoort ergens bij of je hoort er niet bij. Voor een leerkracht is het prettig om te weten hoe de vriendschappen zich ontwikkelen in zijn klas. Mede doordat pesterijen binnen clubjes beginnen. Kinderen ontwikkelen bijvoorbeeld geheimtaal of gaan onderling briefjes schrijven over andere klasgenoten. Dit kan erg uit de hand lopen, en heeft vaak grote gevolgen.

Ook bij deze leeftijdsgroep spelen, relatie, autonomie en competentie een grote rol (zie paragraaf 2.1.1). Positieve feedback en zelfvertrouwen zijn het fundament voor de sociale vaardigheden, het is dan ook van belang dat tijdens deze leeftijd hieraan gewerkt blijft worden.

2.2.2 *Lichamelijke ontwikkeling*

Langzamerhand zie je dat het kind verandert. Het kleutergezicht verdwijnt en het wordt een groot kind. Vanaf het tiende levensjaar verandert het lichaam, je wordt man of vrouw. Bij meisjes gaat dit sneller dan bij jongens. De motoriek wordt nog beoefend, met name de fijne motoriek. Vanaf groep drie leren de kinderen schrijven en dit zal hen dan ook steeds beter af gaan. In de pauzes zullen meer groepsspellen worden gespeeld zoals voetbal en touwtjespringen. Tijdens de gymles zie je ook meer verschillen. Je ziet op deze leeftijd de onzekerheid toeslaan bij kinderen die motorisch minder vaardig zijn (Van Gessel, 2003). Als je niet goed bent in gym zul je hier ook weinig plezier aan beleven, ondanks dat het fijn is dat je even lekker uit de schoolbanken bent.

2.2.3 *Creatief expressieve ontwikkeling.*

Je ziet op creatief vlak een groot verschil met de onderbouw. In de onderbouw speelden kinderen nog graag met poppen, dit verandert langzamerhand en in de bovenbouw wordt dit zelfs kinderachtig gevonden. Fantasie en rollenspel wordt nog wel aangesproken maar dan alleen bij vakken zoals drama.

Kinderen vinden creatieve vakken alleen leuk als zij hier goed in zijn. Als ze niet goed zijn in tekenen dan verliezen ze hierdoor hun motivatie. De motoriek speelt ook hier een belangrijke rol. Vanaf het negende jaar gaat het kind realistisch tekenen, dit houdt in dat het de realiteit in kaart wil brengen (Van Onna, 2008). Een persoon heeft niet alleen een hoofd, maar ogen met pupillen daarnaast kunnen deze ogen verschillende kleuren hebben. Naast realiteit is inzicht nog een belangrijke pijler bij het tekenen, een huis is niet een vierkant met een driehoek erop. Kinderen leren op schaal te tekenen waardoor realiteit en inzicht samenkomt. Dit vergt veel van je abstractievermogen waardoor tekenen een interessant maar ook moeilijk vak wordt.

Muziek speelt nog steeds een belangrijke rol. Kinderen vinden het prettig om naar muziek te luisteren, even wegdromen. Ook op muzikaal gebied verandert er veel, kinderen leren muziekinstrumenten bespelen in hun vrije tijd maar ook op school. Maar ook klank, vorm en betekenis gaan een rol spelen. Kinderen leren zich uiten door muziek, ook leren ze meer van de wereld door muziek. Denk aan verschillende muziekvormen maar ook songteksten die een maatschappelijk karakter kunnen hebben (Van Onna, 2008).

2.2.4 *Cognitieve ontwikkeling.*

In de kleuterperiode leerden de kinderen al spelend. Vanaf groep drie gaan de kinderen schools leren, ze leren rekenen, schrijven en lezen. Je kunt ook wel zeggen dat ze in eerste instantie concreet leerden en dat dit steeds abstracter wordt. Ondanks dat het abstractievermogen toeneemt hebben kinderen vaak behoefte aan een concrete voorstelling. Vanaf de middenbouw worden de niveauverschillen binnen de groep ook beter zichtbaar.

Er zijn kinderen die goed kunnen leren en er zijn kinderen die meer moeite hebben met leren. Naast schoolse vakken zoals rekenen, schrijven en lezen gaan kinderen ook steeds meer leren van de maatschappij waarin ze leven. Ze dienen meer zorg te dragen voor hun omgeving en zichzelf.

2.3 Het kind in de bovenbouw (negen+)

Het pubergedrag vormt zich meestal al aan het einde van de basisschool. Kinderen weten dat er een nieuwe periode aan komt, ze gaan naar het voortgezet onderwijs. Doordat dit veel emoties met zich meebrengt zullen zij ook sneller pubergedrag vertonen. Daarnaast gaan hormonen ook meer een rol spelen. Kinderpsycholoog, Jean Piaget (1896 -1980) ontwikkelde enkele ontwikkelingsfasen (Berdin&Pols, 2009). De laatste fase wordt ook wel de formele operationele fase genoemd. Dit houdt in dat kinderen zich steeds meer los kunnen maken van concrete voorstellingen en hun abstractievermogen groeit. Deze manier van denken is van invloed op de ontwikkeling. Het is echter niet zo dat iedereen dit vanaf zijn puberteit beheerst. Dit betekent dat elk kind zijn eigen manier van denken heeft ontwikkeld. De meeste verandering voor de ontwikkeling bij pubers bevindt zich op sociaal-emotioneel en lichamelijk gebied. Ik zal daarom alleen deze ontwikkelingen toelichten. Dit betekent niet dat de cognitieve en de creatief expressieve ontwikkeling vanaf deze leeftijd zich niet verder ontwikkeld.

2.3.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling

Op sociaal gebied verandert er veel voor een puber. In voorafgaande jaren heeft hij zijn eigen identiteit ontwikkeld. Zijn identiteit zal met name bepalen wie zijn vrienden worden. Een groep waarbij de puber wil horen heet een peer group. Deze groepen ontstaan door wat hen bezig houdt, denk bijvoorbeeld aan rages, sport maar ook culturele achtergrond. Als een kind zich niet aan de regels van de groep kan of wil houden, dan is de kans groot dat hij wordt verstoten van de grote groep en impopulair wordt. Dit kan tot gevolg hebben dat je wordt gepest. De sociale druk binnen een peer group is meestal groot. De manier waarop de puber over zichzelf denkt is van belang. Als hij stevig in zijn schoenen zal staan en een positief zelfbeeld zal hebben, zal hij de sociale druk beter aankunnen en ook andere vrienden kiezen (Van Eijkeren, 2005). Je ziet vaak dat pubers die een negatief zelfbeeld hebben, sneller in aanraking komen met vandalisme, drugsgebruik, roken of alcoholgebruik.

2.3.2 Lichamelijke ontwikkeling

In de bovenbouw van de basisschool is er al sprake van een lichamelijke verandering. Dit zal zich verder uitbouwen tijdens de puberteit. Hormonen gaan een rol spelen en langzamerhand zal de jongen in een man veranderen, en een meisje in een vrouw. De interesses op sportgebied blijven over het algemeen gelijk aan die van de basisschool, door vriendenkeuze en drukte voor school kan de liefde voor sport ook overgaan. Doordat hormonen een grote rol gaan spelen, zullen jongens en meisjes minder vaak samen willen spelen. Veel vriendschappen zul je ook niet tegen komen tussen jongens en meisjes. Mede doordat er sneller gesuggereerd wordt dat ze verliefd op elkaar zijn.

2.4 Conclusie

De conclusie van hoofdstuk twee zal per (deel)vraag worden beantwoord en gegeven.

2.4.1 *Wat is een normale ontwikkeling van een basisschoolkind?*

In hoofdstuk twee kwam de ontwikkeling van het basisschoolkind aan bod. Ik heb ervoor gekozen om de sociaal-emotionele, lichamelijke, creatief expressief en cognitieve ontwikkeling toe te lichten binnen dit hoofdstuk. Kinderen die geen problematiek ondervinden binnen hun ontwikkeling zullen deze weg dan vaak ook bewandelen, zoals in hoofdstuk twee is beschreven. Deze ontwikkeling geldt vaak niet voor kinderen met gedragsproblemen, leerproblemen, stoornissen e.d. Samenvattend kun je concluderen dat geheel hoofdstuk twee deze (deel) vraag beantwoordt.

2.4.2 *Waar liggen de grenzen van basisschoolkinderen en wat mag je van het basisschoolkind verwachten?*

De grenzen van basisschoolkinderen zijn verschillend. Aangezien je met veel verschillende kinderen te maken hebt, hierbij denken we aan de verschillen binnen cultuur, waarden en normen, maar ook de verschillen tussen jongens en meisjes. Uit hoofdstuk twee kun je concluderen dat als je sociaal vaardig bent je meer begrip kunt opbrengen voor de kinderen om je heen. Maar dat je zelf ook meer begrip krijgt en sneller aardig gevonden wordt. Daarnaast krijg je ook meer begrip als je goed mee kunt doen in de klas, dit geldt op elk vakgebied. Je vraagt op die manier geen extra aandacht en daardoor val je ook minder op. Als je wel een zorgkind bent val je binnen de groep op. Dit geldt ook als je uitvalt op een of meerdere ontwikkelingsgebieden. Als dit voor jou van toepassing is ben je een goede prooi voor pesterijen, waardoor je zelfvertrouwen beschadigd wordt, met grote gevolgen van dien. De grenzen van basisschoolkinderen zijn dus persoonlijk, wat je van hen mag verwachten zal hetzelfde zijn, namelijk respect opbrengen voor je klasgenoten, samen werken aan een goede sfeer etc. Hoe dit gerealiseerd wordt is dus weer persoonlijk. Enkele kinderen hebben dit al geleerd en kunnen dit al. Anderen vinden dit niet nodig of hebben andere waarden en normen meegekregen van huis uit. Het is van belang dat de kinderen in de klas elkaar goed leren kennen zodat zij ondanks de verschillen wel respect voor elkaar kunnen opbrengen en elkaar accepteren zoals ze zijn.

2.4.3 *In hoeverre kunnen, of mag je verwachten dat, basisschoolkinderen zich aanpassen aan kinderen met autisme?*

Wat je van klasgenoten mag verwachten is dat zij respect kunnen tonen voor al hun klasgenoten, ongeacht hun achtergrond. Het is echter zo dat als zij hierin niet worden begeleid, zij ook niet weten hoe het hoort. Enkele kinderen zullen van huis uit mee krijgen hoe zij met anderen om moeten gaan, dit zijn over het algemeen de sociaal vaardige kinderen. Ook zijn er kinderen die dit niet van huis uit geleerd hebben, de taak als leerkracht is om hen deze begeleiding te bieden. Te lezen is dat kinderen in de midden- en bovenbouw zich bewust zijn van hun rol binnen de groep, het is echter zo dat de basis gelegd dient te worden in de onderbouw, hoe eerder iets aangeleerd wordt, hoe meer je deze vaardigheid kunt uitbouwen.

Hoofdstuk 3: Autisme

Over het onderwerp autisme is veel informatie te vinden. Met name over hoe je met deze kinderen om moet gaan. Tot mijn verbazing is er weinig informatie over hoe je als leerkracht dient om te gaan met een autistisch kind in de klas. Ik heb me echter beperkt tot de informatie die betrekking heeft tot mijn onderzoeksvragen. Aan het eind van dit hoofdstuk zal ik daarom ook door middel van mijn conclusie antwoord geven op de volgende vragen:

- Welke vormen van autisme komen er het meeste voor in het reguliere onderwijs?
- Wat zijn de sterke kanten van kinderen met autisme?
- Wat zijn de zwakke kanten van kinderen met autisme?
- In hoeverre kunnen kinderen met autisme zich aanpassen aan regels?

3.1 Wat is autisme

Autisme is een pervasieve stoornis die bij 1 op de 200 á 1 op de 4000 mensen voorkomt (Vermeulen, 2003). Een pervasieve stoornis wordt ook wel een ontwikkelingsstoornis genoemd. Vermeulen (2003) stelt dat iemand met een pervasieve stoornis geen normale ontwikkeling zal doormaken. Hoe deze ontwikkelingsstoornis zich uit of welke gevolgen deze stoornis heeft, is voor ieder persoon verschillend. Wel zegt hij dat autisme voorkomt op verschillende begaafdheidsniveaus en de meeste mensen in het autismespectrum een verstandelijke handicap hebben.

Kinderpsychiater Leo Kanner (1894 – 1981) en kinderarts Hans Asperger (1906-1980) hebben autisme ontdekt. Tot aan de jaren zeventig, van de vorige eeuw, werd er vooral naar het gedrag van de autist gekeken. Vermeulen stelt dat dit te verklaren is omdat gedrag een kenmerk is die men direct waarneemt. Volgens Vermeulen (2003) kun je zien dat mensen met autisme anders reageren en zich anders gedragen dan iemand zonder autisme. Dit is te verklaren doordat een autist zich anders ontwikkelt dan iemand zonder autisme en hij zijn omgeving anders waarneemt. Dit heeft te maken met de manier waarop hij informatie verwerkt (zie paragraaf 3.1.1). Voor iedereen geldt dat menselijk gedrag wordt bepaald door wat we waarnemen en hoe we deze informatie verwerken.

3.1.1 *Informatieverwerking*

Een autist heeft een specifieke stijl van informatieverwerking, De Bruin (2004) noemt dit ook wel auti-denken. Er zijn verschillende onderzoeken en theorieën met betrekking tot informatieverwerking en de hersenfunctie van de autist. Vermeulen (2003), De Bruin (2004) en Delfos & Gottmer (2006) beschreven drie verhelderende theorieën. Dit zijn Centrale Coherentie (CC), de Theory-Of-Mind (TOM) en de planning and Executive Function (EF). Doordat deze theorieën door verschillende auteurs beschreven worden, worden deze toegelicht in de onderstaande paragrafen.

3.1.2 *Centrale Coherentie*

Autisten hebben in wetenschappelijke termen een zwakke centrale coherentie. Een centrale coherentie heeft te maken met informatieverwerking. Deze informatieverwerking gaat fragmentarisch, dit betekent dat de informatie eerder los gekoppeld wordt dan dat er samenhang wordt gemaakt. Vermeulen (2003) vergelijkt de Centrale Coherentie met een puzzel. Zo zegt Vermeulen dat er wel puzzelstukjes zijn maar dat er niet een gehele puzzel gemaakt kan worden. Alle puzzelstukjes kun je vergelijken met de informatie die bij de autist binnenkomt, het zijn losse fragmenten. Om een totaalplaatje te maken moet je alle losse puzzelstukjes aan elkaar koppelen. Dit betekent dat alle losse fragmenten aan elkaar gekoppeld moeten worden om daadwerkelijk de boodschap of de informatie te begrijpen. De manier waarop deze informatie, dus de losse fragmenten, plaats innemen bij de autist heet Centrale Coherentie.

3.1.3 *Theory-of-mind*

De theory-of-mind ontwikkelt zich op basis van empathie, ofwel het verplaatsen in een ander. Een autist mist vaak empathie, dit betekent dat mensen met autisme dus een zwakke theory-of-mind heeft. Delfos en Gottmer (2006) stellen dat theory-of-mind niet alleen te maken met empathie maar ook met het feit dat mensen met autisme vaak moeite hebben met de symbolische functie van taal. Hiermee bedoelen Delfos en Gottmer, dat sommige woorden die men gebruikt niet overeenkomt met het begrip. In paragraaf 3.5.2 wordt de symbolische functie van taal verder toegelicht.

Doordat de theory-of-mind onderontwikkeld is bij iemand met autisme kan dit gevolgen hebben voor de sociale omgang. Volgens Delfos en Gottmer (2006) heb je twee mogelijkheden om gedrag te begrijpen, één is dat je het gedrag herkent vanuit je eigen ervaring. De tweede mogelijkheid is het gedrag nalopen, dus uitdenken: ‘*Als ik dit doe, dan doet hij dat.*’ (oorzaak - gevolg).

3.1.4 *Planning en executive function*

Bij planning en executive function gaat het erom dat autisten slecht tegen verandering kunnen maar ook moeite hebben met plannen en hun gedrag onder controle te houden (Delfos & Gottmer, 2006). Het gedrag kan zich op een gegeven moment gaan uiten als een obsessie. Zo omschrijven Delfos & Gottmer (2006) dat als je belangstelling toont in de interesses van het kind met autisme, hij je hierover zoveel zal vertellen dat het irritatie oproept bij de luisteraar. Bij executive function gaat het om de samenhangende probleemoplossende activiteiten, dat betekent dat je kunt overzien wanneer, op welke manier en in welke hoeveelheid je iets nodig bent om je doel te bereiken. Veel autisten hebben daarom ook veel behoefte aan een overzichtelijke planning en structuur (Delfos & Gottmer, 2006).

De Bruin (2004) beschrijft de puzzel van vijf. Door de puzzel van vijf in te zetten wordt er volgens De Bruin meer rekening gehouden met de persoon met autisme. Bij het inzetten van de puzzel van vijf houd je rekening met de volgende vijf vragen:

- *Wat* is alles wat uitgevoerd moet worden (de taak).
- *Hoe* is de wijze waarop hij de taak moet uitvoeren.
- *Wanneer* is de start van de taak en wanneer moet deze klaar zijn.
- *Waar* is op welke plaats de taak uitgevoerd moet worden.
- *Wie* gaan deze taak uitvoeren, hij alleen of met behulp/samen met iemand anders.

3.2 Hoe herken je iemand met autisme

Autisme is vanaf jonge leeftijd al aanwezig en zal zich ook altijd blijven ontwikkelen. Als je autisme hebt dan heb je dit voor je hele leven. Dit betekent dat de kenmerken op jonge leeftijd anders kunnen zijn dan op latere leeftijd. Volgens Delfos en Gottmer (2006) is een diagnose op jongere leeftijd gemakkelijker te stellen. Zo is volgens Delfos en Gottmer vaak bij een diagnose op volwassen leeftijd, informatie nodig uit de jeugd.

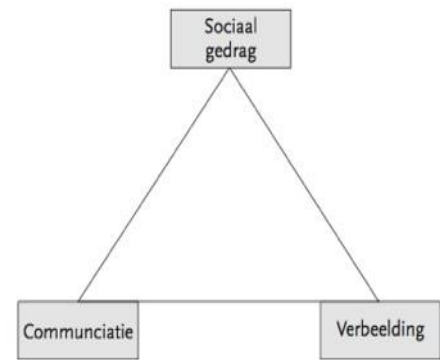
Er bestaat niet iets als *de* autistische mens of *het* autistische gedrag (Bruin, 2004) het is echter wel zo dat je mensen met autisme vaak ‘herkent’ aan zijn gedrag, deze conclusie trok Vermeulen (2003) ook. Vermeulen stelt dat dit komt doordat gedrag direct waarneembaar is. De Bruin (2004) stelt dat de autistische kenmerken te maken hebben met sociaal gedrag, de communicatie of de verbeelding. Meer informatie over deze kenmerken zijn te lezen in paragraaf 3.5.

Dit betekent niet dat het eenvoudig is om autisme te herkennen. Sommige kenmerken komen sterk voor, dan is het vaak wel duidelijk dat je te maken hebt met een autist. Als kenmerken in zwakke mate voorkomen dan wordt iemand terecht of onterecht autistisch genoemd (Delfos & Gottmer, 2006). Het is daarom belangrijk om niet zomaar een uitspraak te doen zonder dat je daadwerkelijk weet of iemand wel of niet autistisch is.

3.3 Diagnose

Het diagnosticeren van autisme is niet eenvoudig. Dit moet je dan ook laten vaststellen bij een multidisciplinair team, dit team bestaat uit een psychiater, psycholoog en eventueel een orthopedagoog en maatschappelijk werker (Delfos & Gottmer, 2006). De diagnose wordt voornamelijk vastgesteld aan de hand van kenmerken. Volgens Delfos en Gottmer is nog niet een betrouwbaar onderzoek gedaan met betrekking tot DNA of van het functioneren van de hersenen.

Delfos en Gottmer stellen dat het moeilijk is onderscheid te maken met andere psychiatrische stoornissen die kenmerken delen met autisme. Het is in deze gevallen belangrijk om terug te gaan naar de kern. Zowel de Bruin en Delfos en Gottmer stellen dat de kenmerk van autisme moeite hebben met inschatten van sociale interactie, communicatie en het zich steeds herhalend gedrag ofwel obsessie zijn. Lorna Wing, een Britse psychiater, noemt dit ook wel de 'triade' ⁵ (Delfos & Gottmer, 2006) zij heeft deze daarom in een figuur weergegeven.

Figuur 1 de kenmerken van autisme, ofwel triade, van Lorna Wings

3.4 Welke vormen van autisme komen voor

Volgens de classificatie van DSM-IV⁶, vallen de volgende stoornissen onder het autistisch spectrum: Klassiek autisme, het syndroom van Asperger, Pervasive Developmental Disorder Not Otherwise Specified ook wel PDD-NOS genoemd, het RETT-syndroom en de Desintegratieve Stoornis van de kinderteleeftijd (Delfos & Gottmer, 2006) Specifieke informatie over deze vormen zijn in boeken slecht te vinden. Wel is te lezen hoe het kind functioneert en hoe je met deze kinderen dient om te gaan. Een rode draad bij de informatie over autisme zijn de kenmerken, deze komen bij alle vormen weer terug en zullen in paragraaf 3.5 aan de orde komen.

3.4.1 *Klassiek autisme*

Klassiek autisme wordt ook wel kernautisme of Kannerautisme genoemd. Deze vorm van autisme heeft zijn naam te danken aan kinderpsychiater Leo Kanner (1894 – 1981), die deze vorm van autisme ontdekte. Bij klassiek autisme is er sprake van een taalachterstand en heeft de autist vaak ook een verstandelijke beperking. De taalachterstand en de verstandelijke beperking staan vaak met elkaar in verbinding. De verstandelijke beperking heeft te maken met de manier waarop het kind zich ontwikkelt heeft, dit is voor iedere autist verschillend (Vermeulen, 2003)

3.4.2 *Het syndroom van Asperger*

Kinderarts Hans Asperger (1906-1980) ontdekte het syndroom van Asperger. Deze vorm van autisme kent net als bij klassiek autisme een vertraagde taalontwikkeling. Hier is echter geen sprake van een verstandelijke beperking. Kinderen met het syndroom van Asperger hebben zelfs vaak een normale tot zeer hoge intelligentie. Een herkenningspunt van een kind met het syndroom van Asperger is dat hij vaak formeel is in zijn taalgebruik (Delfos & Gottmer, 2006)

⁵ <http://www.ergotherapienet.be/Autisme.html>

⁶ Classificatie van DSM-IV: Het DSM-IV-systeem. Dit systeem komt oorspronkelijk uit de Verenigde Staten, is wereldwijd verspreid en wordt ook in Vlaanderen en Nederland veel gebruikt. De DSM-IV is een systeem om problematieken van individuen te beschrijven en te classificeren in zogenaamde stoorniscategorieën. De beoordeling vindt plaats op vijf afzonderlijke assen, die elk verwijzen "naar een ander kennisdomein dat kan helpen bij het opstellen van een behandelingsplan en het voorspellen van de afloop". (bron geraadpleegd om 02-04-2013: <http://mens-en-samenleving.info/nl/psychologie/27613-het-dsm-iv-systeem.html>)

3.4.3 *Pervasive Developmental Disorder Not Otherwise Specified (PDD-NOS)*

PDD-NOS is de meest voorkomende autistische stoornis in Nederland. Deze stoornis wordt vaak vastgesteld als iemand veel autistische kenmerken heeft maar net niet genoeg voor een klassieke autist of een autist met het syndroom van Asperger. Doordat kinderen met PDD-NOS net niet genoeg kenmerken hebben is dit ook een risicovolle stoornis. Er worden bijvoorbeeld vaak foute diagnoses gesteld omdat er veel kenmerken overeenkomen. Dit hoeft niet altijd te betekenen dat er daadwerkelijk sprake is van autisme (Delfos & Gottmer, 2006).

3.4.4 *Het RETT-syndroom*

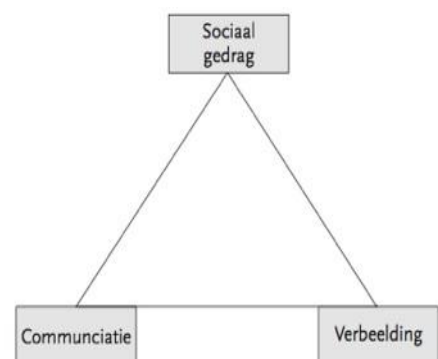
Bij deze vorm van autisme is er sprake van een hersenafwijking. Deze vorm van autisme komt zelden voor, en in bijna alle gevallen alleen bij vrouwen. In eerste instantie heeft de autist een normale intelligentie, uiteindelijk worden de motorisch ontwikkeling en de spraakontwikkeling aangetast. Dit betekent niet dat deze ontwikkeling stagneert, het zal zich met ups en downs ontwikkelen (rett.nl).

3.4.5 *Desintegratieve Stoornis van de kinderleeftijd*

Deze stoornis wordt ook wel het syndroom van Heller genoemd. Deze vorm van autisme lijkt veel op het RETT-syndroom. Er is sprake van een hersenafwijking, die pas op latere leeftijd toeslaat. De autist heeft in eerste instantie een normale ontwikkeling. Meestal komt deze stoornis voor de tiende levensjaar tot uiting, waardoor de gehele ontwikkeling stagneert. Deze stoornis komt zelden voor en bij de meeste gevallen ontstaat er een verstandelijke handicap.

3.5 Kenmerken van autisme

In paragraaf 3.2 is het al genoemd, autist ben je voor je hele leven, hoe dit zich uit, is bij ieder persoon anders. Wat eigenlijk voor elke autist geldt is dat zij last hebben van drie kenmerkende afwijkingen. Deze drie kenmerkende afwijkingen zijn in een triade samengevat, zie figuur 2⁷. Deze is door Lorna Wing ontwikkeld. Zowel de Bruin (2004) en Delfos en Gottmer (2006) stellen dat deze drie kenmerken vrijwel altijd voorkomen. Ze noemen dit ook wel de kern van autisme. Dit is de aanleiding geweest om vooral op deze drie kenmerken dieper in te gaan. Dit betekent niet dat autisten alleen deze drie kenmerken hebben, meestal zijn er nog meerdere maar deze kunnen per persoon verschillen.

Figuur 2 de kenmerken van autisme, ofwel triade, van Lorna Wings

⁷ <http://www.ergotherapienet.be/Autisme.html>

3.5.1 *Sociaal gedrag*

Dit heeft vooral met de sociale omgang met anderen te maken, ook wel de sociale vaardigheden genoemd. Vermeulen (2003) omschrijft verschillende typen autisten, deze worden kort toegelicht.

3.5.1.1 *Het afzijdige type*

Het afzijdige type zal snel als ongeïnteresseerd worden ervaren. Ze aanvaarden vaak geen lichamelijk contact van onbekenden. Daarnaast leven ze graag in hun eigen wereld. Het afzijdige type vertoont vaak stereotype gedrag. Dit betekent dat hij zich aan vaste patronen houdt. Mocht hiervan afgeweken worden dan zal hij in paniek kunnen raken.

3.5.1.2 *Het passieve type*

Het passieve type accepteert wel dat iemand hem aanspreekt maar zal zelf zelden met iemand een gesprek gaan voeren. Dit type autist zal zelf geen initiatief nemen maar zal wel opdrachten en verzoeken van anderen opvolgen. Het passieve type wordt vaak als vriend gezien, dit komt omdat hij geen tegenspraak toont en hij is het altijd met je eens. Mede hierdoor zie je dat er vaak misbruik van hem wordt gemaakt. Dit valt op als er meer initiatief wordt verwacht van deze personen.

3.5.1.3 *Het actieve maar bizarre type*

Het actieve maar bizarre type neemt veel initiatief en is heel actief binnen sociale contacten. Ze leggen echter op een egocentrische manier contact. Ze praten bijvoorbeeld graag over hun eigen interesses. Daarnaast blijven er valkuilen bestaan, hij mist bijvoorbeeld het inlevingsvermogen die mensen wel van een vriend verwachten. Het actieve maar bizarre type bekijkt binnen de contacten alles vanuit zichzelf waardoor het samen spelen lastig verloopt. Contacten verlopen altijd op dezelfde manier. Een vriendschap aangaan met het actieve maar bizarre type, is gemakkelijker in vergelijking met andere autisten, omdat hij wel initiatief neemt. Het actieve maar bizarre type zal sneller gezien worden als egoïst omdat hij veel vanuit zijn eigen wereld bekijkt.

3.5.1.4 *Het stijf formalistische of hoogdravende type*

Het laatste type is het stijf formalistische of hoogdravende type. Dit zijn vaak begaafde autisten. Dit type is vormelijk en beleefd. Ze zijn zich bewust van de ander en houden zich vast aan sociale gewoonten. Door sociale regels in te prenten, weet hij hoe hij sociaal wenselijk kan overkomen. Toch mist hij zijn inlevingsvermogen en intuïtie, waardoor sociale gebeurtenissen soms ongemakkelijk verlopen en overkomen.

Bij sociaal gedrag gaat het vooral om het inschatten van de ander, en dit is juist wat de autist mist. Toch kun je dit trainen. Veel mensen met autisme volgen daarom ook een sova cursus, hierin leert het kind met autisme zijn sociale vaardigheden te vergroten. Een sova cursus biedt een kind met autisme inzicht te krijgen in zijn sociale omgeving en leert hij zich zekerder te voelen in contact met anderen, zodat dit contact dan ook 'gemakkelijker' kan verlopen. Ook leert het kind met autisme het gedrag van een ander te interpreteren. Een autist vindt het bijvoorbeeld lastig om emoties te zien van de ander. Tijdens de sova cursus leert hij deze

emoties beter te herkennen. Volgens Vermeulen heeft een sova cursus niet altijd direct effect, dit heeft te maken met wanneer de vaardigheid in het denkkader kan worden geplaatst. Wanneer dit gebeurt kan de autist de vaardigheden vertalen in nieuwe situaties. Een autist denkt vaak in puzzelstukjes, als de autist de puzzelstukjes kan vormen tot een puzzel dan zou je kunnen zeggen, dat hij het geleerde kan toepassen in nieuwe situaties. Het geleerde zit dus in zijn denkkader.

3.5.2 *Communicatie*

Veel mensen met autisme hebben problemen met communicatie. Hiermee wordt zowel verbale als non-verbale communicatie bedoeld. Bij bijna alle mensen met een autistische stoornis is er sprake van een zwak taalvermogen, dit kan gevolgen hebben voor een goede communicatie (Bruin, 2004). Volgens Delfos en Gottmer (2006) begrijpen veel mensen met autisme onze taal vaak niet. Één van de redenen hiervoor is dat er veel dubbelzinnige opmerkingen worden gebruikt in onze taal. Mensen met autisme nemen elke vorm van taal letterlijk. Een goed voorbeeld waaruit misverstanden ontstaan zijn spreekwoorden. Bijvoorbeeld het spreekwoord:

‘Aan de bel trekken’

Dit spreekwoord betekent voor een belangrijk onderwerp aandacht vragen. Stel je voor dat je tegen een autist zegt: ‘Als je er niet uit komt dan moet je maar aan de bel trekken’. Een autist zou deze zin letterlijk nemen. Als hij dan daadwerkelijk een probleem heeft dan kan het voorkomen dat hij op zoek zal gaan naar een bel. Als je dus een goede communicatie wil met een autist dan zul je je manier van spreken moeten aanpassen. En je bewuster worden van je taalgebruik naar de autist toe.

Je weet dat je nu je taalgebruik zou moeten aanpassen, dus geen dubbelzinnige woorden gebruiken. Maar een autist neemt zijn informatie niet in zijn geheel op zoals mensen met een normale ontwikkeling wel zouden doen. Zijn informatie komt in fragmenten binnen, dit wordt ook wel de centrale coherentie genoemd (zie paragraaf 3.1.2). Dit kan betekenen dat, als je een verhaal verteld dat hij dit niet als één geheel zou kunnen zien. De Bruin stelt dat het belangrijk is om te controleren of hij de hoofdlijn van het verhaal begrepen heeft. Als de autist zelf een verhaal verteld dan gaat dit op dezelfde manier. Je zou kunnen zeggen dat hij ‘van de hak op de tak springt’. Dit zal zeker het geval zijn wanneer het een onderwerp betreft die de autist heel leuk of interessant vindt. Ook hier geldt dat je soms moet helpen om de hoofdlijn vast te houden. Niet alle kinderen zullen hier baat bij hebben, want dan raken ze het verhaal kwijt en zullen ze overnieuw moeten beginnen met hun verhaal.

Onder non-verbale communicatie wordt vaak gebaren, gelaatsuitdrukkingen en ogentaal verstaan. Autisten begrijpen hier weinig van. Het is een abstract communicatiemiddel en vergt veel inlevingsvermogen, dit zijn juist de valkuilen van een autist (Bruin, 2004). Het is dus beter om concreet te zijn door middel van praten, dus verbale (concrete) communicatie heeft effect, non-verbale communicatie niet.

3.5.3 *Verbeelding*

Vermeulen stelt dat veel kinderen met autisme niet tot fantasiespel komen. Een voorbeeld hiervan is dat andere kinderen bij het zien van een melkpak kunnen fantaseren dat het melkpak een boot moet voorstellen waarvan zij de kapitein zijn. Autisten zullen denken; dit is een melkpak en zou nooit een boot kunnen zijn. Ook zal het autistische kind niet gemakkelijk meespelen in het fantasiespel van anderen. Een aantal kinderen met autisme komen echter wel tot verbeeldend spel, verbeeldend spel is de manier waarop het kind de werkelijkheid beleefd, dit is vaak een imitatie van de werkelijkheid. Als het autistische kind wel tot verbeeldend spel zal komen, dan komt dit meestal wel later in ontwikkeling in vergelijking met leeftijdsgenoten. Tevens zegt Vermeulen dat sommige kinderen met autisme geen onderscheid kunnen maken tussen fantasie en werkelijkheid. Door televisieprogramma's kan een verkeerd beeld van de werkelijkheid ontstaan.

De Bruin (2004) omschrijft dat het soms lijkt het alsof een kind met autisme juist te veel fantasie heeft. Dit heeft vaak te maken met een gebied waar zijn interesse ligt. Hier kan hij ook helemaal door geobsedeerd raken.

3.6 **Wat zijn de sterke kanten van autisten**

Om de sterke kanten van mensen met autisme te omschrijven is lastig. In dit geval is het vergelijkbaar met de kenmerken van autisme. Elk persoon is verschillend, dit betekent dat iedereen andere sterke kanten heeft. De kwaliteiten (sterke kanten) die hier besproken worden komen over het algemeen het meeste voor.

Veel autisten hebben een uitstekend geheugen hierdoor kunnen ze ons verbazen met hun kennis en feiten maar ook waarnemingsvermogen en oog voor detail zijn een van de kwaliteiten van een autist (De Bruin, 2004). Sommige autisten worden wel wandelende encyclopedieën genoemd, dit geldt vooral met mensen met syndroom van Asperger, die vaak naast hun syndroom ook hoogintelligent of zelfs hoogbegaafd zijn. De buitenwereld kan wel van mensen met syndroom van Asperger accepteren dat zij hen iets uitlegt. Maar mensen vinden het lastig om te accepteren dat iemand met een laag niveau daadwerkelijk ergens 'verstand' van heeft en hen iets uitlegt. Vaak wordt er daarom gezegd dat een autist die zijn kwaliteit toont, arrogant is en uit de hoogte doet (Delfos & Gottmer, 2006). Volgens Delfos en Gottmer kan dit ervoor zorgen dat een autist zich vaker stilhoudt terwijl hij juist degene is die het heel goed weet. Het beeld die men heeft van de autist (als arrogant persoon) wordt soms ook veroorzaakt doordat de autist zich moeilijk weet te verplaatsen in een ander en de informatie vaak direct brengt waardoor dit mensen afschrikt.

De Bruin beschrijft dat een autist pieken en dalen kent als het gaat om ontwikkeling in vaardigheden en kennis. De meeste kinderen met autisme beheersen al vroeg het alfabet en ze kennen ook al snel de getallen, dit kan het gevolg hebben dat leerkrachten hoge verwachtingen scheppen. Vaak zijn autisten op school goed in technische taalvakken zoals rekenen. Maar bij vakken waar het taalbegrip een grote rol speelt zoals begrijpend lezen en zaakvakken worden voor deze kinderen steeds moeilijker.

Dit geldt vaak ook voor de motorische vakken en de vakken met inlevingsvermogen zoals godsdienst en expressievakken. Toch zie je ook veel autisten die intens kunnen genieten van muziek, mooie kleuren en bewegingen.

Ondanks dat een autist niet sociaal vaardig is een van de mooiste eigenschappen van een autist dat hij altijd eerlijk is. Het is niet zo dat hij altijd de waarheid verteld maar om te liegen dien je inlevingsvermogen te hebben en een reactie van de ander te kunnen voorspellen. Juist deze twee 'kwaliteiten' heeft de autist niet om daadwerkelijk goed te kunnen liegen. Je zou ook kunnen zeggen dat een autist trouw is.

3.7 Het autistische kind in het reguliere basisonderwijs

In paragraaf 3.5 zijn de drie kenmerkende afwijkingen van autisme al aan bod gekomen. Uit paragraaf 3.4 kun je concluderen dat autisme ook in het reguliere onderwijs zal voorkomen. Dit betekent dat de leerkracht zijn onderwijs moet afstemmen op de autistische kind. Hier kunnen afspraken over gemaakt worden op school-, klassen- en individueel niveau. Je ziet vaak dat autistische kinderen binnen het reguliere onderwijs een rugzakje hebben. In hoofdstuk één is te lezen, dat kinderen door middel van een rugzakje hulp van buitenaf kunnen inkopen. Ook zie je vaak dat de interne begeleider een extra steun is voor zowel leerkracht als leerling. Door de projecten 'Weer Samen Naar School' en 'Passend Onderwijs', zie je dat er meerdere zorgleerlingen binnen een groep voorkomen. Er zullen nu enkele tips worden gegeven voor de leerkracht die een autistische leerling in de groep heeft. Deze tips hoeven niet alleen betrekking te hebben op de autist maar vele andere (zorg) kinderen in de groep zullen hier ook baat bij hebben.

Autisten, evenals allochtone- en dyslectische kinderen nemen taal vaak letterlijk. Je moet ervoor zorgen dat het taalgebruik aanpast wordt, dit betekent geen dubbelzinnige woorden en zinnen gebruiken. Autisten hebben veel moeite met non-verbale communicatie (gezichtsuitdrukkingen), ook snappen ze niet wat er bedoeld wordt met de woorden: misschien, even wachten, soms, straks etc. Dit zijn geen concrete woorden, waarbij je een voorstelling kunt hebben. Dit betekent niet dat je als leerkracht geen grapje kunt maken die autisten niet meteen begrijpen, dit kun je namelijk uitleggen. Vermeulen raadt aan als je een compliment geeft, je uitlegt waarvoor je een compliment geeft. Dus niet alleen goed zo, maar je zegt: *'Wat goed dat je alle rekensommen hebt gemaakt.'*

Geef korte opdrachten zodat de autist je kan volgen. Laat het kind even nadenken als je een vraag aan hem stelt, hij moet eerst de informatie verwerken (centrale coherentie) daarna zal hij pas het antwoord kunnen opzoeken in zijn hoofd en het antwoord daadwerkelijk kunnen geven. Waak ervoor dat de bedenktijd niet te lang duurt zodat de aandacht bij de andere kinderen kan verslappen.

De bruin raad aan om zoveel mogelijk visueel materiaal te gebruiken, een voorbeeld hiervan is een duidelijke week- en dagplanning. Dit zorgt ervoor dat je ook voorspelbaar bent en het biedt structuur, dit geeft de autist rust. Een voorspelbare leeromgeving is een omgeving met veel concreet materiaal, visueel materiaal en concrete opdrachten.

Als de autist iets doet waar jij als leerkracht boos om bent, laat dit dan niet merken. Dit kan ervoor zorgen dat hij zijn vertrouwenspersoon kwijt raakt. Daarnaast zal hij niet altijd begrijpen waarom hij iets fout doet omdat hij juist inlevingsvermogen mist. Geef als leerkracht aan dat je dit gedrag niet accepteert, wat het belangrijkste is, is dat je aangeeft welk gedrag wel gewenst is. Vermeulen geeft aan dat het belangrijk dat je nooit een discussie aangaat, houdt voet bij stuk. Als jij iets van een autist verwacht waarbij hij inlevingsvermogen nodig heeft om voor zichzelf duidelijk te hebben waarom hij iets moet doen, dan zal hij weerstand bieden. Houd je voet bij stuk dan zal hij gehoorzamen. De Bruin, zegt dat het wel raadzaam is dat je hem enige verwerkingstijd geeft zodat hij de situatie een plaatsje kan geven. Komen zulke gebeurtenissen vaker voor dan zal hij sneller/ vaker deze gebeurtenissen kunnen 'accepteren' en opdrachten opvolgen.

3.8 Conclusie

De conclusie van hoofdstuk drie zal per (deel) vraag worden beantwoord en gegeven.

3.8.1 Welke vormen van autisme komen er het meeste voor in het reguliere onderwijs?

In paragraaf 3.4 zijn vijf autistische stoornissen de revue gepasseerd. Na het lezen van deze paragraaf zou je kunnen concluderen dat je binnen het reguliere onderwijs kinderen met het syndroom van Asperger en kinderen met PDD-NOS kunt tegenkomen. Het kind met het syndroom van Asperger heeft vaak een normale intelligentie en in de meeste gevallen is hij zelfs meer- of hoogbegaafd, dit is één van de redenen waarom hij in het reguliere onderwijs zou kunnen passen. Het kind met PDD-NOS heeft maar een lichte vorm van autisme, dit kind ondervindt problemen bij de sociaal gedrag, communicatie en verbeelding. Het kind met PDD-NOS heeft in de meeste gevallen een normale intelligentie waardoor hij in het reguliere onderwijs zou kunnen passen. Sowieso komt het RETT-syndroom en Desintegratieve Stoornis van de kinderleeftijd niet veel voor. Daarnaast hebben de kinderen met deze vorm van autisme ook geen normale intelligentie. Dit is al een reden waarom je deze twee vormen van autisme niet snel tegen zult komen binnen het reguliere onderwijs. Ook de vorm klassiek autisme kom je ook niet snel tegen binnen het reguliere onderwijs, dit komt mede door hun verstandelijke beperking. Deze beperking zorgt ervoor dat de kinderen vaak geen normale intelligentie hebben, dit is de reden waarom je kinderen met klassiek autisme niet tegen zult komen binnen het reguliere onderwijs.

3.8.2. Wat zijn de sterke kanten van kinderen met autisme?

We kijken al snel naar de negatieve kanten van mensen met autisme, dit komt mede door het opvallende gedrag en omdat we hen niet vaak begrijpen. Toch is te lezen in paragraaf 3.6 dat autisten wel degelijk hun sterke kanten hebben. De meeste autisten hebben een uitstekend geheugen. Dit geheugen zorgt ervoor dat ze goed kunnen waarnemen, maar dat ze ook kennis en feiten kunnen onthouden. Daarnaast hebben autisten vaak oog voor detail. Veel autisten hebben een 'specialisme' hiermee bedoel ik dat zij een onderwerp leuk vinden waar ze dan daadwerkelijk ook alles van weten. Autisten zijn in alle gevallen trouw en eerlijk, dit heeft ermee te maken dat je inlevingsvermogen dient te hebben om te liegen en met groot geluk kan de autist, in dit geval, zeggen dat hij geen inlevingsvermogen heeft.

3.8.3 *Wat zijn de zwakke kanten van kinderen met autisme?*

Het kind met autisme kent ook zijn zwakke kanten, die hem zeer belemmeren in zijn dagelijks handelen. Als je het hebt over communicatie en autisme dan moet je rekening houden met dubbelzinnige woorden en zinnen. Autisten nemen namelijk alle taal letterlijk. Verder is het belangrijk om te controleren of de autist je daadwerkelijk heeft begrepen. Dit doe je omdat autisten vaak hoofd- en bijzaken niet kunnen scheiden en omdat zij alles fragmentarisch zien. Een autist heeft een zwakke theory-of-mind, dit betekent dat hij weinig inlevingsvermogen, ofwel empathie, heeft. Betreffende het sociaal gedrag heb je vier verschillende type autisten. Elke type heeft zijn voor- en nadelen, maar elk type heeft een zwakke theory-of-mind. Wat erg belangrijk is dat de autist meer zelfvertrouwen op gaat bouwen. Dit kun je doen door middel van sociale vaardigheden te trainen, dit betekent niet dat je per direct resultaat zult zien, het kan eerder een langdurig proces worden. Toch is het niet ondenkbaar dat een autist in zijn geheel asociaal zou zijn en blijven. Voor de een kan het een verrijking zijn om een kind met autisme te zien genieten van zijn 'specialisme', de ander zal deze obsessie als irritant en onprettig ervaren.

3.8.4 *In hoeverre kunnen kinderen met autisme zich aanpassen aan de regels?*

Een kind met autisme kan zich goed aanpassen aan regels, als deze maar op zijn manier van doen zijn afgestemd en als je communicatie naar hem maar concreet genoeg is. Hij moet de zaken kunnen begrijpen en niet alleen kunnen volgen. Het is echter zo dat als je te maken hebt met een autist, zowel hij als de andere betrokken partij, zich aan moet passen. In veel gevallen zijn de regels en wetten die voor het kind met autisme als prettig worden ervaren, de basis voor de aanpassingen. Het is echter ook zo dat het kind met autisme ook moet leren zich aan te passen, hier kan veel tijd en energie in zitten. Voor het onderwijs geldt dat het prettig is een eenduidige aanpak te hanteren. Hiermee bedoel ik dat in bijvoorbeeld groep drie dezelfde regels gelden als in groep zeven, daarnaast moeten ook alle consequenties hetzelfde zijn. Om dit te realiseren dien je als collega's goed op elkaar afgestemd te zijn en een goede communicatie te hebben. Daarnaast zou je je kunnen afvragen of het onderwijs van groep één tot en met groep acht onveranderd kan blijven. Kinderen, leerkrachten en dus ook de school zijn immers altijd in ontwikkeling.

Hoofdstuk 4: Sociale Vaardigheden

In hoofdstuk twee is de sociaal-emotionele ontwikkeling met betrekking tot het basisschoolkind al aan bod gekomen. Dit zal in dit hoofdstuk verder uitgebreid worden en daarbij wordt ook aandacht besteed aan wat je kunt doen als je juist niet sociaal vaardig bent. Dit hoofdstuk is van toepassing op zowel het normale kind als op het autistische kind. Aan het eind van dit hoofdstuk zal ik door middel van mijn conclusie antwoord geven op de volgende vragen:

- Wat wordt er bedoeld met sociale vaardigheden?
- Wanneer kom je in aanmerking voor een sociale vaardigheidstraining?

We kennen verschillende soorten vaardigheden en in vele vaardigheden wordt ook onderwezen. Sociaal betekent: in groepsverband, met soortgenoten levend (Coenders, 1998). Vaardigheden betekent: handigheid, bedrevenheid (Coenders, 1998). Samenvattend zou je kunnen zeggen, de betekenis van sociale vaardigheden is, handig omgaan met leeftijdgenoten.

Binnen de literatuur wordt ook wel het volgende gezegd:

*‘Hoe we ons tegenover bepaalde mensen in bepaalde omstandigheden moeten gedragen, welke dingen we wel en niet kunnen zeggen. Hoe we met de een omgaan is bij de ander absoluut verboden. We moeten ons in bepaalde situaties en tegenover bepaalde mensen niet verkeerd willen gedragen, leren over welke onderwerpen we wanneer wel en wanneer niet kunnen gebruiken, waarvoor en voor wie we respect moeten tonen.’*⁸

Een veel voorkomend woord is gedrag. Dit is ook waarneembaar voor de buitenwereld. Daarnaast kun je zeggen dat jouw gedrag laat zien hoe jij je voelt, ook wel emotionele intelligentie genoemd. Als je niet sociaal vaardig bent, betekent dit ook dat je niet het gewenste gedrag laat zien waardoor je geaccepteerd wordt binnen de gemeenschap of een groep, met alle gevolgen van dien.

Tijdens het lezen van het bovenstaande citaat, merkte ik op dat er geen duidelijke regels en wetten zijn met betrekking tot sociale vaardigheden. Zo kun je lezen: ‘Hoe we met de een omgaan is bij de ander absoluut verboden’. Het is daarom belangrijk dat men leert hoe men zich in bepaalde situaties moet gedragen. Daarom zal dit hoofdstuk vooral betrekking hebben op de emotionele intelligentie, het gedrag van kinderen en aanpassen binnen een gemeenschap of groep.

⁸ Herbert, M. (1999). *Sociale vaardigheidstraining voor kinderen*. Baarn: Intro.

4.1 Emotionele intelligentie

Emotionele intelligentie heeft te maken met kennis, vaardigheden en attitude op het gebied van jezelf maar ook met betrekking tot de ander. Je kijkt dus niet alleen naar jezelf maar ook naar de ander. Volgens GROP (2010) kun je de emotionele intelligentie in vijf categorieën onderverdelen.

4.1.1. Emotioneel bewustzijn

Als je competent bent in het emotionele bewustzijn dan kun je je eigen gevoelens herkennen en kennen, maar ook die van een ander. Je eigen emoties leer je herkennen zodra je in aanraking komt met andere mensen en andere voorwerpen. Je gaat je bijvoorbeeld hechten aan mensen of je komt erachter dat je bepaalde situaties niet prettig vindt. Emoties van een ander herkennen, kun je leren door middel van verbale en non-verbale communicatie. In Nederland heb je te maken met een multiculturele samenleving, dit betekent dat je te maken krijgt met verschillende culturen en dus ook verschillende vormen van verbale en non-verbale communicatie. Om competent te worden in het emotionele bewustzijn dien je dus ook veel kennis te hebben van andere culturen. Respect hebben voor de ander is erg belangrijk binnen deze competentie. Je kunt namelijk nooit iemand precies begrijpen (GROP, 2010).

4.1.2 Emotionele sturing

De competentie emotionele sturing heeft te maken met hoe je in een bepaalde situatie met je eigen emoties maar ook met de emoties van een ander omgaat. Men reageert meestal intuïtief, actie - reactie, maar niet in alle gevallen is dit de meest verstandige keuze. Emotionele sturing betekent dat je eerst goed nadenkt over hoe jij gaat handelen. Als iemand jou schopt, schop je dan meteen terug? Wat zullen dan de gevolgen zijn? Binnen de emotionele sturing zou je in dit geval een gesprek met de ander aangaan. Bijvoorbeeld, waarom schop jij mij? Je leert afstand te nemen en situaties vanuit een ander perspectief te bekijken. Daarnaast leer je situaties meer van een positieve kant te bekijken en te benaderen (GROP, 2010).

Kortom binnen de competentie emotionele sturing heb je zelf meer invloed op situaties. Je kunt een meer positieve kijk op het leven krijgen. Je neemt afstand, denkt over de situatie na en gaat een gesprek aan met de ander.

4.1.3 Emotionele autonomie

Tot aan je twaalfde jaar ontwikkel je je persoonlijkheid. Deze wordt voornamelijk ontwikkelt door de mensen in je omgeving. Hun gedrag wordt meestal overgenomen en de manier waarop zij op jou reageren stimuleert hoe jij in het leven staat, positieve feedback levert een positief zelfbeeld op. Emotionele autonomie heeft dus voornamelijk met jouw persoonlijkheid te maken. Denk aan, zelfbeeld, waarden en normen en identiteitsvorming. Om verder te kunnen in het leven, dien je een positief zelfbeeld te hebben. Het gevoel dat je het kunt, ondanks dat het wel eens tegen zit. Een positief zelfbeeld zorgt ervoor dat je in een gemeenschap opgenomen wordt, dat je anderen kunt waarderen en dat mensen jou kunnen zien. Heb je een negatief zelfbeeld dan zul je vaker negatieve emoties en gevoelens oproepen, die ervoor kunnen zorgen dat jouw ontwikkeling en leerproces belemmerd wordt (GROP, 2010).

4.1.4 *Sociaal-emotionele vaardigheden*

Sociaal-emotionele vaardigheden hebben te maken met de omgang tussen mensen onderling. Je komt op voor je eigen rechten, maar respecteert de ander en laat hem daarom ook uitspreken en zijn mening vertellen. Je probeert de ander dus in zijn waarde te laten. Samen probeer je tot een oplossing te komen, die in geen van alle betrokken partijen in zijn nadeel zal werken. Dit vergt veel inlevingsvermogen, je moet goed kunnen luisteren en ook rekening houden met jouw eigen gevoelens (GROP, 2010).

4.1.5 *Vaardigheden voor het leven en het emotioneel welzijn*

De laatste competentie heeft vooral te maken met alle ervaringen die je op hebt gedaan. De manier waarop je in het leven staat en hoe je met anderen omgaat. Deze ervaringen heb je gestopt in een rugzak en draag je als bagage je gehele leven mee. Als je alle competenties beheerst zou je kunnen zeggen dat je alle vaardigheden beheerst voor het leven en het emotionele welzijn. Je bent tevreden met jezelf, je houdt van je zelf, je kunt naar anderen luisteren, met anderen tot een oplossing komen, samenwerken etc. (GROP, 2010).

4.2 **Gedrag**

Volgens Herbert (1999) kun je binnen de term gedrag twee vormen onderscheiden, negatief (ongewenst) gedrag en positief (gewenst) gedrag. Hij stelt dat je zou kunnen zeggen dat kinderen die negatief gedrag vertonen sociaal minder vaardig zijn, en kinderen die positief gedrag vertonen sociaal vaardiger zijn. Toch zie je ook dat kinderen die moeite hebben met de emotionele competenties (paragraaf 4.1) negatief gedrag vertonen maar toch sociaal vaardig zijn. Hieronder wordt zowel negatief als positief gedrag toegelicht, dit geldt echter voor de grootste groep kinderen, en is dus niet voor iedereen gelijk.

4.2.1 *Negatief gedrag.*

Negatief gedrag zie je vaak terug bij sociaal minder vaardige kinderen. Minder vaardige kinderen vertonen gedrag van: teruggetrokkenheid, verlegenheid, en agressie (Herbert, 1999).

Het agressieve kind is het meest aanwezig binnen een groep en kan ook de meeste schade aanrichten voor henzelf en zijn klasgenoten, dit is de reden waarom ik me juist op het agressieve kind richt. Kinderen die agressief gedrag vertonen kunnen minder goed een gepaste reactie bedenken. Vooral in conflictsituaties zorgt dit vaak voor ruzies en vechtpartijen. Volgens Herbert heeft dit te maken dat agressieve kinderen minder goed oplossingen kunnen overzien, ze reageren vaak impulsief of agressief. Een agressieve reactie wordt altijd vermeden, hierdoor krijgen kinderen die agressief gedrag vertonen vaak het gevoel dat ze gelijk krijgen. Dit zorgt ervoor dat deze kinderen minder snel sociaal vaardige reacties zullen vertonen. Het is echter zo dat agressief gedrag zorgt voor een tijdelijke oplossing van problemen, op langere termijn zullen deze kinderen meer hinder vinden van hun agressieve oplossing. Je ziet vaak dat kinderen die agressief gedrag vertonen moeite hebben met leerprestaties, sneller last krijgen van hun gezondheid, ook hun welbevinden binnen een sociale gemeenschap verloopt moeizaam. (Herbert, 1999). Gewenst gedrag kunnen zij immers niet toepassen. Uiteindelijk komen agressieve kinderen snel in een negatieve spiraal terecht. Hun agressieve gedrag is maar van korte duur succesvol. Andere

kinderen zijn vaak bang voor agressieve kinderen, dit zorgt ervoor dat het agressieve kind niet snel wordt opgenomen in een groep. Daardoor zal het agressieve kind geen zelfvertrouwen ontwikkelen, daarnaast krijgen ze weinig positieve prikkels van hun klasgenoten en missen ze ook het goede voorbeeld waardoor de negatieve spiraal minder snel wordt doorbroken. Voor het agressieve kind is het van groot belang dat hij leert wat wenselijk gedrag is, dat hij dus sociaal vaardig wordt.

4.2.2 *Positief gedrag.*

Sociaal vaardige kinderen worden vaak gezien als kinderen die positief gedrag vertonen. Deze kinderen kunnen, in vergelijking met agressieve kinderen, probleemsituaties veel beter oplossen. Ze overzien het probleem, luisteren naar betrokken partijen en zoeken een passende oplossing. Daarnaast zie je vaak dat kinderen die positief gedrag vertonen, tegenover klasgenoten, aardig, behulpzaam en zorgzaam zijn. Dit zorgt ervoor dat zij aardig gevonden worden, sneller gekozen worden bij spelletjes en dat anderen kinderen graag met hen willen spelen. Dit geeft het kind zelfvertrouwen en dit zal zich ook weer uiten in positief gedrag.

4.3 **Sociale vaardigheidstraining**

Veel basisscholen gebruiken het leerlingvolgsysteem, dit is een programma die de ontwikkeling van het kind volgt. Het kind wordt niet alleen op het gebied van rekenen en taal gevolgd, maar het leerlingvolgsysteem kijkt ook de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een bekend programma binnen het leerlingvolgsysteem is de Sociale Competentie ObservatieLijst (SCOL), dit programma brengt de sociale competenties in kaart (scol.nl). Het is een ondersteunend programma, dus het biedt geen oplossingen voor problemen. Wel zou je conclusies kunnen trekken door middel van de uitkomsten. Als leerkracht ga je immers ook aan de slag als je ziet dat een kind ver achter loopt op het gebied van rekenen. Daarnaast zie je als leerkracht of ouder ook hoe het kind binnen een groep functioneert of hoe hij omgaat met zijn leeftijdgenoten. De sociaal-emotionele ontwikkeling is in hoofdstuk twee, per bouwjaar in kaart gebracht.

Volgens Herbert (1999) heeft een kind sociale vaardigheidstraining nodig als hij vaak opvalt door zijn gedrag, maar ook als hij niet geaccepteerd wordt door zijn leeftijdgenoten. Herbert stelt dat het lastig is om te zien of het kind deze vaardigheden wel bezit, of dat ze niet tot uiting komen. Een voorbeeld hiervan is dat het kind 'ongewenst' gedrag heeft aangeleerd om zo te overleven binnen de maatschappij. Het kind heeft dus misschien de vaardigheden wel, maar heeft ze nooit leren toepassen. Volgens Herbert heeft het kind in dit geval zelfvertrouwen en een positieve omgeving nodig, zodat hij leert zijn vaardigheden toe te kunnen passen. Hierdoor wordt een negatieve spiraal verbroken en zal het blijken dat hij toch sociaal vaardig is.

Je ziet dat er ook kinderen of volwassenen zijn die echt sociale vaardigheidstraining nodig hebben. Herbert (1999) zegt het volgende: 'De behandeldoelen met betrekking tot sociale vaardigheden zijn gebaseerd op onze opvatting over wat sociaal gewenst gedrag is'. Uit de literatuur komen de volgende gegevens over sociaal gewenst en ongewenst gedrag van kinderen naar voren.

- Kinderen die in hoge mate door hun leeftijdgenoten worden geaccepteerd tonen zich gevoelig, responsief en vrijgevig in hun interacties met leeftijdgenoten. Zij helpen anderen vaak, geven dikwijls aandacht, waardering en affectie aan anderen, ondernemen en krijgen te maken met vriendelijke toenaderingspogingen en reageren positief op afhankelijk gedrag van leeftijdgenoten, en zijn gevoelig voor toenaderingspogingen van andere kinderen.
- Kinderen die niet aardig maar ook niet uitgesproken onaardig worden gevonden door anderen zijn vaak teruggetrokken, passief en bang voor sociaal contact.
- Kinderen die echt antipathiek worden gevonden door anderen zijn vaak agressief. Zij zitten in een vicieuze cirkel omdat zij hebben geleerd dat zij agressief moeten zijn om hun zin te krijgen. Op korte termijn hebben zij vaak succes, op langere termijn niet: anderen kinderen gaan hen mijden en wijzen hen af. Op deze wijze kunnen agressieve kinderen zich nooit ander gedrag eigen maken. Hun enige sociale vaardigheid is agressie en zij moeten deze vaardigheid meer en meer toepassen.
- Kinderen die sympathiek worden gevonden zijn beter in staat om de dingen vanuit het gezichtspunt van een ander kind te zien. Kinderen die niet sympathiek worden gevonden zijn hier niet goed in.
- De sociaal, meest effectieve en meest competente kinderen zijn met name gevoelig voor non-verbale communicaties. Populaire kinderen zijn sociaal gevoelig, wat blijkt uit hun rijke, complexe en duidelijke beschrijvingen van andere kinderen.
- Hoe succesvol een kind in sociale situaties is, wordt ook door een groot aantal andere factoren bepaald, bijvoorbeeld aantrekkelijkheid, intelligentie, sportieve prestaties, gevoel voor humor.⁹

Naar aanleiding van het voorgaande zou je, zoals al eerder is genoemd, kunnen zeggen dat kinderen die positief ingesteld zijn en positief in het leven staan sociaal vaardig worden gevonden. En dat kinderen die negatief ingesteld zijn en negatief in het leven staan niet sociaal vaardig worden gevonden. Binnen de theorie van Herbert kan het betekenen voor de laatste groep dat zij wel eens in aanmerking kunnen komen voor een sociale vaardigheidstraining.

Je hebt verschillende soorten sociale vaardigheidstrainingen, deze worden bij verschillende instellingen gegeven, je ziet bijvoorbeeld dat basisscholen zelf vaardigheidstrainingen geven, naar aanleiding van bijbehorende methodes. Maar ook externe instellingen zoals het GGZ (geestelijke gezondheidszorg) bieden vaardigheidstrainingen aan. Daarnaast wordt er in het onderwijs, in het kader van burgerschapsvorming, wel eens lessen met betrekking tot sociale vaardigheden gegeven.

⁹ Herbert, M. (1999). *Sociale vaardigheidstraining voor kinderen*. Baarn: Intro.

Zo is het volgende te lezen over burgerschapsvorming (SLO):

‘Burgerschapsvorming brengt jonge burgers (want dat zijn leerlingen immers!) de basiskennis, vaardigheden en houding bij die nodig zijn om een actieve rol te kunnen spelen in de eigen leefomgeving en in de samenleving. Ze maken kennis met begrippen als democratie, grond- en mensenrechten, duurzame ontwikkeling, conflicthantering, sociale verantwoordelijkheid, gelijkwaardigheid en het omgaan met maatschappelijke diversiteit. Die kennis komt niet alleen uit het boekje, maar wordt ook geleerd door te oefenen in de praktijk.’¹⁰

De keuze om bepaalde vaardigheden aan te leren zijn breed. Binnen de sociale vaardigheidstrainingen wordt over het algemeen dezelfde aanpak gehanteerd.

- Er worden voorbeelden gegeven, zo hoort het en zo hoort het niet. Dit kan op verschillende manieren, door middel van interactie met de kinderen maar ook door middel van een film of rollenspel.
- Aan de hand van het voorbeeld worden instructies gegeven, er wordt onderwezen. De kinderen krijgen instructies hoe het hoort.
- De kinderen dienen dit nu te oefenen, dit kan binnen de training maar ook buiten de training. Vaak gebeurt dit, binnen de training, door middel van een rollenspel. Als je het hebt over oefenen buiten de training dan krijgen de kinderen vaak huiswerk mee. Dit betekent dat zij de vaardigheden moeten leren toepassen in de praktijk, het dagelijks leven. Bij de volgende les doen de kinderen hier verslag van.

Volgens Keizer en Reehorst (1996) staan er nog enkele punten centraal, je kunt dit zien als een rode draad door de lessen heen. Het kind leert sneller door:

- Middel van observatie, dit houdt in dat een kind kijkt naar sociaal vaardige mensen. Dit gedrag leert/kan hij imiteren. Daarnaast kan hij zien dat hij ook al ‘gewenste’ vaardigheden beheerst en deze ook verder kan ontwikkelen. De ‘ongewenste’ vaardigheden leert hij te reflecteren en daarnaast probeert hij door middel van imitatie dit ook af te leren.
- Zijn eigen kwaliteiten te zien, te benutten en te benoemen.
- Positieve feedback van de begeleiders en leeftijdgenoten. Dit werkt vooral omdat je door positieve feedback de negatieve spiraal probeert te verbreken. Daarnaast onthoud je vaker negatieve uitingen en de positieve stop je weg. Het is ook van belang dat het kind zelf positieve feedback kan geven, zowel aan zichzelf als aan anderen.

Volgens De Bruin (2004) krijgen kinderen die een sociale vaardigheidstraining volgen handvatten aangereikt die, zowel binnen als buiten de training, ingezet kunnen worden. Deze handvatten zorgen ervoor dat de kinderen werken aan het zelfvertrouwen, assertief te worden maar ook positiever in het leven te staan. Als je een sociale vaardigheidstraining volgt betekent dit niet dat je ook daadwerkelijk aan het eind van de training sociaal vaardig bent. Dit kan een langdurig proces zijn. Als dit het geval is, betekent het niet dat een sociale

¹⁰ <http://www.slo.nl/primair/themas/burgerschap/>

vaardigheidstraining niet waardevol is. Houd altijd voor ogen dat iedereen in zijn eigen tempo leert. Volgens Herbert (1999) dien je rekening te houden met het feit enkele kinderen beschadigd zijn. Dit betekent vaak dat zij ook een langere weg moeten afleggen om deze schade weer te herstellen. Het is in het belang van het kind dat je niet te hoge verwachtingen schept, dit kan er namelijk voor zorgen dat het eindresultaat teleurstellend zal zijn terwijl het kind zijn best heeft gedaan.

4.4 Conclusie

De conclusie van hoofdstuk vier zal per (deel) vraag worden beantwoord en gegeven.

4.4.1 Wat wordt er bedoeld met sociale vaardigheden?

Sociale vaardigheden zijn handvatten die je gebruikt in de omgang met anderen. Ze zijn gebaseerd op communicatie maar ook op de manier waarop jij in het leven staat, je persoonlijkheid, waarden en normen zijn hier een goed voorbeeld van. In de bestudeerde literatuur komt naar voren dat als je een positief zelfbeeld hebt en positief in het leven staat je over het algemeen als sociaal vaardig wordt beschouwd. Een negatieve houding en een negatief zelfbeeld schrikt mensen af, waardoor je sociaal minder vaardig wordt beschouwd. Een negatief zelfbeeld heeft echter niets te maken met of je wel of niet sociaal vaardig bent.

4.4.2 Wanneer kom je in aanmerking voor een sociale vaardigheidstraining?

Als je een negatief zelfbeeld hebt en je vertoont vaak ongewenst gedrag tegenover anderen dan zou je in aanmerking kunnen komen voor een sociale vaardigheidstraining. Ouders en leerkrachten zien kinderen vaak en houden hun sociaal-emotionele ontwikkeling nauwlettend in de gaten. Wanneer kinderen opvallend gedrag vertonen kan dit structureel in de gaten gehouden worden door middel van observatielijsten en het leerlingvolgsysteem. Op deze wijze kun je aantonen dat een sociale vaardigheidstraining een middel kan zijn voor het behalen van sociale vaardigheden.

4.4.3 Welke methoden, met betrekking tot sociale vaardigheden, worden veel gebruikt?

Een eenduidig antwoord is hier niet te geven. Voor vele methodes met betrekking tot sociale vaardigheden moet een cursus gevolgd worden. Hierdoor is het niet duidelijk of een betreffende methode ook veel ingezet wordt, het scholen van leerkrachten is immers beperkt daarnaast kan een leerkracht die deze cursus heeft gevolgd niet meer werkzaam zijn dus wordt de methode ook minder ingezet. Daarnaast is er nergens duidelijk informatie te vinden om deze vraag correct te beantwoorden. Hiervoor zou een interview gegeven moeten worden.

Dit hoofdstuk is een samenvattend hoofdstuk van mijn theoretische verantwoording. Hier zal per onderzoeksvraag een antwoord worden gegeven als laatste een antwoord op mijn hoofdvraag. Dit zal tevens mijn voorlopige hypothese zijn voor mijn verder onderzoek.

5.1 Algehele conclusie theoretische (deel) vragen

5.1.1 Wat is een normale ontwikkeling van een basisschoolkind?

In hoofdstuk twee kwam de ontwikkeling van het basisschoolkind aan bod. Ik heb ervoor gekozen om de, sociaal-emotionele, lichamelijke, creatief expressief en cognitieve ontwikkeling toe te lichten binnen dit hoofdstuk. Kinderen die geen problematiek ondervinden binnen hun ontwikkeling zullen deze weg dan vaak ook bewandelen, zoals in hoofdstuk twee is beschreven. Deze ontwikkeling geldt vaak niet voor kinderen met gedragsproblemen, leerproblemen, stoornissen e.d. samenvattend kun je concluderen dat geheel hoofdstuk twee deze (deel) vraag beantwoordt.

5.1.2 Waar liggen de grenzen van basisschoolkinderen en wat mag je van het basisschoolkind verwachten?

De grenzen van basisschoolkinderen zijn verschillend. Aangezien je met veel verschillende kinderen te maken hebt, denkend aan de verschillen binnen cultuur, waarden en normen maar ook al de verschillen tussen jongen en meisje. Uit hoofdstuk twee kun je concluderen dat als je sociaal vaardig bent, je meer begrip kunt opbrengen voor de kinderen om je heen. Maar dat je zelf ook meer begrip krijgt en sneller aardig gevonden wordt. Daarnaast krijg je ook meer begrip als je goed mee kunt doen in de klas, dit geldt op elk vakgebied. Je vraagt op die manier geen extra aandacht en daardoor val je ook minder op. Als je wel een zorgkind bent val je binnen de groep op. Dit geldt ook als je uitvalt op een of meerdere ontwikkelingsgebieden. Als dit voor jou van toepassing is ben je een goede prooi voor pesterijen, waardoor je zelfvertrouwen beschadigd wordt, met grote gevolgen van dien. De grenzen van basisschoolkinderen zijn dus persoonlijk, wat je van hen mag verwachten zal hetzelfde zijn, namelijk respect opbrengen voor je klasgenoten, samen werken aan een goede sfeer etc. Hoe dit gerealiseerd wordt is dus weer persoonlijk, enkele kinderen hebben dit al geleerd en kunnen dit al. Anderen vinden dit niet nodig of hebben andere waarden en normen meegekregen van huis uit. Het is van belang dat de kinderen in de klas elkaar goed leren kennen zodat zij ondanks de verschillen wel respect voor elkaar kunnen opbrengen en elkaar accepteren zoals ze zijn.

5.1.3 In hoeverre kun, of mag je verwachten dat, basisschoolkinderen zich aanpassen aan kinderen met autisme?

Wat je van klasgenoten mag verwachten is dat zij respect kunnen tonen voor al hun klasgenoten, ongeacht hun achtergrond. Het is echter zo dat als zij hierin niet worden begeleid, zij ook niet weten hoe het hoort. Enkele kinderen zullen van huis uit mee krijgen hoe zij met anderen om moeten gaan, dit zijn over het algemeen de sociaal vaardige kinderen. Ook zijn er kinderen die dit niet van huis uit geleerd hebben, de taak als leerkracht is om hen deze begeleiding te bieden. Te lezen is dat kinderen in de midden- en bovenbouw zich bewust

zijn van hun rol binnen de groep, het is echter zo dat de basis gelegd dient te worden in de onderbouw, hoe eerder iets aangeleerd wordt, hoe meer je deze vaardigheid kunt uitbouwen.

5.1.4 Welke vormen van autisme komen er het meeste voor in het reguliere onderwijs?

In paragraaf 3.4 zijn vijf autistische stoornissen de revue gepasseerd. Na het lezen van deze paragraaf zou je kunnen concluderen dat je binnen het reguliere onderwijs kinderen met het syndroom van Asperger en kinderen met PDD-NOS kunt tegenkomen. Het kind met het syndroom van Asperger heeft vaak een normale intelligentie en in de meeste gevallen is hij zelfs meer- of hoogbegaafd, dit is één van de redenen waarom hij in het reguliere onderwijs zou kunnen passen. Het kind met PDD-NOS heeft maar een lichte vorm van autisme, dit kind ondervindt problemen bij de sociaal gedrag, communicatie en verbeelding. Het kind met PDD-NOS heeft in de meeste gevallen een normale intelligentie waardoor hij in het reguliere onderwijs zou kunnen passen. Sowieso komt het RETT-syndroom en Desintegratieve Stoornis van de kinderleeftijd niet veel voor. Daarnaast hebben de kinderen met deze vorm van autisme ook geen normale intelligentie. Dit is al een reden waarom je deze twee vormen van autisme niet snel tegen zult komen binnen het reguliere onderwijs. Ook de vorm klassiek autisme kom je ook niet snel tegen binnen het reguliere onderwijs, dit komt mede door hun verstandelijke beperking. Deze beperking zorgt ervoor dat de kinderen vaak geen normale intelligentie hebben, dit is dan ook de reden waarom je kinderen met klassiek autisme niet tegen zult komen binnen het reguliere onderwijs.

5.1.5 Wat zijn de sterke kanten van kinderen met autisme?

We kijken al snel naar de negatieve kanten van mensen met autisme, dit komt mede door het opvallende gedrag en omdat we hen niet vaak begrijpen. Toch is te lezen in paragraaf 3.6 dat autisten wel degelijk hun sterke kanten hebben. De meeste autisten hebben een uitstekend geheugen. Dit geheugen zorgt ervoor dat ze goed kunnen waarnemen, maar dat ze ook kennis en feiten kunnen onthouden. Daarnaast hebben autisten vaak oog voor detail. Veel autisten hebben een ‘specialisme’ hiermee wordt bedoeld, dat als zij een onderwerp leuk vinden, zij er daadwerkelijk ook alles van weten. Autisten zijn in alle gevallen trouw en eerlijk, dit heeft ermee te maken dat je inlevingsvermogen dient te hebben om te liegen.

5.1.6 Wat zijn de zwakke kanten van kinderen met autisme?

Het kind met autisme kent ook zijn zwakke kanten, die hem zeer belemmeren in zijn dagelijks handelen. Als je het hebt over communicatie en autisme dan moet je rekening houden met dubbelzinnige woorden en zinnen. Autisten nemen namelijk alle taal letterlijk. Verder is het belangrijk om te controleren of de autist je daadwerkelijk heeft begrepen. Dit doe je omdat autisten vaak hoofd- en bijzaken niet kunnen scheiden en omdat zij alles fragmentarisch zien. Een autist heeft een zwakke theory-of-mind, dit betekent dat hij weinig inlevingsvermogen, ofwel empathie, heeft. Vermeulen beschrijft vier verschillende typen autisten met betrekking tot sociaal gedrag. Elke type heeft zijn voor- en nadelen, maar elk type heeft een zwakke theory-of-mind. Wat erg belangrijk is dat de autist meer zelfvertrouwen op gaat bouwen. Dit kun je doen door sociale vaardigheden te trainen, dit betekent niet dat je per direct resultaat zult zien, het kan eerder een langdurig proces worden. Toch is het niet ondenkbaar dat een

autist in zijn geheel asociaal zou zijn en blijven. Voor de een kan het een verrijking zijn om een kind met autisme te zien genieten van zijn 'specialisme', de ander zal deze obsessie als irritant en onprettig ervaren.

5.1.7 In hoeverre kunnen kinderen met autisme zich aanpassen aan de regels?

Een kind met autisme kan zich goed aanpassen aan regels, als deze maar op zijn manier van doen zijn afgestemd en als je communicatie naar hem maar concreet genoeg is. Hij moet de zaken kunnen begrijpen en niet alleen kunnen volgen. Het is echter zo dat als je te maken hebt met autisten, zowel hij als de andere betrokken partijen, zich moeten aanpassen. In veel gevallen zijn de regels en wetten die voor het kind met autisme als prettig worden ervaren, de basis voor de aanpassingen. Het is echter ook zo dat het kind met autisme ook leren moet zich aan te passen, hier kan veel tijd en energie in zitten. Voor het onderwijs geldt dat het prettig is een eenduidige aanpak te hanteren. Hiermee wordt bedoeld dat in bijvoorbeeld groep drie dezelfde regels gelden als in groep zeven, daarnaast moeten ook alle consequenties hetzelfde zijn. Om dit te realiseren dien je als collega's goed op elkaar afgestemd te zijn en een goede communicatie te hebben. Daarnaast zou je, je kunnen afvragen of het onderwijs van groep één tot en met groep acht onveranderd kan blijven. Kinderen, leerkrachten en dus ook de school zijn immers altijd in ontwikkeling.

5.1.8 Wat wordt er bedoeld met sociale vaardigheden?

Sociale vaardigheden zijn handvatten die je gebruikt in de omgang met anderen. Ze zijn gebaseerd op communicatie maar ook op de manier waarop jij in het leven staat, je persoonlijkheid, waarden en normen zijn hier een goed voorbeeld van. In de bestudeerde literatuur komt naar voren dat als je een positief zelfbeeld hebt en positief in het leven staat je over het algemeen als sociaal vaardig wordt beschouwd. Een negatieve houding en een negatief zelfbeeld schrikt mensen af, waardoor je sociaal minder vaardig wordt beschouwd. Een negatief zelfbeeld heeft echter niets te maken met of je wel of niet sociaal vaardig bent.

5.1.9 Wanneer kom je in aanmerking voor een sociale vaardigheidstraining?

Als je een negatief zelfbeeld hebt en je vertoont vaak ongewenst gedrag tegenover anderen dan zou je in aanmerking kunnen komen voor een sociale vaardigheidstraining. Ouders en leerkrachten zien kinderen vaak en houden hun sociaal-emotionele ontwikkeling nauwlettend in de gaten. Wanneer kinderen opvallend gedrag vertonen kan dit structureel in de gaten gehouden worden door middel van observatielijsten en het leerlingvolgsysteem. Op deze wijze kun je aantonen dat een sociale vaardigheidstraining een middel kan zijn voor het behalen van sociale vaardigheden.

5.2 Antwoord op de hoofdvraag

voorlopige hypothese

Het antwoord op mijn hoofdvraag zal ook mijn voorlopige hypothese zijn. Dit betekent dat ik doormiddel van mijn bestudeerde literatuur (hoofdstuk twee tot en met vier) antwoord geef op mijn vooraf gestelde onderzoeksvraag. Het antwoord hierop zal ik nu alleen nog controleren in de praktijk. Mijn hoofdvraag was:

'In welke mate zijn groepsgenoten van moeilijk voorspelbare autistische leerlingen bereid om zich naar dit gedrag te voegen en welke rol is daarbij weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen?'

Naar aanleiding van mijn theoretische verantwoording zou je kunnen concluderen dat zowel het kind met autisme als zijn groepsgenoten zich kunnen aanpassen. Er zijn echter enkele valkuilen:

Kinderen met autisme vallen op. Zij hebben geen normale ontwikkeling. Daardoor kunnen zij een goede prooi zijn voor pesterijen. Het geval is alleen, dat het kind met autisme zelf niet door heeft wat hij verkeerd doet. Dit komt door zijn zwakke theory-of-mind. Je kunt zeker het kind met autisme trainen in zijn gedrag. Dit vergt veel tijd en energie, zowel van de begeleider (leerkracht of ouder), als van het betreffende kind. Een andere benadering is om de groepsgenoten van het kind met autisme, zich bewust te maken van zijn gedrag. Laat bijvoorbeeld de positieve kant zien van het kind met autisme. De valkuil in dit geval is dat het kind met autisme in zijn gedrag gelijk blijft, naarmate hij ouder wordt zal zijn omgeving andere verwachtingen van hem krijgen. Zeker met het oog op vervolgonderwijs is het aan te raden om het kind met autisme een sociale vaardigheidstraining aan te bieden. Dit kan zowel binnen als buiten de basisschool.

Een mooie methode is om dit binnen de basisschool te doen. Één van de voordelen hiervan is dat je alle reacties en de ontwikkeling van alle betrokken kinderen kunt volgen. Één van de nadelen is dat het je als leerkracht veel tijd en energie kost in verband met het voorbereiden en het volgen van de kinderen. Één van de voordelen om een sociale vaardigheidstraining buiten de basisschool te volgen is dat je kunt oefenen met kinderen die sociaal ook minder vaardig zijn, je bent als ware lotgenoten. Één van de nadelen is dat de drempel om dit in de praktijk te realiseren nog steeds hoog ligt, andere kinderen bekijken jou nog als dezelfde.

5.2.1 De voorlopige hypothese

Doordat zowel kinderen met autisme als hun groepsgenoten in staat zijn om zich aan te passen, is het raadzaam sociale vaardigheidslessen aan te bieden binnen de basisschool. De sociale vaardigheidslessen kunnen gezien worden als een groepsproces waarbij alle kinderen iets kunnen leren. Zo leert niet alleen het kind met autisme sociaal vaardiger te worden, maar ook de kinderen die sociaal minder vaardig zijn. Daarnaast leren alle groepsgenoten elkaar beter kennen en in dit geval ook het kind met autisme. Je zou kunnen stellen dat alle kinderen gezamenlijk werken aan een beter klassenklimaat. Daarom is het raadzaam om de gehele groep sociale vaardigheidslessen te geven in plaats van alleen het kind met autisme. Je kunt het zien als een win-win situatie. Dit is de reden waarom binnen dit onderzoek alle kinderen de sociale vaardigheidslessen zullen volgen.

Hoofdstuk 6: Verantwoording onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk staat de verantwoording van mijn onderzoek beschreven. Het is een uitleg over hoe mijn onderzoek eruit zal gaan zien, maar ook welke keuzes en overwegingen ik zal maken en wat ik zelf denk te verwachten.

6.1 Probleemstelling

Deze probleem- en doelstelling zijn beschreven naar de huidige situatie (schooljaar 2012/2013) van mijn stageklas, een groep 7/8 op school X.

6.1.1 *De probleemstelling*

De probleemstelling bestaat uit drie tal vragen (Baarda&deGoede, 2006).

6.1.1.1 *Het probleem*

Mijn huidige stageklas bestaat uit 28 leerlingen, waarvan 3 kinderen met autisme. Enkele kinderen hebben moeite met de sociale vaardigheden. Waarvan het kind zelf hinder heeft maar ook zijn/haar klasgenoten. In het verleden werd er door dit probleem veel gepest, dit is momenteel rustig. Wel kunnen de sociale vaardigheden verbeterd worden. Hoe kun je de sociale vaardigheden, met name bij de kinderen met autisme, verbeteren zodat moeilijke situaties niet uit de hand lopen.

6.1.1.2 *Formuleren van de gewenste situatie*

De sociale vaardigheden verbeteren. Waardoor moeilijke situaties niet uit de hand lopen en het kind meer zelfvertrouwen op kan bouwen.

6.1.1.3 *Vergelijk gewenste situatie met huidige situatie*

De huidige situatie laat zien dat er op bepaalde momenten vaak (sociaal) onhandig wordt gereageerd. Hierdoor 'kunnen' conflicten ontstaan. Vaak voelen de kinderen zich dan niet begrepen, in het verleden is er ook veel gepest, dit heeft het zelfvertrouwen beschadigd. De gewenste situatie is dat de sociale vaardigheden verbeterd worden, waardoor de kinderen elkaar meer in hun waarde laten, zodat het zelfvertrouwen groeit maar ook het vertrouwen naar elkaar.

6.1.1.4 *Probleemverheldering*

Inzicht krijgen in de sociale vaardigheden met betrekking tot kinderen met autisme.

6.2 Onderzoeksvraag

Tijdens mijn onderzoek zal ik in de theorie en in de praktijk werken aan de volgende hoofdvraag:

'In welke mate zijn groepsgenoten van moeilijk voorspelbare autistische leerlingen bereid om zich naar dit gedrag te voegen en welke rol is daarbij weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen?'

Mijn hoofdvraag ook wel onderzoeksvraag genoemd, is een verschilonderzoeksvraag. Ik wil het verschil tussen twee groepen kinderen onderzoeken. Deze groepen hebben de eigenschap wel of niet autistisch. Om antwoord te geven op deze hoofdvraag zal er zowel in de praktijk als in de theorie onderzoek verricht worden, deze vragen bevatten zowel frequentie-, verschil- of samenhangvragen. Om mijn hoofdvraag te kunnen beantwoorden heb ik de volgende vragen opgesteld:

6.2.1 *Theoretische onderzoeksvragen*

- Wat is een normale ontwikkeling van een basisschoolkind?
- Waar liggen de grenzen van basisschoolkinderen en wat mag je van het basisschoolkind verwachten?
- In hoeverre kunnen, of mag je verwachten dat, basisschoolkinderen zich aanpassen aan kinderen met autisme?
- Welke vormen van autisme komen er het meeste voor in het reguliere onderwijs?
- Wat zijn de sterke kanten van kinderen met autisme?
- Wat zijn de zwakke kanten van kinderen met autisme?
- In hoeverre kunnen kinderen met autisme zich aanpassen aan regels?
- Wat wordt er bedoeld met sociale vaardigheden?
- Wanneer kom je in aanmerking voor een sociale vaardigheidstraining?

6.2.2 *Praktische onderzoeksvragen*

- Welke methoden, met betrekking tot sociale vaardigheden, worden het meeste gebruikt in Nederland?
- Op welke manier wordt er tot nu toe gewerkt met kinderen die autistisch zijn op school X?
- Op welke manier wordt er tot nu toe gewerkt aan de sociale vaardigheden op school X?
- Welke methoden zijn er allemaal te vinden op school X met betrekking tot sociale vaardigheden?
- Welke vormen van autisme komen er voor in groep 7/8 van school X?
- Welke methoden zijn er allemaal inzetbaar in groep 7/8?

6.3 **Doelstelling**

Een onderzoeksdoelstelling gaat niet over het oplossen van een probleem maar slechts over de kennis en/of inzichten die met het onderzoek verzameld gaan worden (Baarda&deGoede, 2006). Mijn doelstelling is het volgende:

‘Mijn doel is kennis en inzicht te krijgen in de sociale vaardigheden van de kinderen met autisme en hun groepsgenoten in groep 7/8 van school X, dit ga ik doen aan de hand van observatie.’

Vanuit school is er ook vraag naar meer informatie over het onderwerp dat ik ga behandelen, namelijk sociale vaardigheden bij kinderen met autisme. Gezien de huidige maatschappelijke ontwikkeling met betrekking tot passend onderwijs verwacht de school in de toekomst meer tegen deze problematiek aan te lopen. Er zullen meer kinderen in het reguliere onderwijs

terecht komen met een handicap of gedragsprobleem. Scholen zullen de plicht krijgen om een passende onderwijsplek te bieden. Er zullen dus steeds meer verschillen voorkomen binnen het reguliere onderwijs. Meer verschillen kan zorgen voor meer conflicten. Daarom vind ik mijn onderzoek zeer passen met betrekking tot de toekomst en zou ik graag een adviserende rol willen spelen binnen het onderwerp sociale vaardigheden bij kinderen, met name het kind met autisme.

6.4 Ethische verantwoording

Bij het letten op ethische verantwoording zijn drie punten van belang. De respondent moet op vrijwillige basis aan het onderzoek kunnen meewerken, de gegevens moeten op anonieme wijze worden verwerkt en de gegevens mogen niet zonder toestemming aan derden worden gegeven (Baarda&deGoede, 2006).

Op basis van deze drie punten ben ik van mening dat mijn onderzoek ethisch verantwoord is. Mijn respondenten zijn de kinderen van groep 7/8, waarbij zowel kinderen met autisme zijn betrokken binnen mijn onderzoek als hun groepsgenoten. Dit om de populatie homogeen te maken zodat mijn onderzoek betrouwbaar wordt. Aan alle ouders is een brief meegegeven waarbij zij op de hoogte zijn gesteld van mijn onderzoek. De betreffende ouders hadden de ruimte om vragen te stellen en eventueel bezwaar te maken. De inhoud van de brief is te lezen in bijlage 3. Alle betreffende gegevens zullen anoniem verwerkt worden door middel van een cijfer, tevens zal de school waar dit onderzoek wordt gehouden niet vermeld worden. Alle gegevens die verzameld zijn, zullen in mijn onderzoek worden verwerkt. De filmbeelden die worden gemaakt zullen na het schrijven en de beoordeling van dit onderzoek vernietigd worden. De beelden zullen uitsluitend alleen door mij bekeken worden of door de groepsleerkracht. Het betreffende onderzoek zal alleen gelezen worden door de beoordelaar en zijn medelezer.

Tevens zullen alle kinderen van groep 7/8 sociale vaardigheidslessen volgen, deze keuze is gemaakt zodat alle kinderen de kans krijgen om sociaal vaardiger te worden maar ook om te kijken welke invloed deze lessen eventueel op het onderlinge gedrag kunnen hebben. Niet alleen kinderen met autisme kunnen bijvoorbeeld last hebben van minder ontwikkelde sociale vaardigheden. Daarnaast beïnvloeden kinderen elkaars gedrag, vertoont X negatief gedrag jegens Y dan zal Y sneller negatief reageren op X. In dit geval zou je kunnen omschrijven dat het gewenste gedrag vergroten een groepsproces is, waarbij individueel de niveaus kunnen verschillen.

6.5 Eenheidsbegrip en eigenschapbegrip

6.5.1 Eenheidsbegrip

Een eenheidsbegrip is een begrip waarmee wordt aangegeven op welke onderzoekseenheden de onderzoeksresultaten betrekking hebben (Baarda&deGoede, 2006). In mijn onderzoek zijn de eenheidsbegrippen: De kinderen van groep 7/8 van school X.

6.5.2 Eigenschapbegrip

Een eigenschapbegrip is het te meten kenmerk van de onderzoekseenheden (Baarda&deGoede, 2006). In mijn onderzoek zijn de eigenschapbegrippen: De sociale vaardigheden van de kinderen met autisme en hun groepsgenoten in groep 7/8 van school X.

6.6 Type onderzoek

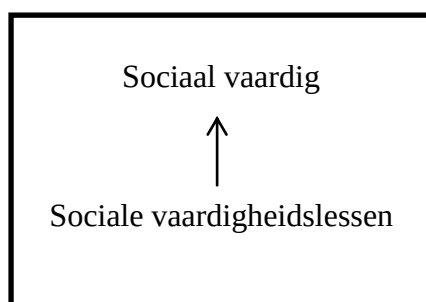
Mijn onderzoek is toetsend. Door mijn theoretische verantwoording ben ik tot een hypothese gekomen. De hypothese is een voorlopig antwoord op mijn onderzoeksvraag (Baarda&deGoede, 2006). Mijn voorlopige hypothese is:

‘Mijn voorlopige hypothese is doordat zowel kinderen met autisme als hun groepsgenoten in staat zijn om zich aan te passen, is het raadzaam sociale vaardigheidslessen aan te bieden binnen de basisschool. De sociale vaardigheidslessen kunnen gezien worden als een groepsproces waarbij alle kinderen iets kunnen leren. Zo leert niet alleen het kind met autisme sociaal vaardiger te worden, maar ook de kinderen die sociaal minder vaardig zijn. Daarnaast leren alle groepsgenoten elkaar beter kennen en in dit geval ook het kind met autisme. Je zou kunnen stellen dat alle kinderen gezamenlijk werken aan een beter klassenklimaat. Daarom is het raadzaam om de gehele groep sociale vaardigheidslessen te geven in plaats van alleen het kind met autisme. Je kunt het zien als een win-win situatie. Dit is de reden waarom binnen dit onderzoek alle kinderen de sociale vaardigheidslessen zullen volgen.’

Door onderzoek moet echter nog blijken of mijn voorlopige hypothese klopt.

6.6.1 Causaal model

Naar aanleiding van mijn voorlopige hypothese zou je kunnen concluderen dat ik een verband zou verwachten tussen lessen sociale vaardigheden. Dit wordt in een causaal model weergegeven.

6.7 Onderzoeksontwerp

Mijn populatie bevat 28 kinderen uit groep 7/8. Dit betekent dat er van een Survey geen sprake zal zijn. Mijn bedoeling was om een zuiver- experiment uit te voeren. Dit omdat je zowel een nul- als eindmeting hebt met een controlegroep, hierdoor schakel je storende factoren uit. Mijn onderzoek wil waarneembaar gedrag in kaart brengen door middel van observatie, omdat in de bovenbouw vrijwel weinig vrije moment zijn en ook bijna altijd op hetzelfde moment, zou het betekenen dat ik voor mijn observatie vier weken zou moeten

inplannen. Dit betekende dat ik nog drie of vier weken over zou hebben om mijn experiment, de sociale vaardigheidslessen, te kunnen uitvoeren. Ik heb moeten concluderen dat een zuiver-experiment in dit tijdsbestek niet haalbaar was. Een quasi-experiment was voor mij ook zeer aantrekkelijk mede doordat je op verschillende tussentijdse tijdstippen kon filmen. Dit was ook door tijdsplanning niet haalbaar. In totaal had ik acht lessen om te geven, en om genoeg filmmateriaal te hebben was het een noodzaak om ook vijf dagen te filmen. Mede omdat het onderwijs altijd in beweging is, was het niet haalbaar om een quasi-experiment te houden. Dit betekent dat ik door alle omstandigheden en vooral door de tijdsdruk een pre-experimenteel ontwerp ga volgen. Dit met zowel een voor- als nameting. Dit betekent dat aan het eind van mijn ontwerp je een uitspraak doet over het effect van de ingreep, ofwel de sociale vaardigheidslessen (Baarda&deGoede, 2006).

6.7.1 *Storende factoren*

Bij een pre-experiment heb je veel te maken met storende factoren. Baarda en de Goede (2006) benoemen een aantal storende factoren. Deze zal ik behandelen.

6.7.1.1 *Tussentijds voorval*

In dit geval zal ik sociaal wenselijk gedrag kunnen verwachten bij de eindmeting. De kinderen hadden bij de nulmeting nog niet door waarom ik filmde, maar na de sociale vaardigheidslessen zou het kunnen zijn dat zij dit met elkaar in verband kunnen brengen. Deze storende factor kan ik niet uitschakelen. Wel houd ik per les bij wat mijn bevindingen zijn. Daardoor kan ik wel mijn conclusies trekken. Dit is echter alleen op mijn interpretatie gebaseerd.

6.7.1.2 *Groei-effect*

In het boek worden als voorbeelden genoemd: *‘ouder, verstandiger en ervarener geworden zijn’*.¹¹ Het doel van mijn onderzoek is dat kinderen ervaren zullen worden in de sociale vaardigheden. Van groei-effect zal er echter geen sprake zijn. De bovengenoemde opsomming heeft meer betrekking tot een langdurig onderzoek en daar is bij mijn onderzoek geen sprake van.

6.7.1.3 *Testeffect*

Van instrumentatie zal geen sprake zijn. Het instrument kan zowel voor als na het experiment ingezet worden zonder dat iemand er weet van heeft. De observator vult dit immers in, hij/zij kan de test alleen manipuleren door hem bijvoorbeeld verkeerd in te vullen. Aangezien ik dit zelf doe zal hier geen sprake van kunnen zijn.

6.7.1.4 *Statische regressie*

Van statische regressie zou sprake kunnen zijn. De nulmeting vindt plaats begin november, de eindmeting eind december. De nulmeting zal in een tamelijk rustige periode plaatsvinden, het reguliere programma zal gewoon gevolgd worden. De eindmeting vindt in een hectische periode plaats, denkend aan sinterklaas en kerst. Deze periode biedt geen structuur en er zijn

¹¹ Baarda, D.B. & de Goede, M.P.M. (2006). *Basisboek Methoden en Technieken*. Houten: Wolters-Noordhoff Groningen

kinderen die juist deze structuur nodig hebben (denk bijvoorbeeld aan het kind met autisme), invloed heb je hier niet op. Om dit toch zoveel mogelijk te voorkomen ga ik een korte vragenlijst maken. Het zal worden gebracht als een evaluatie van de sociale vaardigheidslessen. Deze evaluatie zal ik daarom ook meenemen tijdens het schrijven van mijn conclusies. Daarnaast is eind oktober een sociogram gehouden, deze zal ik ook als controlemiddel gebruiken voor mijn observatielijst.

6.7.1.5 *Moraliteit*

Ik verwacht dat er niemand zal overlijden. Wel is het mogelijk dat er kinderen die, bij de nulmeting betrokken zijn geweest ziek zijn tijdens de eindmeting. Hierdoor zal er niet een volledig beeld geschetst kunnen worden. Ik heb daarom één ‘normaal’ kind extra in mijn onderzoek betrokken.

6.8 **Causaliteit**

Mijn onderzoek bevat een experiment. Dit betekent dat ik opzoek ben naar verbanden. In mijn onderzoek wil ik weten of de sociale vaardigheidslessen daadwerkelijk zorgen voor sociale vaardigheden binnen de groep 7/8. Er is bij één van de kinderen een derde kenmerk in het spel, hij volgt namelijk een sova cursus. Het is echter zo dat hij niet tijdens de steekproef getrokken is dus wordt hij niet als geobserveerde beschouwd. Mijn onderzoek is een pre-experiment in paragraaf 6.7 is al beschreven dat je bij een pre-experiment rekening moet houden met storende factoren. Aangezien mijn onderzoek nog niet is afgerond kan ik hier geen uitspraken doen over het effect op de causaliteit.

6.9 **Populatie en steekproef**

Mijn populatie bevat 28 kinderen uit groep 7/8 van school X. Het is niet mogelijk om binnen een korte periode 28 leerlingen te observeren, daarom zal er een steekproef getrokken worden. Bij een kleine populatie ligt het vrijwel voor de hand om via een loterijmethode te bepalen wie er in je steekproef getrokken wordt (Baarda&de Goede, 2006). Om antwoord te geven op mijn onderzoeksvraag, is het van belang dat de steekproef op de populatie zal lijken. Dit betekent dat er tijdens het trekken van de steekproef er tenminste een kind met autisme bij mijn onderzoek betrokken moet worden. Om dit waar te maken zal ik twee steekproeven houden. Één tussen de leerlingen met autisme en één tussen de overige leerlingen. De gehele populatie bevat 28 leerlingen in verhouding is dit 24:4. Dit betekent dat er binnen de observatie zes ‘normale’ kinderen zitten en één kind met autisme.

6.10 Dataverzamelmethode

Om goed antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag heb ik gekozen om te observeren. In hoofdstuk 4 van mijn theoretische verantwoording is te lezen dat sociale vaardigheden te maken hebben met gedrag. Baarda en de Goede formuleert dan ook : *‘Observeren is een geschikte methode om gegevens over gedrag te verzamelen, vooral als het gaat om veelvoorkomend en sociaal onwenselijk gedrag’*¹² Dit instrument heb ik zelf ontwikkeld.

Het observatieformulier is ontwikkeld om de sociale vaardigheden van groep 7/8 in kaart te brengen. Sociale vaardigheden zou je kunnen omschrijven als gedrag met betrekking tot anderen, in dit geval leeftijdgenoten/klasgenoten. Dit kan zowel positief als negatief gedrag zijn, enkele voorbeelden zijn: plagen, pesten, complimenten geven en samen spelen. Het observatieformulier stelt alleen waargenomen gedrag vast, wat de onderliggende gedachten zijn van dit gedrag is kan niet worden vastgesteld met het observatieformulier. Het observatieformulier zal, met betrekking tot mijn onderzoek, twee maal gebruikt worden. De eerste keer om de onderlinge relaties en de sociale vaardigheden waar te nemen, ook wel nulmeting genoemd. De tweede keer ter controle of er in enkele weken tijd ook verandering is opgetreden, met betrekking tot de onderlinge relaties en de sociale vaardigheden. Om sociale vaardigheden goed in kaart te brengen heb ik besloten om drie vrije momenten binnen het onderwijs te observeren, dit zijn de pauze, de gymles en de creales. Elk moment bevat tenminste vijf (observatie) minuten per leerling. Aan het einde van de observatieweek zal er per leerling een conclusie getrokken worden. Dit aan de hand van de observatiecategorieën. Nadat de nul- en de eindmeting (het eerste en het tweede moment van observeren) gehouden zijn kun je een gehele conclusie trekken.

De observatie is een niet-participerende observatie dit houdt in dat de observator niet deelneemt aan de handelingen van het geobserveerde kind. Je bent als observator dus toeschouwer. Daarnaast is het ook een gestructureerde observatie dit houdt in dat er van tevoren een observatielijst is opgesteld en dat deze ook aangehouden wordt (v. Eijkelen, 2005). Omdat de observatielijst een groot aantal gedragingen bevat is het aan te raden te filmen zodat de film meerder malen stopgezet kan worden.

De gehele observatielijst is te vinden in bijlage 2.

6.11 Meetniveau

De observatielijst is van normaal niveau. Er is wel een verschil aanwezig, in de meeste gevallen is er sprake van positief of negatief gedrag. Daarnaast is er geen sprake van meer of minder. Dit wordt ook wel categorische gegevens genoemd (Baarda&deGoede, 2006).

6.12 Operationalisering

Operationaliseren betekent dat je kenmerken in concreet waarneembare termen omschrijft waarbij nauwkeurig de categorieën worden vastgelegd. In paragraaf 6.5.2 zijn mijn eigenschapbegrippen al weergegeven. Dit kun je ook wel kenmerken noemen. De

¹² Baarda, D.B. & de Goede, M.P.M. (2006). *Basisboek Methoden en Technieken*. Houten: Wolters-Noordhoff Groningen

eigenschapbegrippen waren: De sociale vaardigheden van de normale- en de autistische kinderen in groep 7/8 van school X. Mijn observatiecategorieën zijn dus gebaseerd op sociale vaardigheden.

De observatiecategorieën heb ik gekozen naar aanleiding van het boek 'kinderen en... de ontwikkeling van emotionele vaardigheden'. Dit boek omschrijft vijf emotionele competenties en deze heb ik ter inspiratie gebruikt voor mijn observatieformulier. Het waar te nemen gedrag komen vanuit verschillende geraadpleegde literatuur.

De vijf emotionele competenties zijn: (GROP, 2009)

1. Emotioneel bewustzijn (het vermogen zich bewust te zijn van de eigen emoties en die van anderen)
2. Emotionele sturing (het vermogen op gepaste wijze met emoties om te gaan)
3. Emotionele autonomie (het vermogen om zelfstandig emoties op te wekken die passen bij een bepaalde situatie)
4. Sociaal-emotionele vaardigheden (het vermogen relaties te onderhouden met anderen)
5. Vaardigheden voor het leven en het emotionele welzijn (het vermogen uitdagingen van het leven met gepaste en verantwoordelijk gedrag aan te gaan, waardoor we ons leven op een gezonde wijze kunnen vormgeven en succes en welzijn kunnen ervaren)

Deze laatste competentie, vaardigheden voor het leven en het emotionele welzijn, zou je kunnen omschrijven als een alles omvattende competentie en is daarom ook niet meegenomen in de observatielijst. De vijf emotionele competenties zijn tevens verwerkt in mijn theoretisch verslag (hoofdstuk 4).

6.13 Testen van het onderzoeksinstrument

Volgens Baarda en de Goede (2006) is het verstandig om het instrument van te voren te testen. Ik heb mijn observatielijst door verschillende personen laten controleren. Door mensen die niet werkzaam zijn in het onderwijs en mensen die wel werkzaam zijn in het onderwijs. De mensen die werkzaam waren in het onderwijs hadden punten om mijn observatielijst nog aan te scherpen. Aan de mensen die niet werkzaam zijn in het onderwijs heb ik gevraagd of zij denken dat zij deze observatielijst zouden kunnen invullen. Daarnaast heb ik hen gevraagd of zij ook voorbeelden kunnen benoemen van de termen: plagen, uitlachen, complimenten geven etc. Door de reacties en antwoorden kan ik concluderen dat mijn observatielijst door zowel mensen in het onderwijs als mensen buiten het onderwijs gebruikt kunnen worden. Daarnaast heb ik ervoor gekozen om te filmen zodat ik het beeld stil kan zetten en terug kan spoelen dit is zeker handig omdat het observatieformulier vrij lang is.

Hoofdstuk 7: Datapresentatie

Hier wordt aangegeven hoe de gegevens verwerkt zijn.

7.1 Gegevensverwerking

Mijn onderzoeksinstrument bevat een observatie. Met dit observatieformulier zijn de sociale vaardigheden van groep 7/8 in kaart gebracht, door middel van een nul- en eindmeting. Om de populatie homogeen te maken met betrekking tot het kind met autisme en zijn groepsgenoot zijn er twee steekproeven getrokken. Één tussen de kinderen met autisme en één tussen de groepsgenoten van de kinderen met autisme, deze steekproef is getrokken via loterijmethode. Door deze steekproef zijn er twee kinderen met autisme en zes groepsgenoten betrokken binnen het onderzoek.

Deze kinderen zijn twee keer geobserveerd, nul- en eindmeting. Ze zijn beoordeeld op vier categorieën:

1. Emotioneel bewustzijn (het vermogen zich bewust te zijn van de eigen emoties en die van anderen)
2. Emotionele sturing (het vermogen om op gepaste wijze met emoties om te gaan)
3. Emotionele autonomie (het vermogen om zelfstandig emoties op te wekken die passen bij een bepaalde situatie)
4. Sociaal-emotionele vaardigheden (het vermogen relaties te onderhouden met anderen)

Onder deze categorieën zijn verschillende positieve en negatieve gedragingen verdeeld.

De gehele observatielijst is te vinden in bijlage 1

De leerlingen zijn zowel bij de nul- als de eindmeting gescoord op de vier categorieën. Hierbij wordt gekeken naar zijn vaardigheden maar ook is er gekeken naar hoe zijn groepsgenoten op hem reageren. Je kunt dus aan het einde twee conclusies trekken. Zijn de vaardigheden van leerling X verbeterd en zijn de vaardigheden van de groepsgenoten tot leerling X verbeterd.

Deze grafieken en tabellen staan vermeld in hoofdstuk 8. In de tabel en de grafiek zijn de vergelijkingen van de nul- en eindmeting te zien en of er sprake is van een positieve of een negatieve verandering. Dit is per categorie weergegeven maar ook het eindresultaat van alle categorieën zijn met elkaar vergeleken.

Ook worden in hoofdstuk 8 de storende factoren per leerling beschreven. De storende factoren zijn gebaseerd op aantekeningen tijdens de observatie, ze zouden beschouwd kunnen worden als een eigen interpretatie. Met deze informatie kan iets gezegd worden over de betrouwbaarheid van het meetinstrument en tevens het eindresultaat.

7.2 Ontbrekende gegevens

Zowel bij de nul- als eindmeting is er sprake geweest van afwezigheid. Er is expres één leerling extra bij het onderzoek betrokken geweest mocht er een leerling uitvallen. Bij één van de leerlingen was er sprake van afwezigheid bij zowel de nul- als bij de eindmeting. Bij een

andere leerling was er tijdens de eindmeting één keer sprake van afwezigheid. Om de gegevens toch gelijk te beoordelen zijn de gegevens gelijk gemaakt.

7.3 Codering

Voor de lezer van dit verslag zal het geheel onbekend zijn waar het onderzoek is uitgevoerd. Dit mede doordat de gegevens van de kinderen anoniem zijn gemaakt. De informatie die bekend is van de respondenten is van belang voor het onderzoek en tevens voor de conclusie. Zo is bekend om welke doelgroep het gaat, groep 7/8 en welke betrokkenen de diagnose autisme hebben.

7.4 Samenvoegen gegevens

Om te kijken of de voorlopige hypothese klopt die omschreven is in paragraaf 5.2.1, zijn de nul- en eindmeting met elkaar vergeleken.

Er was in meerder opzichten sprake van homogeniteit. Dit door op hetzelfde moment te observeren, de pauze, de twee gymlessen en de creales. De eenheden waren gelijk, dus de kinderen die binnen het onderzoek betrokken waren. En de observatielijst was ook homogeen, de kinderen hadden evenveel kans om zowel tijdens de nul- als tijdens de eindmeting positief als negatief te scoren.

Na het verwerken van de gegevens is er gekeken hoe vaak een kind heeft gescoord. Hierbij wordt gekeken naar zijn getoonde gedrag, maar ook naar het gedrag wat een ander jegens hem heeft vertoont. Om de nul- en eindmeting te vergelijken met elkaar is er de volgende berekening gemaakt door middel van een voorbeeld. Bijvoorbeeld binnen de categorie emotionele autonomie (eigen gedrag) is in totaal 20 keer gescoord. Hiervan zijn 5 negatief en 15 positief. Om tot een percentage te komen dien je de volgende berekening maken.

$100:20 \times 5 = 25\%$ (negatief)

$100:20 \times 15 = 75\%$ (positief)

Deze leerling heeft binnen de categorie 25% negatief gedrag vertoont en 75% positief gedrag vertoont. De percentages van de nul- en eindmeting zijn met elkaar vergeleken en hieruit is een conclusie getrokken.

Hoofdstuk 8: Data-analyse

Voor het resultaat van het onderzoek is er een nul- en eindmeting gedaan door middel van observatie bij acht kinderen uit de groep 7/8. Deze kinderen zijn zowel bij de nul- als de eindmeting gescoord op vier categorieën. Zowel bij de nul- als bij de eindmeting is er op dezelfde tijdstippen en hetzelfde aantal minuten geobserveerd. Dit betekent dat de kinderen evenveel kans maken om zowel een positieve als negatieve score te krijgen. De eventuele storende factoren zijn per leerling beschreven.

De observatie laat niet alleen zien of de vaardigheden van het betreffende kind is verbeterd, maar er wordt ook gekeken of zijn groepsgenoten positiever op hem reageren, ofwel of hun vaardigheden tot hem zijn verbeterd. Er worden dus twee conclusies getrokken, zijn de vaardigheden van leerling X verbeterd en zijn de vaardigheden van de groepsgenoten tot leerling X verbeterd.

Zowel de negatieve als de positieve gegevens zijn verwerkt in een tabel. Hierin staat het aantal keer geturfd en het berekende percentage beschreven. Het gaat erom of er een positief effect is aan het eind van het onderzoek, daarom zijn alle positieve gegevens in een grafiek weergegeven. Op deze manier is de vergelijking met de nul- en eindmeting goed te zien. De resultaten staan hieronder per leerling weergegeven.

8.1 Leerling 1

8.1.1 Aanvullende informatie over de leerling

Bij deze leerling is autisme gediagnosticeerd. Hij volgde in de periode van mijn onderzoek geen cursus o.i.d. waardoor mijn onderzoek niet beïnvloed zou kunnen worden. Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 7.

8.1.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Geen

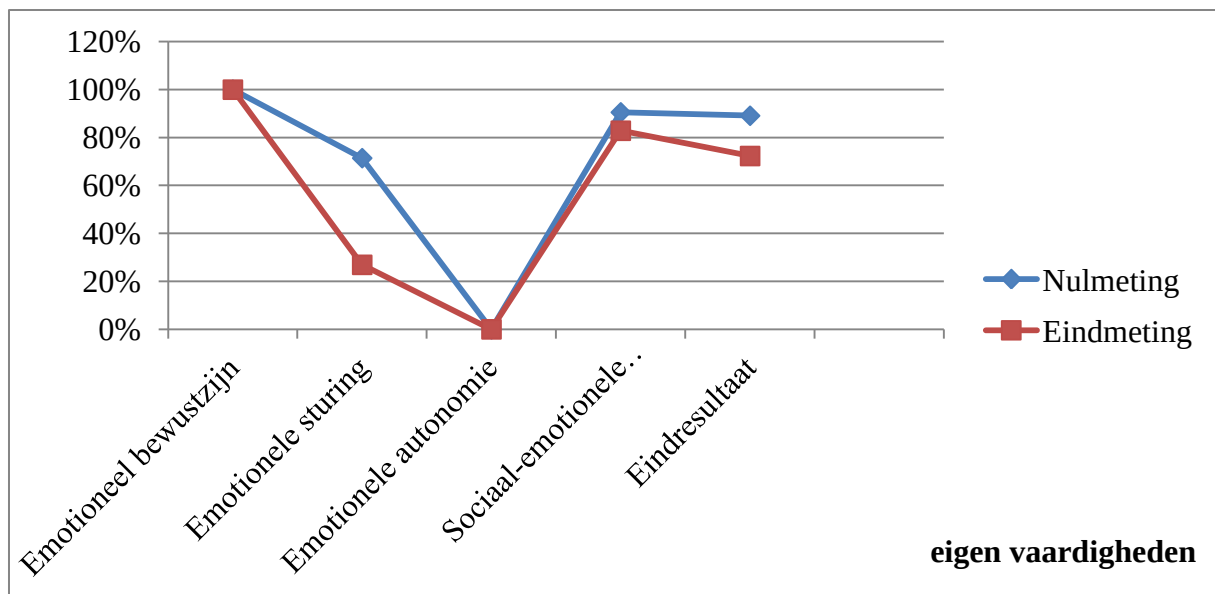
8.1.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting

In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

8.1.4 Eigen vaardigheden

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	13	+ 100	16	
Emotionele sturing	– 28,57	4	– 73,08	19	Negatief
	+ 71,43	10	+ 26,92	7	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 9,46	7	– 17,14	12	Negatief
	+ 90,54	67	+ 82,86	58	
Eindresultaat	– 10,89	11	– 27,68	31	Negatief
	+ 89,11	90	+ 72,32	81	

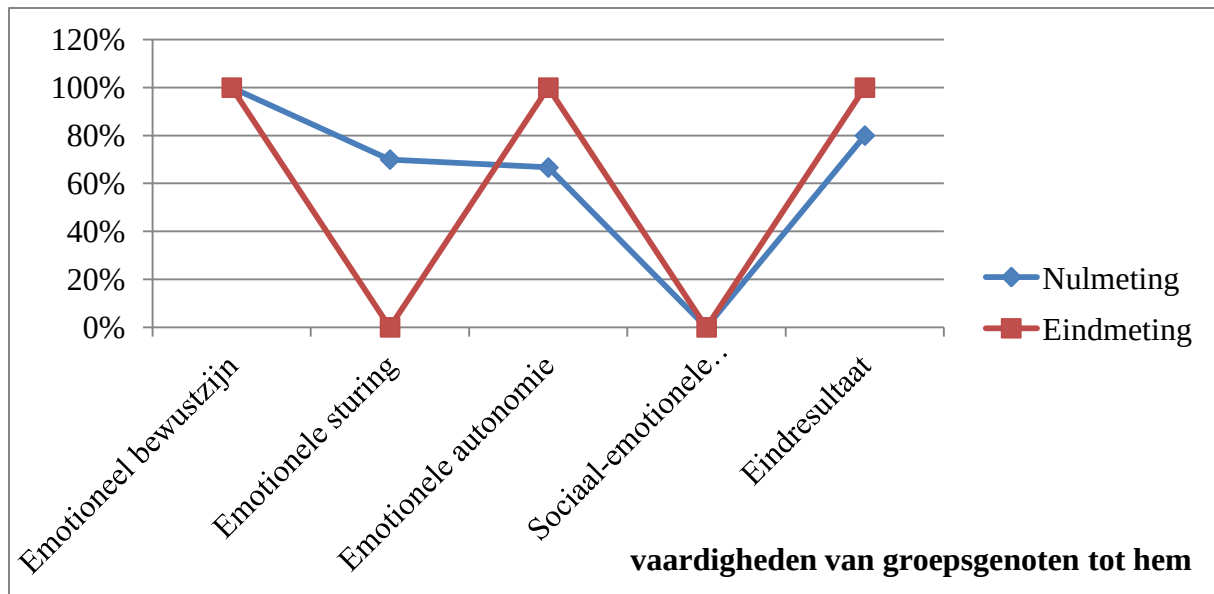

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden geen positief eindresultaat opgeleverd. Wel is er vooruitgang geboekt op emotioneel bewustzijn en emotionele autonomie.

8.1.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	3	+ 100	8	
Emotionele sturing	– 30	6	– 0	0	Negatief
	+ 70	14	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 33,33	2	– 0	0	Positief
	+ 66,67	4	+ 100	2	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 20	2	– 0	0	Positief
	+ 80	8	+ 100	10	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft op het gebied emotionele sturing negatief gescoord. Als je de tabel bekijkt zie je, dat er tijdens de eindmeting niet gescoord is, dit verklaard waarom hij dan negatief uitvalt. Op sociaal-emotioneel gebied is er gelijk gescoord, dit kun je als positief beoordelen aangezien er sowieso geen negatieve gedragingen bij zijn gekomen. Het eindresultaat is positief, je zou kunnen concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 1 reageren.

8.2 Leerling 2

8.2.1 Aanvullende informatie over de leerling

Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 7.

8.2.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Tijdens de nulmeting mocht leerling 2 niet meedoen met de gymles. Hierdoor kon leerling 2 niet hetzelfde aantal minuten geobserveerd worden.

8.2.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting

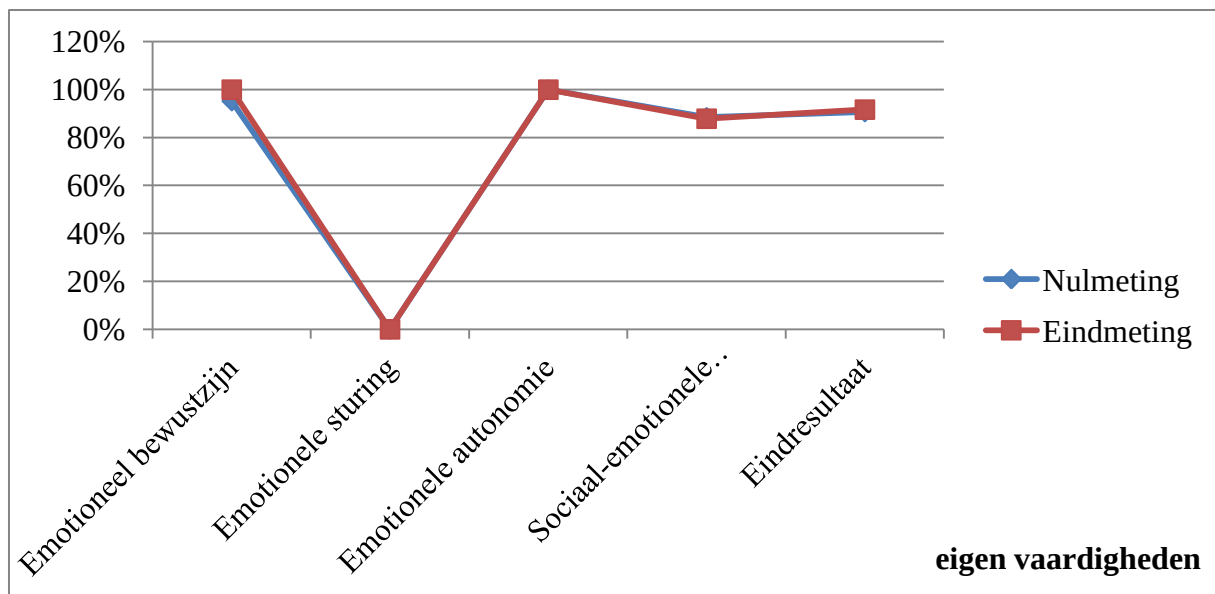
In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

Leerling 2 heeft tijdens de eindmeting twee gymlessen gemist. De eerste keer omdat hij te laat was en zijn gymkleren niet mee had. De tweede keer omdat hij ziek was. Aangezien er tijdens de nulmeting ook al één keer gemist is heb ik besloten om deze leerling alleen te scoren tijdens de pauze en de creales. Dit betekent dat hij van 28 observatieminuten naar 16 observatieminuten gaat. Ik vind dat daarom deze meting niet betrouwbaar is.

8.2.4 Eigen vaardigheden

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 4,76	1	– 0	0	Positief
	+ 95,24	20	+ 100	10	
Emotionele sturing	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	2	+ 100	5	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 11,54	6	– 12,12	4	Negatief
	+ 88,46	46	+ 87,88	29	
Eindresultaat	– 9,33	7	– 8,33	4	Positief
	+ 90,67	68	+ 91,67	44	

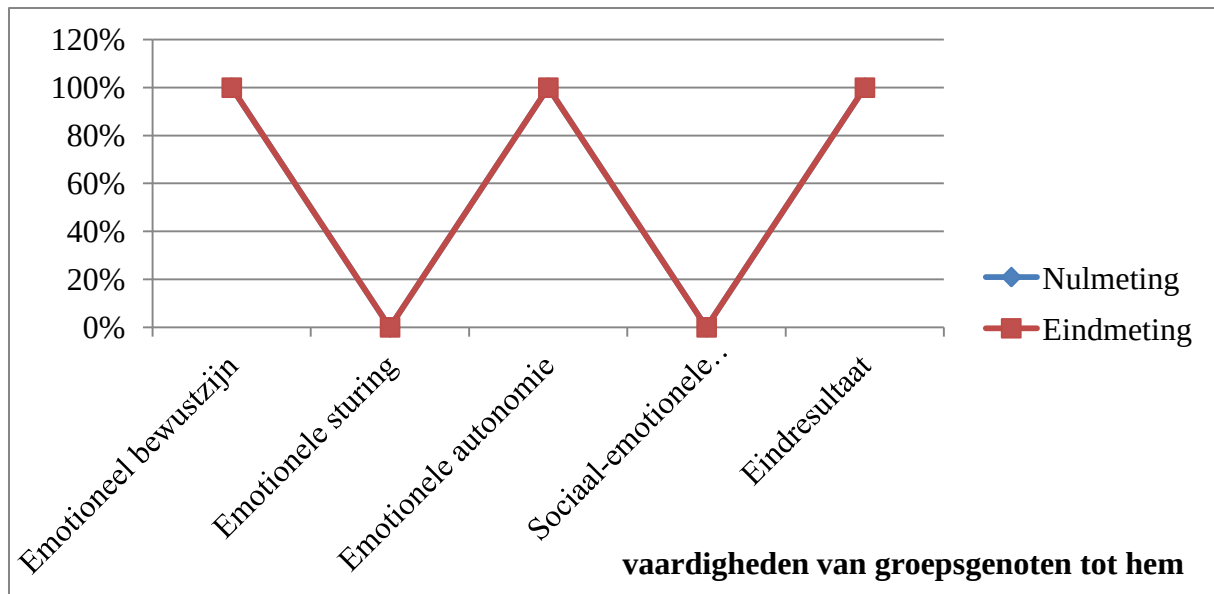

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een positief eindresultaat opgeleverd. Er is alleen een negatieve score op sociaal-emotioneel gebied, deze is echter zo klein dat je hiervoor de tabel zou moeten bekijken.

8.2.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	8	+ 100	14	
Emotionele sturing	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	positief
	+ 100	1	+ 100	2	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	9	+ 100	16	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft een positief eindresultaat. Op alle gebieden is positief gescoord, hiervan was bij de nulmeting al sprake. Toch is er op de eindmeting vaker positief gescoord (zie tabel) hierdoor is er een positiever eindresultaat. En kun je concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 2 reageren.

8.3 Leerling 3

8.3.1 Aanvullende informatie over de leerling

Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 7.

8.3.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Geen

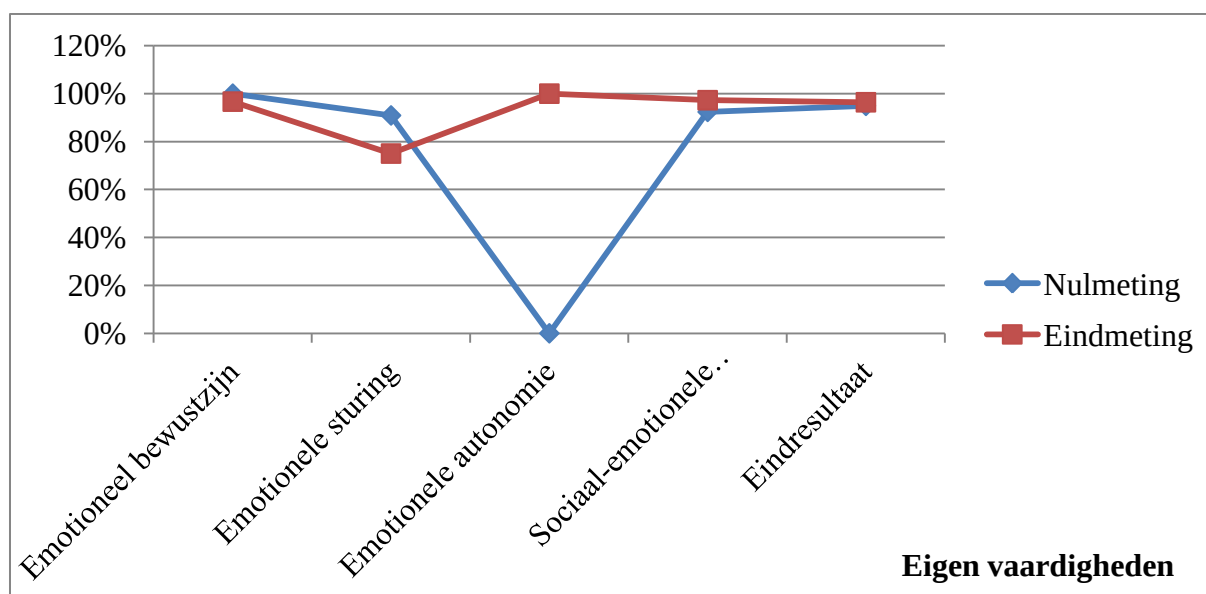
8.3.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting.

In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

8.3.4 Eigen vaardigheden

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 3,33	1	Negatief
	+ 100	54	+ 96,67	29	
Emotionele sturing	– 9,09	1	– 25	1	Negatief
	+ 90,91	10	+ 75	3	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 100	4	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 7,61	7	– 2,74	2	Positief
	+ 92,39	85	+ 97,26	71	
Eindresultaat	– 5,10	8	– 3,60	4	Positief
	+ 94,90	149	+ 96,40	107	

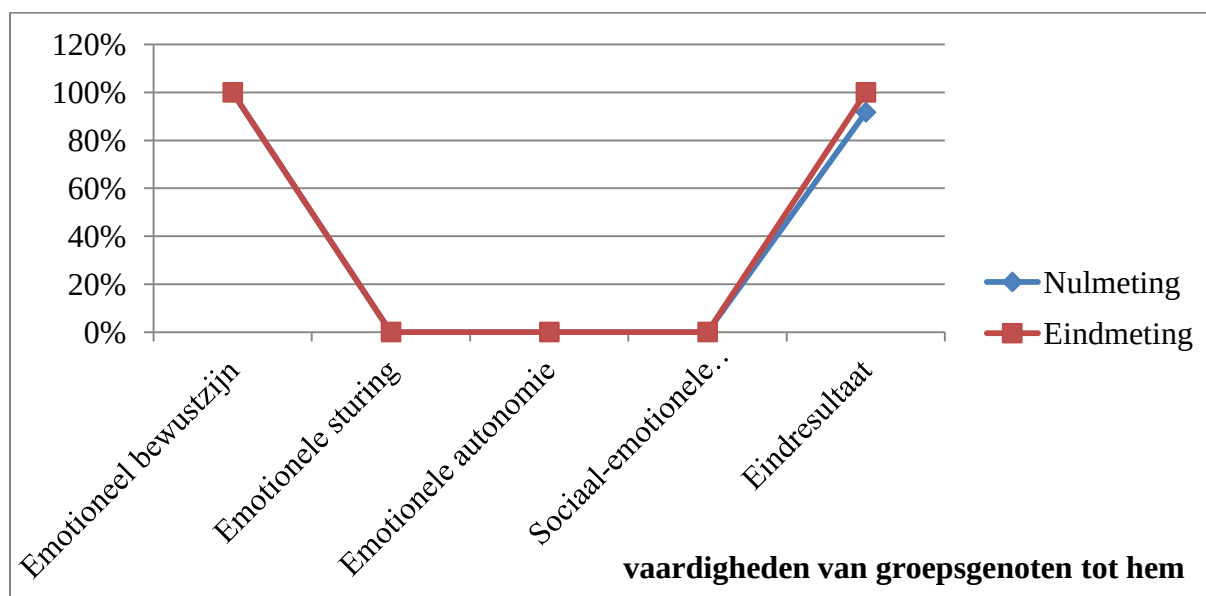

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een positief eindresultaat opgeleverd. Wel is er op het gebied van emotioneel bewustzijn en emotionele sturing lager gescoord.

8.3.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	11	+ 100	12	
Emotionele sturing	– 100	1	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 8,33	1	– 0	0	Positief
	+ 91,67	11	+ 100	12	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft op alle gebieden positief gescoord. Dit betekent automatisch dat het eindresultaat ook positief is. Je kunt concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 3 reageren.

8.4 Leerling 4

8.4.1 Aanvullende informatie over de leerling

Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 7.

8.4.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Geen

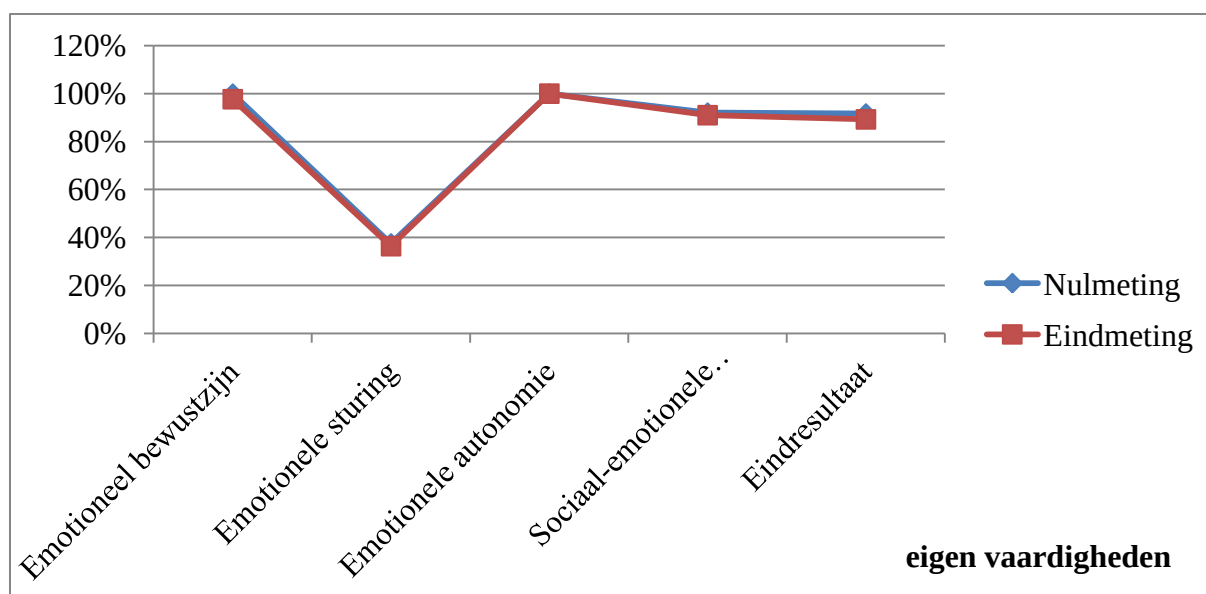
8.4.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting.

In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

8.4.4 Eigen vaardigheden

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 2,33	1	Negatief
	+ 100	44	+ 97,67	42	
Emotionele sturing	– 62,50	5	– 63,64	7	Negatief
	+ 37,50	3	+ 36,36	4	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0,00	0	Positief
	+ 100	4	+ 100	6	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 7,92	8	– 8,99	8	Negatief
	+ 92,08	93	+ 91,01	81	
Eindresultaat	– 8,28	13	– 10,74	16	Negatief
	+ 91,72	144	+ 89,26	133	

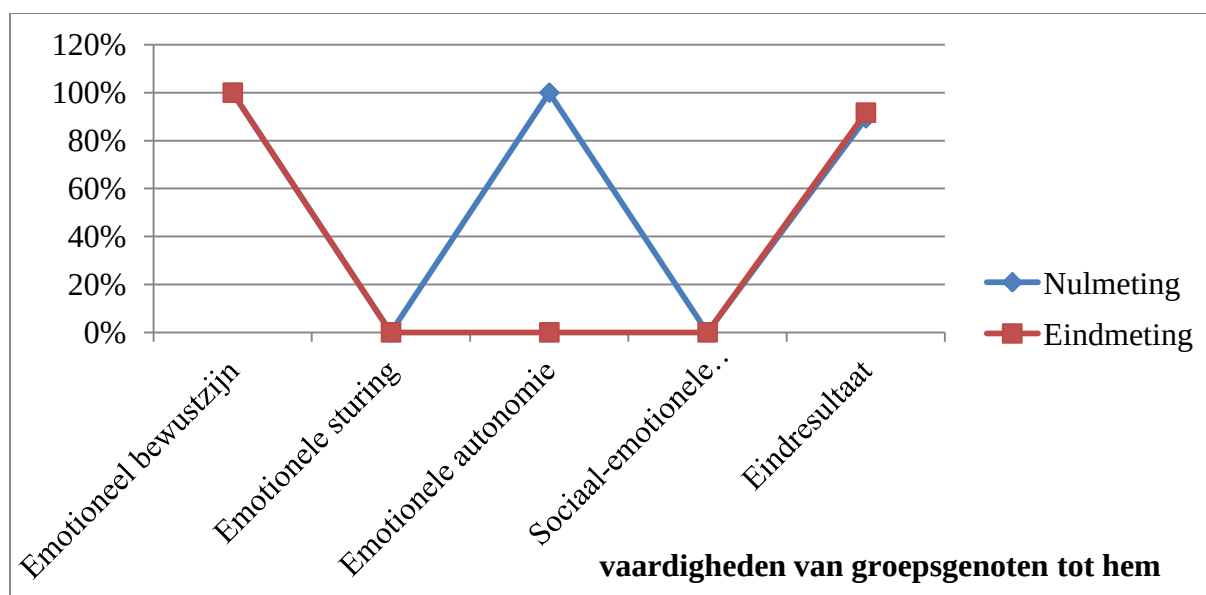

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een negatief eindresultaat opgeleverd. Alleen op het gebied van emotionele autonomie is er positief gescoord. Het is wel zo dat de percentages tussen de nul- en eindmeting erg dicht bij elkaar liggen.

8.4.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Gelijk = negatief
	+ 100	24	+ 100	11	
Emotionele sturing	– 100	2	– 100	1	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Negatief
	+ 100	1	+ 0	0	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 100	1	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 10,71	3	– 8,33	1	Positief
	+ 89,29	25	+ 91,67	11	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft een positief eindresultaat. Toch is er op het gebied emotioneel bewustzijn en emotionele autonomie niet positief gescoord. De overhand is echter positief daarom kun je concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 4 reageren.

8.5 Leerling 5

8.5.1 Aanvullende informatie over de leerling

Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 8.

8.5.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Geen

8.5.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting

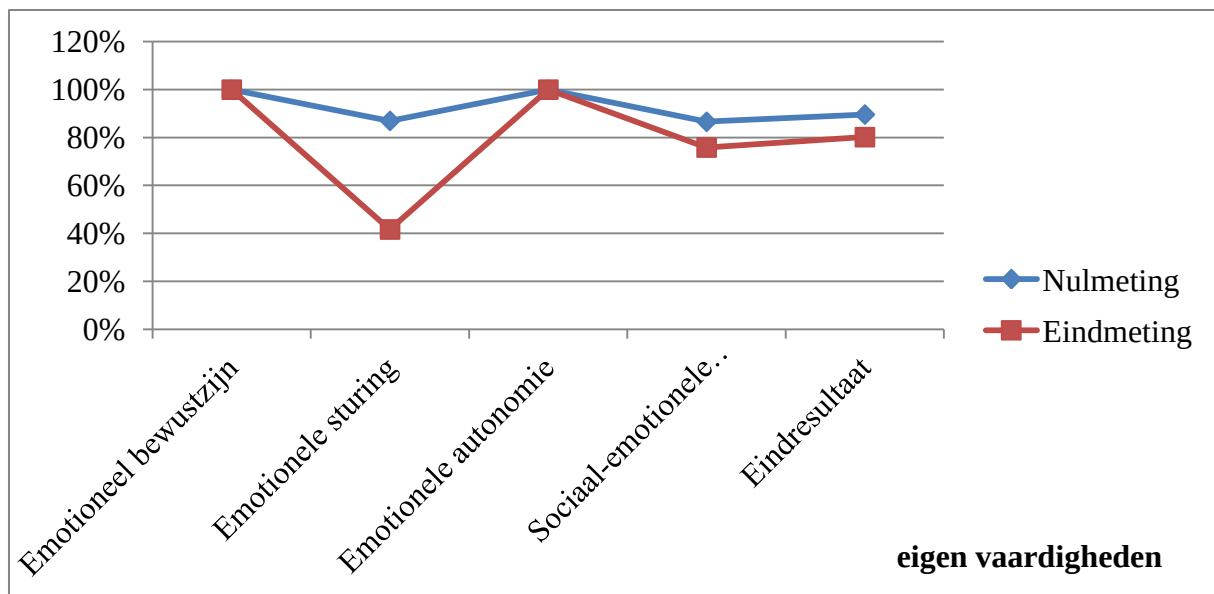
In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

Tijdens de eindmeting heeft deze leerling wegens ziekte een gymles gemist, omdat de nulmeting compleet was heb ik de metingen gelijk gemaakt om van de nulmeting ook dezelfde gymles af te halen. Als de meting compleet is dan is er informatie van 28 minuten in dit geval is er informatie van 20 minuten. Wat mij betreft net genoeg om een reële conclusie te trekken. Tijdens het invullen van de observatielijst (pauze) zag ik deze leerling samen met andere leerlingen een spel doen waarbij geslagen en geduwd werd, dit kan negatieve gevolgen hebben voor de uitwerking. Ik vind echter het wel reëel om dit als conclusie te trekken, veel gedragingen zijn in het begin een spelletje en lopen uiteindelijk uit de hand.

8.5.4 Eigen vaardigheden

Hieronder is de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	24	+ 100	25	
Emotionele sturing	– 13,04	3	– 58,33	7	Negatief
	+ 86,96	20	+ 41,67	5	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	6	+ 100	11	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 13,41	11	– 24,14	14	Negatief
	+ 86,59	71	+ 75,86	44	
Eindresultaat	– 10,37	14	– 19,81	21	Negatief
	+ 89,63	121	+ 80,19	85	

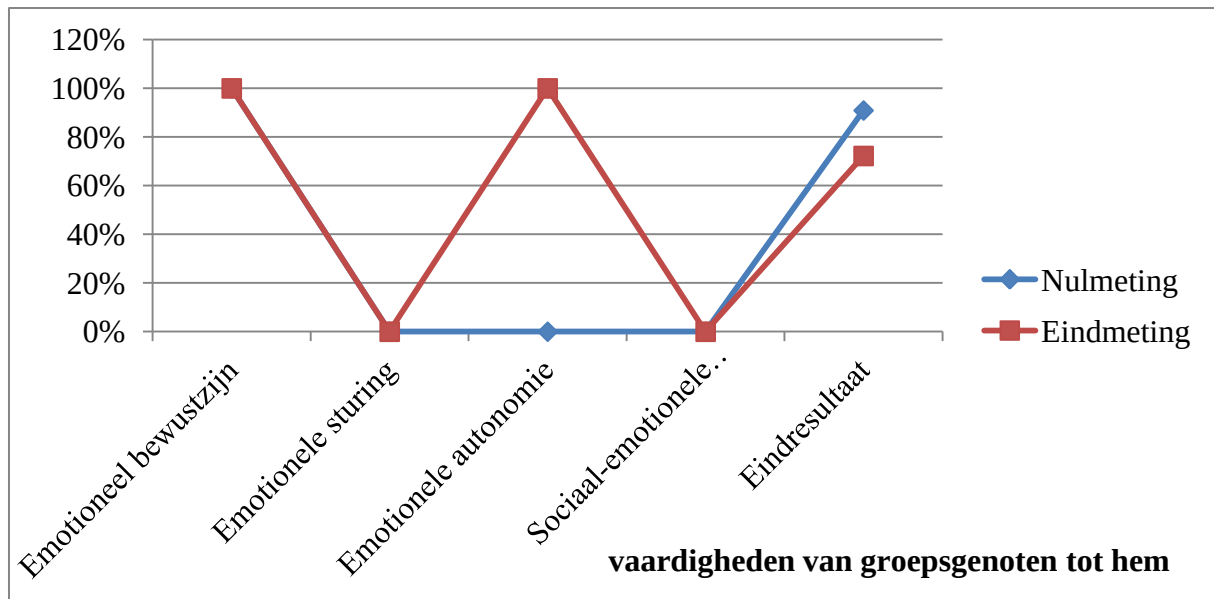

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een negatief eindresultaat opgeleverd. Alleen op het gebied van emotioneel bewustzijn en emotionele autonomie is er positief gescoord.

8.5.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	10	+ 100	11	
Emotionele sturing	– 100	1	– 100	5	Negatief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 100	2	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 9,09	1	– 27,78	5	Negatief
	+ 90,91	10	+ 72,22	13	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft een negatief eindresultaat. Ondanks dat er op drie gebieden positief gescoord is. De overhand is echter negatief en daarom kun je concluderen dat de groepsgenoten niet positiever op leerling 5 reageren.

8.6 Leerling 6

8.6.1 Aanvullende informatie over de leerling

Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 8.

8.6.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Geen

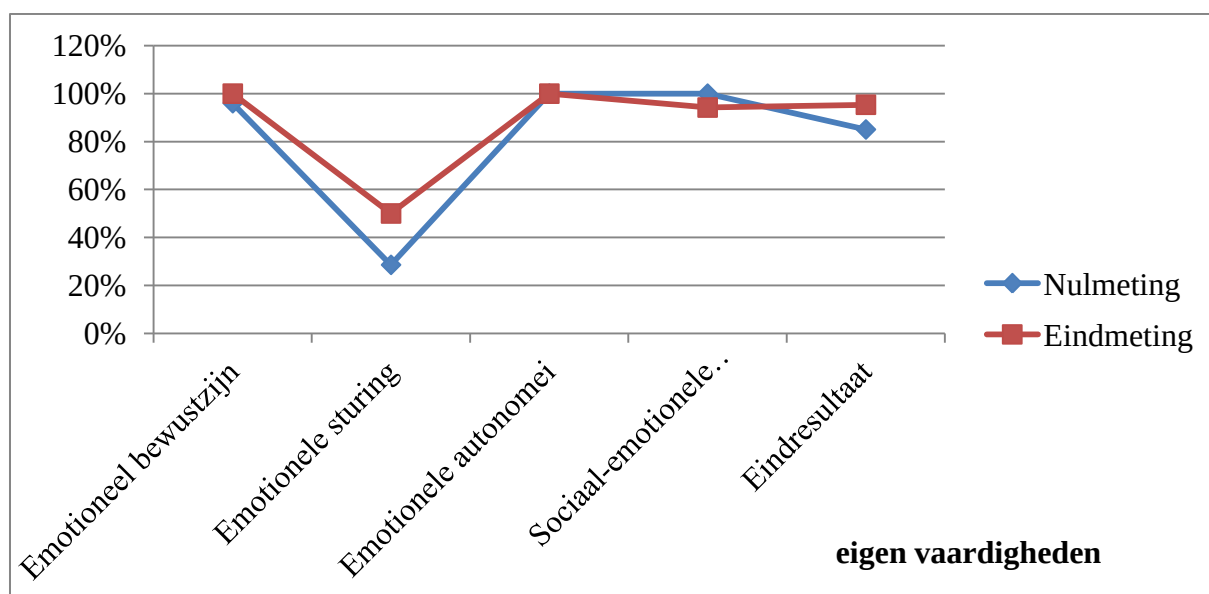
8.6.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting

In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

8.6.4 Eigen vaardigheden

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 4	1	– 0	0	Positief
	+ 96	24	+ 100	32	
Emotionele sturing	– 71,43	15	– 50	1	Positief
	+ 28,57	6	+ 50	1	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	2	+ 100	5	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 5,80	4	Negatief
	+ 100	59	+ 94,20	65	
Eindresultaat	– 14,95	16	– 4,63	5	Positief
	+ 85,05	91	+ 95,37	103	

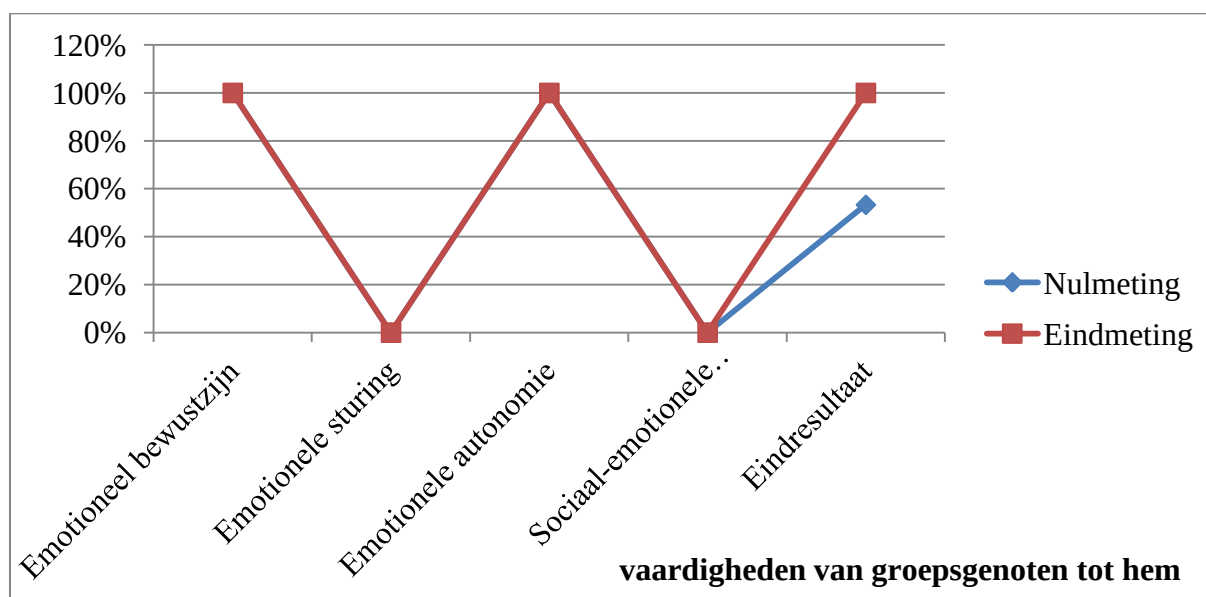

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een positief eindresultaat opgeleverd. Alleen op sociaal-emotioneel gebied is er negatief gescoord.

8.6.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	6	+ 100	8	
Emotionele sturing	– 100	7	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Negatief
	+ 100	2	+ 100	1	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 46,67	7	– 0	0	Positief
	+ 53,33	7	+ 100	9	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft een positief eindresultaat. Echter is er wel op emotionele autonomie negatief gescoord. De overige gebieden zijn positief, daarom kun je concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 6 reageren.

8.7 Leerling 7

8.7.1 Aanvullende informatie over de leerling

Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 8.

8.7.2 (eventuele) Storende factoren nulmeting

Geen

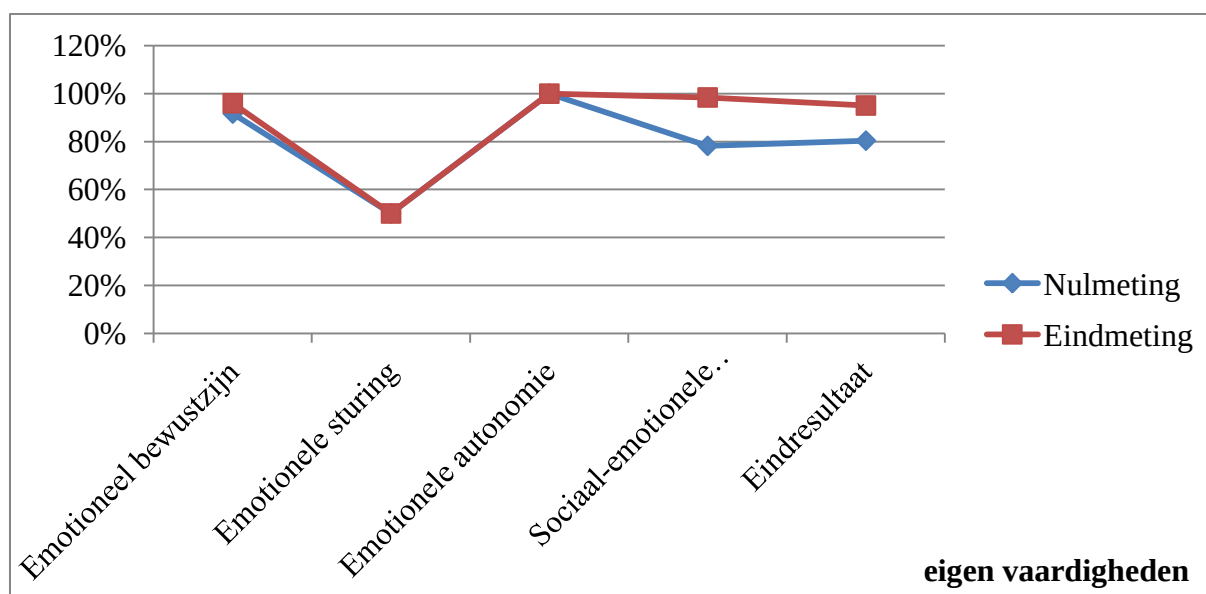
8.7.3 (eventuele) Storende factoren eindmeting

In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

8.7.4 Eigen vaardigheden

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 8,33	3	– 4	1	Positief
	+ 91,67	33	+ 96	24	
Emotionele sturing	– 50	5	– 50	1	Negatief
	+ 50	5	+ 50	1	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Negatief
	+ 100	13	+ 100	11	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 21,78	22	– 1,59	3	Positief
	+ 78,22	79	+ 98,41	60	
Eindresultaat	– 19,61	30	– 4,95	5	Positief
	+ 80,39	123	+ 95,05	96	

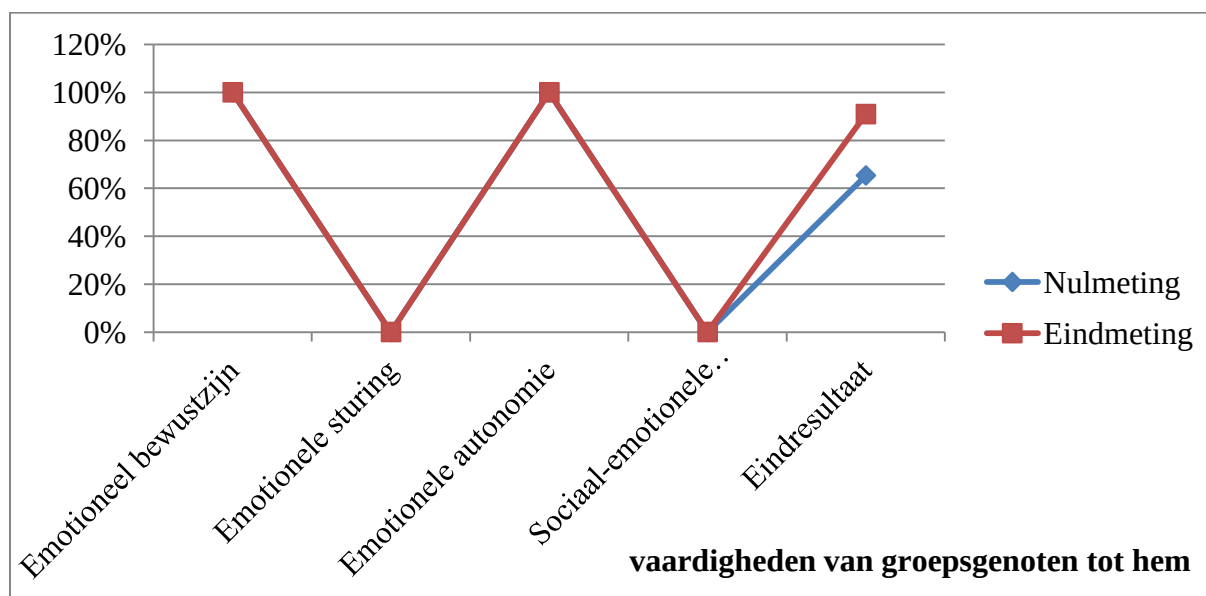

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een positief eindresultaat opgeleverd. Ondanks dat er op emotionele sturing en emotionele autonomie negatief is gescoord.

8.7.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	22	+ 100	17	
Emotionele sturing	– 100	17	– 100	2	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Negatief
	+ 100	10	+ 100	3	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Gelijk = positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 34,69	17	– 9,09	2	Positief
	+ 65,31	32	+ 90,91	20	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem heeft een positief eindresultaat. Er is echter wel op emotionele autonomie negatief gescoord. De overige gebieden zijn positief, daarom kun je concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 7 reageren.

8.8 Leerling 8

8.8.1 *Aanvullende informatie over de leerling*

Bij deze leerling is autisme gediagnosticeerd. Hij volgde in de periode van mijn onderzoek geen cursus o.i.d. waardoor mijn onderzoek niet beïnvloed zou kunnen worden. Deze leerling zit in de combinatiegroep 7/8, en zit zelf in groep 8.

8.8.2 *(eventuele) Storende factoren nulmeting*

Tijdens de nulmeting deed leerling 8 mee aan een spelletje waarbij er met de mouwen van de jas geslagen werd. In dit geval begon leerling 8 vaak met dit spel, waardoor hij vaker werd geslagen dan zelf sloeg. Ik vind echter dat deze resultaten betrouwbaar zijn omdat iedereen de kans heeft om elkaar te wijzen op fouten die men maakt. Door dit spel kan de nulmeting negatief uitvallen, waardoor de kans op een hoge score bij de eindmeting groot wordt.

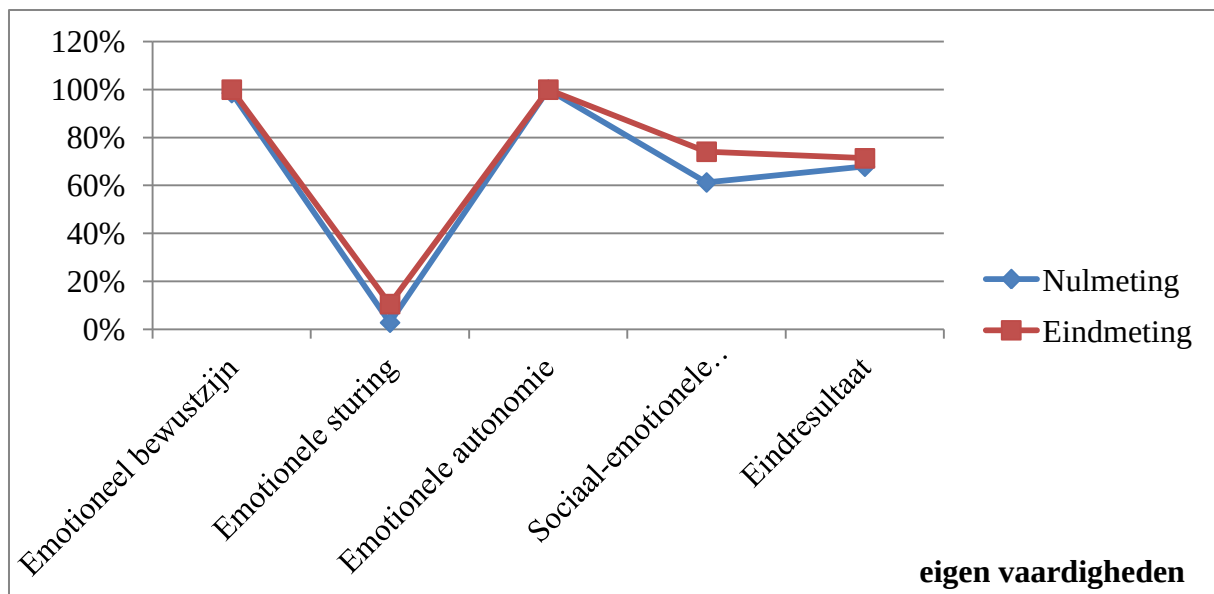
8.8.3 *(eventuele) Storende factoren eindmeting*

In de periode van de eindmeting waren er veel kinderen ziek. Dit kan invloed hebben gehad op de eindmeting. Denk bijvoorbeeld aan een pestkop die ziek is, hierdoor kan de sfeer van de groep positiever zijn. Daarnaast is mijn eindmeting in de periode van kerst gehouden. Dit betekent een hectische periode waardoor kinderen vaak moe zijn dus ook minder kunnen hebben. Dit kan eventueel mijn eindmeting negatief beïnvloeden.

8.8.4 *Eigen vaardigheden*

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de eigen vaardigheden van deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 1,41	1	– 0	0	Positief
	+ 98,59	70	+ 100	23	
Emotionele sturing	– 97,22	35	– 89,47	17	Positief
	+ 2,78	1	+ 10,53	2	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	2	+ 100	4	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 38,71	35	– 25,90	36	Positief
	+ 61,29	77	+ 74,10	103	
Eindresultaat	– 32,13	71	– 28,65	53	Positief
	+ 67,87	150	+ 71,35	132	

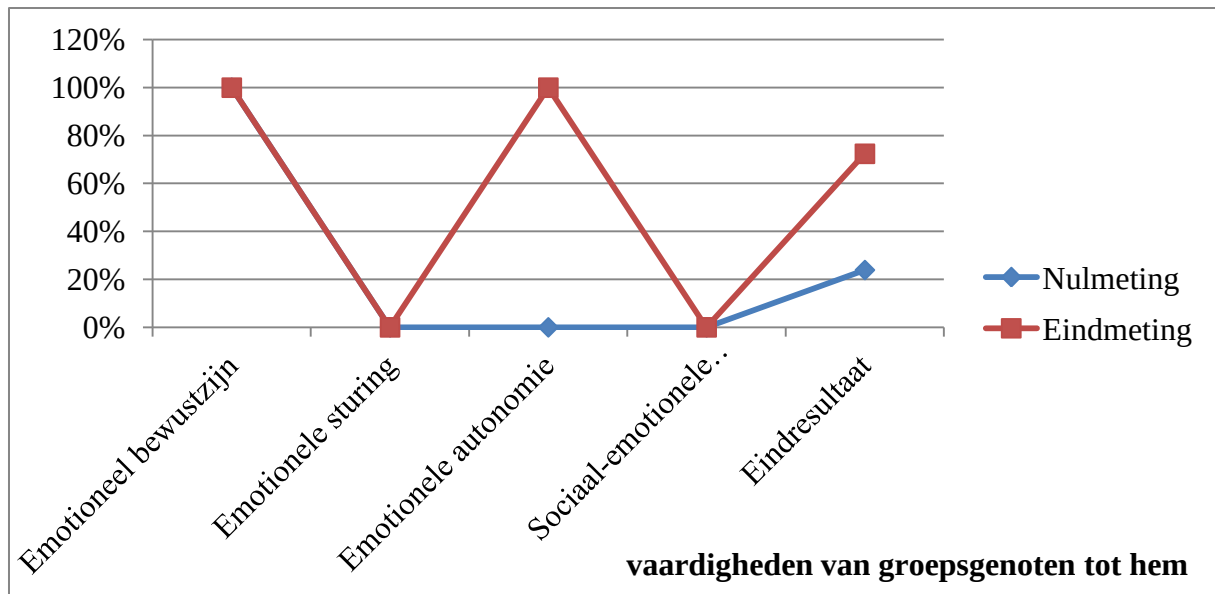

Met betrekking tot de eigen vaardigheden hebben de lessen sociale vaardigheden een positief eindresultaat opgeleverd. Dit mede doordat op alle gebieden positiever is gescoord.

8.8.5 Vaardigheden van groepsgenoten tot hem

Hieronder de tabel met bijbehorende grafiek met betrekking tot de vaardigheden van groepsgenoten tot deze leerling. Na de tabel en de grafiek is een korte conclusie getrokken.

Gebieden	Nulmeting %	X	Eindmeting %	X	Resultaat
Emotioneel bewustzijn	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 100	11	+ 100	19	
Emotionele sturing	– 100	35	– 100	8	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Emotionele autonomie	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 100	2	
Sociaal-emotionele vaardigheden	– 0	0	– 0	0	Positief
	+ 0	0	+ 0	0	
Eindresultaat	– 76,09	35	– 27,59	8	Positief
	+ 23,91	11	+ 72,41	21	

De vaardigheden van de groepsgenoten tot hem geeft een positief eindresultaat. Op alle gebieden is er positief gescoord, daarom kun je concluderen dat de groepsgenoten positiever op leerling 8 reageren.

Hoofdstuk 9: Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zijn de conclusies te lezen. Naar aanleiding van het theoretisch verslag is er een hypothese opgesteld. Deze zou in de praktijk door middel van een product en een observatie getoetst worden.

9.1 Conclusie theoretische gedeelte

Binnen het onderzoek komen drie belangrijke pijlers naar voren, het kind met autisme, de groepsgenoten van de het kind met autisme en de sociale vaardigheden van zowel het kind met autisme als zijn groepsgenoten.

Naar aanleiding van de theoretische verantwoording (hoofdstuk 2 t/m 4) zou je kunnen concluderen dat zowel de kinderen met autisme als hun groepsgenoten zich kunnen aanpassen. Er zijn echter enkele valkuilen: Kinderen met autisme vallen op, dit komt omdat hun ontwikkeling anders verloopt. Daardoor kunnen zij een goede prooi zijn voor pesterijen. Het geval is alleen, dat het kind met autisme zelf niet door heeft wat hij verkeerd doet. Dit komt door zijn zwakke theory-of-mind. Je kunt het kind met autisme trainen in zijn gedrag. Dit vergt veel tijd en energie, zowel voor de begeleider (leerkracht of ouder), als voor het betreffende kind. Een andere benadering is om de groepsgenoten bewust te maken van het kind met autisme. Laat bijvoorbeeld de positieve kant zien van het kind met autisme. Een valkuil kan zijn, dat het kind met autisme in zijn gedrag gelijk blijft, maar naarmate hij ouder wordt zal zijn omgeving andere verwachtingen van hem krijgen. Zeker met het oog op vervolg onderwijs is het aan te raden om het kind met autisme een sociale vaardigheidstraining aan te bieden. Dit kan zowel binnen als buiten de basisschool, in beide gevallen zijn er voor- en nadelen.

Één van de voordelen om sociale vaardigheidslessen binnen de basisschool te geven is dat je alle reacties en ontwikkelingen van alle betrokken kinderen kunt volgen, daarnaast wordt het een groepsproces waarbij je verantwoording draagt voor en naar elkaar. Een nadeel is dat je als leerkracht veel tijd en energie nodig bent voor het voorbereiden en volgen van de kinderen. Één van de voordelen om sociale vaardigheidstraining buiten de basisschool te volgen, is dat je kunt oefenen met kinderen die sociaal ook minder vaardig zijn, je bent als ware lotgenoten. Een nadeel is dat de drempel om dit in de praktijk te realiseren nog steeds hoog ligt, andere kinderen bekijken jou nog als dezelfde.

Naar aanleiding van deze conclusie is er besloten een voorlopige hypothese op te stellen, deze is als volgt:

‘Doordat zowel kinderen met autisme als hun groepsgenoten in staat zijn om zich aan te passen, is het raadzaam sociale vaardigheidslessen aan te bieden binnen de basisschool. De sociale vaardigheidslessen kunnen gezien worden als een groepsproces waarbij alle kinderen iets kunnen leren. Zo leert niet alleen het kind met autisme sociaal vaardiger te worden, maar ook de kinderen die sociaal minder vaardig zijn. Daarnaast leren alle groepsgenoten elkaar beter kennen en in dit geval ook het kind met autisme. Je zou kunnen stellen dat alle kinderen

gezamenlijk werken aan een beter klassenklimaat. Daarom is het raadzaam om de gehele groep sociale vaardigheidslessen te geven in plaats van alleen het kind met autisme. Je kunt het zien als een win-win situatie. Dit is de reden waarom binnen dit onderzoek alle kinderen de sociale vaardigheidslessen zullen volgen.'

9.2 Conclusie praktijk gedeelte

Volgens de theorie zou je kunnen concluderen dat de hoofdvraag positief beantwoord kan worden. Daarom is er ook een voorlopige hypothese opgesteld die alleen door de praktijk nog beantwoord dient te worden.

Er is binnen de populatie een steekproef getrokken, waarbij er acht kinderen gevolgd werden. Hiervan hebben twee kinderen autisme en zijn er zes overige klasgenoten binnen het onderzoek betrokken geweest. Deze acht kinderen zijn een week lang gevolgd tijdens de pauze, de twee gymlessen en de creales. Daarna hebben alle kinderen van groep 7/8 sociale vaardigheidslessen gevolgd, deze keuze is gemaakt zodat alle kinderen de kans krijgen om sociaal vaardiger te worden maar ook om te kijken welke invloed deze lessen eventueel op het onderlinge gedrag kunnen hebben. Niet alleen kinderen met autisme kunnen bijvoorbeeld last hebben van minder ontwikkelde sociale vaardigheden. Daarnaast beïnvloeden kinderen elkaars gedrag, vertoont X negatief gedrag jegens Y dan zal Y sneller negatief reageren op X. In dit geval zou je kunnen omschrijven dat het gewenste gedrag vergroten een groepsproces is, waarbij individueel de niveaus kunnen verschillen. Om te kijken of deze lessen van invloed waren op het gedrag van de kinderen zijn dezelfde acht kinderen een week lang gevolgd tijdens de pauze, de twee gymlessen en de creales.

Binnen het onderzoek zijn acht kinderen gevolgd, zowel hun gedrag als dat van hun groepsgenoten richting hen is in kaart gebracht. Dit dien je te weten om de conclusie van je hoofdvraag te beantwoorden. De resultaten van de observaties zijn de lezen in hoofdstuk 8.

Voor de conclusie van het praktijkgedeelte zal alleen het eindresultaat bekeken worden.

Leerlingen	Eigen gedrag	Groepsgenoten	eindresultaat
Leerling 1	Negatief	Positief	Positief zou in de toekomst negatief kunnen worden
Leerling 2	Positief	Positief	Positief
Leerling 3	Positief	Positief	Positief
Leerling 4	Negatief	Positief	Positief zou in de toekomst negatief kunnen worden
Leerling 5	Negatief	Negatief	Negatief
Leerling 6	Positief	Positief	Positief
Leerling 7	Positief	Positief	Positief
Leerling 8	Positief	Positief	Positief

In totaal is 7 keer positief gescoord op het eindresultaat, waarvan 2 eventueel negatief beoordeeld kunnen worden. Het eigen negatieve gedrag kan negatief gedrag uitlokken, dit kan echter ook andersom, waardoor het eigen gedrag positief wordt. Je kunt de leerlingen 2 en 5

uit de eindmeting halen omdat zij niet de volledige metingen hebben ondergaan. Hierdoor zou de score volledig positief worden. Op langer termijn, kan de score door de leerlingen 1 en 4, eventueel negatief worden. In dit geval is de populatie niet in zijn geheel nagebouwd.

9.3 Beantwoording van de onderzoeksvraag

Voor het onderzoek heb ik de volgende hoofdvraag opgesteld:

‘In welke mate zijn groepsgenoten van moeilijk voorspelbare autistische leerlingen bereid om zich naar dit gedrag te voegen en welke rol is daarbij weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen?’

Alle kinderen hebben sociale vaardigheidslessen gevolgd. Bij de meting is de populatie nagebouwd. Dit betekent dat er zowel kinderen met autisme als groepsgenoten gevolgd zouden worden. Deze keuze is gemaakt om ook te kijken of de groepsgenoten ook positiever zouden reageren, dit kan namelijk op elkaar van invloed zijn. In hoofdstuk 4 van dit verslag is bijvoorbeeld te lezen dat als jij positief gedrag laat zien naar anderen, je in de meeste gevallen ook positief gedrag terug kunt verwachten. Door middel van de sociale vaardigheidslessen hebben de kinderen kennis gemaakt met wat daadwerkelijk positief gedrag is. In hoofdstuk 3 is te lezen dat kinderen met autisme gedrag aangeleerd kan worden, daarom zouden de sociale vaardigheidslessen bij alle betrokken partijen effect kunnen hebben.

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag zal er gekeken worden naar het kind met autisme binnen dit onderzoek. Dit zijn de leerlingen 1 en 8. Deze leerlingen zijn twee verschillende leerlingen, qua gedrag maar ze zitten bijvoorbeeld ook in een verschillende groep. Bij zowel leerling 1 als bij leerling 8 is er positief gescoord op het gedrag van anderen richting hen. Echter bij leerling 1 vertoont hij zelf negatiever gedrag, dit kan van invloed zijn op de toekomst, waardoor zijn groepsgenoten ook negatief op hem gaan reageren. Leerling 8 was tijdens de nulmeting een ‘negatief’ spel aan het spelen, waardoor de kans (te) groot werd dat de eindmeting positiever zou zijn, in dat geval zou de het eindresultaat ook positiever zijn.

Op de vraag “kunnen groepsgenoten zich voegen naar het moeilijk voorspelbare gedrag van de autistische leerling? ”, ja dit is zowel in de theorie als in de praktijk bewezen. Op de vraag welke rol daarbij is weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen is de conclusie dat dit niet met zekerheid is aangetoond binnen dit onderzoek. Mede door de niet betrouwbare nulmeting van leerling 8 en het negatiever eindmeting van het gedrag van leerling 1. Daarnaast zijn de sociale vaardigheidslessen in een te korte periode onderwezen waardoor je niet kunt meten of dit op een langer termijn effect zou kunnen hebben, wat uiteindelijk je hoofddoel is. Om te kijken of het gedrag blijvend is zou je over enkele weken weer eenzelfde meting moeten doen.

9.4 Aanbevelingen

Door het theoretische onderzoek en praktijkonderzoek kan er stellig gezegd worden dat de sociale vaardigheden invloed hebben op het gedrag van kinderen. Daarnaast is er aangetoond door middel van de observatie, dat de sociale vaardigheidslessen gedrag beïnvloeden. Tevens

kan dit aangetoond worden als de betrokkenheid tijdens de lessen gemeten zou worden. Ondanks dat deze lessen voor sommige kinderen vrij pittig waren, hebben de kinderen hun best gedaan en waren zij betrokken. Gedrag kun je echter niet binnen zo'n korte periode aanleren en voor enkele kinderen geldt misschien ook wel dat ze eerst oud gedrag moeten afleren voordat zij nieuw en/of gewenst gedrag kunnen aanleren.

In het theoretisch verslag (zie hoofdstuk 2.2) is te lezen dat kinderen vanaf zeven jaar zich meer bewust worden van de wereld om hen heen en hun eigen rol hierbinnen. Door deze bewustwording krijgen kinderen meer inzicht in de onderlinge relaties en kunnen ze door middel van hun empathisch vermogen, misbruik maken van de gevoelens van anderen. Dit kan echter op een positieve manier maar ook op een negatieve manier. Deze theorie geldt echter niet voor het kind met autisme omdat hij een zwakke theory-of-mind heeft (hoofdstuk 3.1.3) waardoor hij juist dit empathisch vermogen mist. Doordat hij een zwakke theory-of-mind heeft zal hij zonder zich hier bewust van te zijn, zowel negatief als positief kunnen reageren zonder de gevolgen te overzien, zowel voor een ander als voor zichzelf. In hoofdstuk 4 is namelijk te lezen dat jouw gedrag ander gedrag uitlokt. De kans is bijvoorbeeld heel groot als het kind met autisme negatief gedrag vertoont richting zijn groepsgenoten, hij ook negatief gedrag zal ontvangen. Om dit te voorkomen is het dus aan te raden sociale vaardigheidstraining te volgen. Echter is het zo dat de groepsgenoten van het kind met autisme evenveel baat zouden kunnen hebben bij de sociale vaardigheidstraining. Zeker omdat niet alleen kinderen met autisme minder sociaal vaardig zijn. Daarnaast zou je de sociale vaardigheidstraining kunnen beschouwen als een groepsproces. Elk individu in de groep leert vaardigheden aan zonder alleen nog maar te kijken naar wel of niet sociaal vaardig. Er zullen kinderen zijn die ook sociaal vaardiger kunnen worden, maar er zullen ook kinderen zijn die anders leren kijken naar de groepsgenoten om zich heen. Daarom dient de sociale vaardigheidslessen binnen het onderwijs aan alle kinderen gegeven te worden.

Het is dus raadzaam om vanaf +/- groep 5 sociale vaardigheidslessen te geven in het basisonderwijs, dit omdat het kind zich vanaf +/- zijn zevende levensjaar zich bewust wordt van de onderlinge relaties en dit ook beter weet te manipuleren. De lessen dienen aan alle kinderen gegeven te worden, dit om het pedagogisch klimaat te verbeteren maar ook omdat alle kinderen evenveel recht hebben om sociaal vaardig te worden of te zijn. Doordat je alle kinderen sociale vaardigheidslessen gaat geven dienen de lessen uitdagend te zijn zodat kinderen betrokken blijven. Tevens dienen de lessen aangeboden te worden volgens het rooster, waarbij bijvoorbeeld bij week 1 een opdracht gegeven wordt en in week 2 deze teruggekoppeld wordt. Door dit regelmatig aan te bieden kun je spreken van het trainen van sociale vaardigheden. Door deze training zouden de kinderen sociaal ongewenst gedrag kunnen afleren en sociaal gedrag aan kunnen leren of verbeteren.

Als er vervolgonderzoek gedaan zou worden dan zou ik aanraden om sociale vaardigheidsmethode te ontwikkelen die een ontwikkelingslijn bevat van groep vijf tot en met acht. Hierin zouden de kerndoelen een grote rol bij kunnen spelen waardoor er rekening gehouden kan worden met vakkenintegratie. Om aan te tonen dat deze methode effect zal hebben dient het gedrag van de kinderen en met name kinderen met autisme in kaart gebracht

te worden, dit zou kunnen doormiddel van het observatieformulier die ontwikkeld is voor dit onderzoek. Door de kinderen vier jaar te volgen krijg je een goed beeld van de methode maar ook van de onderlinge relaties en/of er daadwerkelijk gewenst gedrag optreed/ aanwezig blijft.

Hoofdstuk 10: Literatuurlijst

10.1 Boeken

- Baard, M. (2008). *Ongewild lastig*. Huizen: Vander Elst
- Baert, K & Goorix, F & Acker, K van. & vriessche, L van. (2009). *Omgaan met gedragsproblemen bij kinderen*. Tiel: Lannoo nv.
- Berding, J. & Pols, W. (2009). *Schoolpedagogiek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bloem, J. & Moget, P. (2003). *handboek WIBO, weerbaarheid in basisonderwijs*. Groningen.
- Bosch, J.D. e.a. (1997). *Leren observeren*. Bussum: Coutinho
- Broersen, R. (2012). *Met autisme valt goed te leven*. Utrecht: Kosmos uitgevers
- Bruin, C. De (2004). *Geef me de 5*. Graviant educatieve uitgaven: Doetinchem
- Claassen, A. & Smeets, E. (2004). *Autisme in het regulier onderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Delfos, M. & Gottmer, M. (2006). *Leven met autisme*. Loghum: Manteau.
- Dijk, C van. (2009). *Hoe word ik assertiever*. Zaltbommel: Thema.
- Eijkeren, M. van (2005). *Pedagogisch-didactisch begeleiden*. Baarn: HBuitgevers.
- Eijkeren, M. van (2005). *Werken in het basisonderwijs*. Baarn: HBuitgevers.
- Gray, C. (2010). *Het grote sociale verhalen boek*. Huizen: Pica.
- Griffin, S. & Sandler, D. (2010). *Spelonderwijs leren communiceren*. Huizen: pica.
- Grop. (2010). *Kinderen en... de ontwikkeling van emotionele vaardigheden*. Kwantessens.
- Houtman, K. & Looy, F. (2008). *Gezond gedrag in de basisschool*. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Herbert, M. (1999). *Sociale vaardigheidstraining voor kinderen*. Intro: Baarn
- Jansen, H. & Woltjer, G. (2006). *Hoe ga je om met kinderen op school?* Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Janson, D.J. & D. Memelink (2005). *Observeren kun je leren*. HB Uitgevers.
- Maas, A. (2007). *Leerlingenzorg in de basisschool*. Heeswijk-Dinther:Esstrede
- Ritzen, H. (1998). *Werken in een lerende schoolorganisatie*. Baarn: H.Nelissen.
- Sande, J.P. van der (2001). *Gedragsobservatie. Inleiding tot systematisch observeren*. Wolters-Noordhoff.
- Sicile-Kira, C. (2003). *Autisme bij kinderen*. Houten: Unieboek bv.
- Vermeulen, P. (2003). *Voor alle duidelijkheid*. Berchem: EPO

10.2 *Internet*

- Passend onderwijs: www.passendonderwijs.nl
- Triade (kenmerken autisme): <http://www.ergotherapienet.be/Autisme.html>
- Nederlandse vereniging voor autisme:
<http://www.autisme.nl/autismealgemeen.html?mnu=tmain100:sovaut100&s=1&l=nl&t=1310472978>
- Rett-syndroom: rett.nl
- Scol: <http://www.scol.nl/>
- geestelijke gezondheidszorg: <http://www.ggznederland.nl/>
- Uitgeverij: <http://www.kwintessens.nl/sociale-competentie/sociale-vaardigheden> of
<https://www.eduforce.nl/sociaal-emotioneel.html>
- SLO/ burgerschap: <http://www.slo.nl/primair/themas/burgerschap/>
- Kanjertraining: <http://www.kanjertraining.nl/>
- Kids skills: <http://www.kidsskills.org/Dutch/>

Bijlage 1: Observatielijst

De observatielijst dient als volgt gebruikt te worden:

- Je dient te observeren via een turf/intervalsysteem. Per minuut (staat aangegeven in het schema) geef je het gedrag weer. Het kan zijn dat er binnen een minuut enkele gedragingen meerdere malen voorkomen of dat juist elke minuut hetzelfde gedrag voorkomt. Een voorbeeld is: minuut 1 begint met een ruzie. X schopt Y daarna slaat hij Y vervolgens schopt hij Y. Binnen deze minuut is er dus twee keer geschopt en één keer geslagen.
- Vul in het schema in welk moment geobserveerd wordt. Er is een keuze uit de pauze, de gymles en de creales.
- Daarnaast is het van belang om de datum en het tijdstip in te vullen.
- Uw eigen naam.
- Een fictieve naam of nummer voor de leerling (onthoud deze naam voor de tweede observatieronde)
- De groep waar de leerling in zit (in dit geval zal dit of groep 7 of groep 8).
- Of er nog enkele 'bijzonderheden' zijn. Hier kun je denken aan, net voor de pauze is er ruzie geweest, de leerling is net ziek geweest, hij is jarig etc. Je kunt in dit geval beter te veel opschrijven dan te weinig (dit in verband met de storende factoren). Onder dit kopje dient ook ingevuld te worden wel of niet autistisch.
- Achter enkele gedragingen staan sterretjes, om onduidelijkheden te voorkomen staat er onder aan de lijst een uitleg van het gedrag. Neem dit van te voren goed door.
- Onder aan de observatielijst staat er een kopje *bijzonderheden/toelichtingen tijdens de observatie*. Als er bepaald gedrag voorkomt of er wordt ergens over getwijfeld dan kan dit hier nader toegelicht worden. Gelieve dit met een sterretje of cijfer aan te geven in de observatielijst.

Observatielijst - Sociale vaardigheden.

Doel: Door het observeren van vrije momenten (pauze, gym en crea) wil ik gegevens verzamelen met betrekking tot sociale vaardigheden van de leerlingen in groep 7/8.	
Turf/intervalsysteem: Turven per minuut (hoe vaak komt ... voor per minuut).	
Niet-participerende observatie	Gestructureerde observatie

Pauze	Gym	Crea
Een rondje om het moment van observatie.		
Datum:	Tijd:	
Observator:		

Leerling:	Groep:
Bijzonderheden:	

De leerling heeft een fictieve naam. Onder het kopje bijzonderheden kunt u gegevens invullen met betrekking tot de leerling of bijzonderheden van deze dag/les.

Minuut	1	2	3	4	5	6	7	8	T
Emotioneel bewustzijn									
Vraagt of iemand mee wil doen									
Vraagt of hij/zij mee mag doen									
Helpt iemand									
Vraagt hulp									
Praat met iemand									
Wordt aangesproken (iemand praat tegen hem/haar)									
Praat over iemand (positief) *									
Praat over iemand (negatief) *									
Plaagt iemand*									
Wordt geplaagd *									
Lacht uit*									
Wordt uitgelachen *									
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit									
Volgt ideeën op tijdens een gezamenlijke activiteit									
Komt uit voor een keuze die afwijkt van de ander									

Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit									
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)									
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen anderen (komt op voor een ander)									
Emotionele sturing									
Slaat iemand									
Wordt geslagen									
Schopt iemand									
Wordt geschopt									
Duwt iemand									
Wordt geduwd									
Scheldt iemand uit									
Wordt uitgescholden									
Moedigt aan (juichen/positief)									
Moedigt aan (aanzetten tot negatief gedrag)*									
Deelt materiaal/spullen									
Sluit een compromis over materialen									
Stelt vragen tijdens een gesprek									
Loopt weg bij ruzies (conflict vermijden)									
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont begrip) *									
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont weerstand)*									
Biedt excuus aan (verantwoording nemen voor zijn/haar gedrag)									
Emotionele autonomie									
Geeft een compliment*									
Ontvangt een compliment*									
Lacht om een grap (van een ander)									
Anderen lachen om zijn/haar grap									

Sociaal-emotionele vaardigheden									
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek									
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek									
Beledigt iemand*									
Wordt beledigd*									
Wordt onderbroken in zijn gesprek									
Staat rechtop									
Staat met een gebogen houding									
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)									
Spreekt zachtjes (moeilijk te verstaan)									
Bijzonderheden/toelichting tijdens de observatie:									

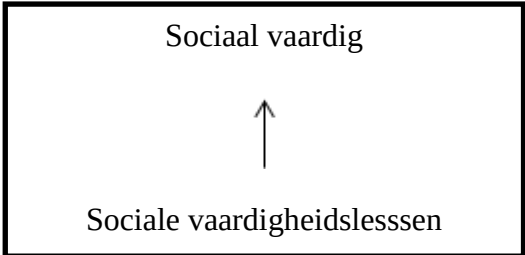
*Nadere toelichting tot het waar te nemen gedrag:

- Praat over iemand, zonder dat hij of zij het hoort (positief). Bewondering tonen voor een ander/ indirect een compliment geven denk aan 'X heeft mooie kleren aan' of 'X kan goed touwtje springen'
- Praat over iemand, zonder dat hij of zij het hoort (negatief). De nadruk/aandacht leggen op 'zwakheden' van een ander. Denk aan roddelen 'X heeft lelijke kleren aan' of 'X kan niet voetballen'.
- Plagen is het prikkelen van een ander. De ander kan hier echter wel om lachen. Er is geen sprake van structureel gedrag (elke dag hetzelfde roepen of hetzelfde doen).
- Uitlachen vindt plaats bij een moment die niet positief is voor de ander. Bijvoorbeeld hij valt en andere lachen erom terwijl hij pijn heeft of loopt ergens tegenop. Als hij zelf niet kan lachen om het voorval dan is er sprake van uitlachen.
- Het aanmoedigen tot negatief gedrag is bijvoorbeeld 'duw hem even' of 'Hij vindt het niet erg hoor als je hem even duwt'.
- Compliment is een positieve uiting over een ander. 'Wat heb jij dat goed gedaan' of 'Wat zie je er weer leuk uit'.
- Beledigen is negatief uitten tegenover een ander. 'Jij kunt ook niets' of 'je ziet er weer niet uit'.

- Tijdens een ruzie kan iemand begrip tonen, naar een ander luisteren en samen tot een oplossing komen.
- Tijdens een ruzie kan iemand weerstand bieden, er wordt niet geluisterd naar de andere partij en zet aan tot zijn gelijk.

Bijlage 2: Verantwoorden onderzoeksopzet

Naam	Marga Verhoef
Student nummer	78481
Onderwerp	De mate waarin groepsgenoten van moeilijk voorspelbare autistische leerlingen bereid zijn om zich naar dit gedrag te voegen en welke rol is daarbij weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen
e-mailadres	Marga.verhoef@student.stenden.com
Datum	Januari 2013
1.1 Doelstelling	Mijn doel is kennis en inzicht te krijgen in de sociale vaardigheden van de kinderen met autisme en hun groepsgenoten in groep 7/8 van school X, dit ga ik doen aan de hand van observatie.
1.2 Ethische verantwoording	Op basis van deze drie punten ben ik van mening dat mijn onderzoek ethisch verantwoord is. Mijn respondenten zijn de kinderen van groep 7/8, waarbij zowel kinderen met autisme zijn betrokken binnen mijn onderzoek als hun groepsgenoten. Dit om de populatie homogeen te maken zodat mijn onderzoek betrouwbaar wordt. Aan alle ouders is een brief meegegeven waarbij zij op de hoogte zijn gesteld van mijn onderzoek. De betreffende ouders hadden de ruimte om vragen te stellen en eventueel bezwaar te maken. De inhoud van de brief is de lezen bij bijlage 3. Alle betreffende gegevens zullen anoniem verwerkt worden dit is gedaan doormiddel van een cijfer, tevens zal de school waar dit onderzoek wordt gehouden niet vermeld worden. Alle gegevens die verzameld zijn, zullen in mijn onderzoek worden verwerkt, de filmbeelden die worden gemaakt, zullen na het schrijven en de beoordeling van dit onderzoek vernietigd worden. De beelden zullen uitsluitend alleen door mij bekeken worden of door de groepsleerkracht. Het betreffende onderzoek zal alleen gelezen worden door de beoordelaar en zijn medelezer. Tevens zullen alle kinderen van groep 7/8 sociale vaardigheidslessen volgen, deze keuze is gemaakt zodat alle kinderen de kans krijgen om sociaal vaardiger te worden maar ook om te kijken welke invloed deze lessen eventueel op het onderlinge gedrag kunnen hebben. Niet alleen kinderen met autisme kunnen bijvoorbeeld last hebben van minder ontwikkelde sociale vaardigheden. Daarnaast beïnvloeden kinderen elkaars gedrag, vertoont X negatief gedrag jegens Y dan zal Y sneller negatief reageren op X. In dit geval zou je kunnen omschrijven dan het gewenste gedrag vergroten een groepsproces is, waarbij individueel de niveaus kunnen verschillen.
1.3 Onderzoeks-vraag	In welke mate zijn groepsgenoten van moeilijk voorspelbare autistische leerlingen bereid om zich naar dit gedrag te voegen en welke rol is daarbij weggelegd voor de sociale vaardigheidslessen
1.4 Type vraag (frequentie/verschil/samenhang)	Verschil/samenhang
1.5 Eenheden	De kinderen van groep 7/8 van school X

1.6 Eigenschappen	De sociale vaardigheden van de kinderen met autisme en hun groepsgenoten in groep 7/8 van school X.
1.7 Controle begrippen en conceptueel model	Er is sprake van een causaal model: <pre> graph BT A[Sociale vaardig] B[Sociale vaardigheidslessen] B --> A </pre>
1.8 Benodigde tijd en planning	De verwachting is dat eind periode 4.2 (1 feb.) alles compleet is
1.9 Benodigd geld	Hiervan is geen sprake
1.10 Bereikbaarheid en bereidheid respondenten	De bereidheid van de respondenten is afhankelijk van de ouders. Indien zij niet willen dat hun kind gefilmd wordt zal hun kind niet betrokken kunnen zijn bij de metingen van mijn onderzoek. Als alle ouders toestemming geven heb ik de beschikking over 4 kinderen met autisme en 24 groepsgenoten
2.1 Is nadere informatie nodig	Ja, om mijn deelvragen te beantwoorden
2.2 Zoektermen	Autisme, basisschoolleerlingen, Kanner, Asperger, PDD-NOS, bovenbouwleerlingen, SLO, burgerschapsvorming, sociale vaardigheden. Sociaal-emotioneel, SOVA, Cedin, kenmerken, gedrag, ontwikkeling, theory-of-mind, centrale coherentie, planning en executive function, sociaal, communicatie, verbeelding, inlevingsvermogen etc.
2.3 Randvoorwaarden voor het zoeken	Beschikking over computer met internet, bibliotheekpas, mogelijkheden tot het lenen van boeken bij de bibliotheek op school.
2.4 Informatiebronnen	Internet: • Passend onderwijs: www.passendonderwijs.nl • Triade (kenmerken autisme): http://www.ergotherapienet.be/Autisme.html • Nederlandse vereniging voor autisme: http://www.autisme.nl/autismealgemeen.html?mnu=tmain100:sovaut100&s=1&l=nl&t=1310472978 • Rett-syndroom: rett.nl • Scol: http://www.scol.nl/ • geestelijke gezondheidszorg: http://www.ggznederland.nl/ • Uitgeverij: http://www.kwintessens.nl/sociale-competentie/sociale-vaardigheden of https://www.eduforce.nl/sociaal-emotioneel.html • SLO/ burgerschap: http://www.slo.nl/primair/themas/burgerschap/ • Kanjertraining: http://www.kanjertraining.nl/

	- Kids skills: http://www.kidsskills.org/Dutch/ Boeken: - Bloem, J. & Moget, P. (2003). <i>handboek WIBO, weerbaarheid in basisonderwijs</i>. Groningen. - Berding, J. & Pols, W. (2009). <i>Schoolpedagogiek</i>. Groningen: Wolters-Noordhoff. - Bruin, C. De (2004). <i>Geef me de 5</i>. Graviant educatieve uitgaven: Doetinchem - Claassen, A. & Smeets, E. (2004). <i>Autisme in het regulier onderwijs</i>. Nijmegen: ITS. - Delfos, M. & Gottmer, M. (2006). <i>Leven met autisme</i>. Loghum: Manteau. - Eijkeren, M. van (2005). <i>Pedagogisch-didactisch begeleiden</i>. Baarn: HBuitgevers. - Eijkeren, M. van (2005). <i>Werken in het basisonderwijs</i>. Baarn: HBuitgevers. - Gray, C. (2010). <i>Het grote sociale verhalen boek</i>. Huizen: Pica. - Griffin, S. & Sandler, D. (2010). <i>Spelenderwijs leren communiceren</i>. Huizen: pica. - Grop. (2010). <i>Kinderen en... de ontwikkeling van emotionele vaardigheden</i>. Kwantessens. - Houtman, K. & Looy, F. (2008). <i>Gezond gedrag in de basisschool</i>. Groningen: Wolters-Noordhoff - Herbert, M. (1999). <i>Sociale vaardigheidstraining voor kinderen</i>. Intro: Baarn - Jansen, H. & Woltjer, G. (2006). <i>Hoe ga je om met kinderen op school?</i> Groningen: Wolters-Noordhoff. - Maas, A. (2007). <i>Leerlingenzorg in de basisschool</i>. Heeswijk-Dinther:Esstrede - Ritzen, H. (1998). <i>Werken in een lerende schoolorganisatie</i>. Baarn: H.Nelissen. - Vermeulen, P. (2003). <i>Voor alle duidelijkheid</i>. Berchem: EPO
2.5 Zoekplan	Opzetten van onderzoeksvragen: informatie inwinnen via literatuur, aanvullende informatie via internet.
3.3 Mijn onderzoek is toetsend	Mijn onderzoek is toetsend, want ik verwacht een samenhang tussen sociale vaardigheidslessen en het gedrag van autistische leerlingen en/of groepsgenoten
4.1 Experiment	Ik maak gebruik van een experiment want ik manipuleer door middel van sociale vaardigheidslessen, het gedrag.
4.2 Pre-experiment	Mijn experiment is een pre-experiment wegens tijdsdruk was dit de enige optie omdat ik perse een voor- en eindmeting wilde doen. Aan het eind van mijn ontwerp ga ik een uitspraak doen over het effect van mijn ingreep, ofwel de lessen sociale vaardigheid.
4.6 Causaliteit	Ja, ik ga ervan uit er een verband is tussen sociale vaardigheidslessen en gewenst gedrag. Omdat de sociale vaardigheidslessen meer inzicht geven in gewenst gedrag maar ook binnen deze lessen wordt gewenst gedrag

	beoefend en getest waardoor de opgedane kennis en ervaring een positief effect zal hebben.
5.1 Eenheden populatie en steekproef	Mijn eenheden, te weten kinderen van groep 7/8 op school X vormen tezamen de populatie. Uit deze populatie trek ik een steekproef
5.5 Selecte steekproef	Ik trek twee keer een selecte steekproef. 1. Doelgerichte steekproef tussen alle autistische leerlingen van groep 7/8 op school X. 2. Een toevallige steekproef, door middel van loterijmethode, tussen de leerlingen van groep 7/8 op school X.
5.6 Steekproef-grootte	De heterogeniteit van mijn populatie is: 24:4 Ik wil met 100% zekerheid een uitspraak kunnen doen. Op basis van het voorgaande heb ik mijn steekproefomvang vastgesteld op 8 leerlingen waarvan tenminste 1 autistische leerling. Ik trek daarom een steekproef tussen alle autistische leerlingen (4) en een steekproef tussen alle andere leerlingen (27).
6.1 Van kenmerk tot variabel	Mijn eenheden zijn kinderen uit groep 7/8 Hierbij onderscheidend wel of niet autistisch. Bij deze kinderen worden de sociale vaardigheden gescoord door middel van een observatieformulier. Deze sociale vaardigheden zijn de kenmerken. Er wordt gekeken naar positief en negatief gedrag. Er is geen sprake van een variabele omdat een observatie, waar te nemen gedrag is. Slaait iemand wel of niet is zichtbaar. Niet slaan is positief wel slaan is negatief gedrag. Wel kunnen meningen verdeeld zijn over positief dan wel negatief gedrag. Maar omdat de observaties door dezelfde persoon beoordeeld wordt zullen alle kinderen dezelfde beoordeling krijgen.
6.2 Data-verzameling-methode	Ik maak gebruik van een observatie als dataverzamelingsmethode, omdat ik gedrag wil vaststellen.
6.3 Ga ik (on) gestructureerde data verzamelen	Ik ga gestructureerde data verzamelen, omdat ik wel weet wat voor antwoorden ik kan verwachten, doordat ik zelf een observatieformulier ga maken.
6.4 Ga ik (in) direct data verzamelen	Ik ga op een indirecte data verzamelen, omdat het niet om een bedreigende situatie gaat, waarvan men zich (kan) meestal goed bewust is
6.5 Meetniveau	De observatie is op rationiveau, er is sprake van een natuurlijk nulpunt; elke observatie heeft als startpunt nul. Echter kan er geturfd worden waardoor dit getal veranderd.
6.6 Betrouwbaarheid van de meting(en)	De betrouwbaarheid is geheel van toeval afhankelijk. Denk bijvoorbeeld aan ziekte van de respondenten of ziekte van de vriendjes van respondenten, waardoor het onderzoek een andere wending krijgt. Maar ook kan het filmen sociaal wenselijk gedrag uitlokken. Echter is de observatielijst homogeen.
6.7 Validiteit van de meting(en)	Doordat de betrouwbaarheid niet van tevoren vaststaat kan de validiteit ook niet bewezen worden. Daarnaast kan een andere observatielijst meerdere categorieën bevatten waardoor deze een andere score geeft aan de respondenten.
9.1 Voordeel gebruik observatie	Feitelijk gedrag is vast te stellen. Echter de achterliggende gedachte niet.
9.1 Nadeel	De verwerking van de gegevens kost veel tijd.

gebruik observatie	
9.2 Wat en hoe van observatie	Er is een observatieschema gemaakt, deze is echter uitgebreid waardoor deze goed gebruikt kan worden als er gefilmd wordt omdat de band teruggespoeld kan worden. Er wordt geobserveerd via een turf/intervalsysteem. Per minuut geef je het gedrag weer. Het kan zijn dat er binnen een minuut enkele gedragingen meerdere malen voorkomen of dat juist elke minuut hetzelfde gedrag voorkomt. Het is een niet participerende observatie maar wel gestructureerd.
9.4 Betrouwbaarheid observatie	Er wordt gefilmd hierdoor kan de band teruggespoeld worden. Wegens tijdsdruk zal er geen mogelijkheid zijn voor een intercodeursbetrouwbaarheid. Echter is de observatielijst door enkele studenten en niet-studenten (familieleden) beoordeeld en gevraagd of er onduidelijkheden en verbeterpunten waren. Beide partijen gaven aan dat zij de observatielijst begrepen
10.1 Codeerschema	Er is een gebruik gemaakt van een officieel codeerschema (SPSS), wel is er een overzichtelijk tabel gemaakt waar alle gegevens in verwerkt zijn.
10.2 Hercoderen	Hier is geen sprake van
10.3 Kwaliteit van de gegevens	Enkele studenten en familieleden (wel en niet bekenden met het onderwijs) hebben de begrijpelijkheid gemeten, deze is juist.
10.4 Homogeniteit inschakelen	De nul- en eindmeting meten hetzelfde er is dus sprake van homogeniteit.
11.1a Karakter onderzoeksvraag	Hierbij gaat het om de samenhang tussen sociale vaardigheden en het gedrag van zowel kinderen met autisme als groepsgenoten van kinderen met autisme.
11.1b Populatie of steekproef	Binnen mijn populatie is een steekproef gehouden, deze is homogeen aan de populatie
11.1c Eenheden	Er zijn gegevens verzameld van 8 eenheden waarbij 6 geheel compleet.
11.3 Berekenen van samenhang	De nul- en eindmeting zijn met elkaar vergeleken doormiddel van percentage.

Bijlage 3: Brief voor de ouders groep 7/8

Groningen, 6 november 2012.

Aan de ouders of verzorgers van de leerlingen in groep 7-8,

Marga Verhoef, een vierdejaars PABO student, voert in de komende tijd in het kader van haar studie een opdracht uit in de groep waarin uw zoon of dochter zit. Zij observeert het sociale gedrag binnen de klas. En na die observatie geeft ze een aantal lessen m.b.t. sociale vaardigheden, weerbaarheid enz.

Een groot aantal kinderen uit de groep kent Marga inmiddels van haar stageperiode in groep 7 van het vorige cursusjaar.

Als school werken we op een constructieve wijze samen met PABO Stenden in Groningen en we zijn van harte bereid Marga de mogelijkheid te geven haar opdracht uit te voeren. We denken zelfs dat de uitwerking van deze opdracht van toegevoegde waarde kan zijn voor de leerlingen in de groep.

Om een zo zorgvuldig mogelijke observatie te doen, wil Marga ook enkele situaties op video vastleggen. De beelden zijn uitsluitend voor intern gebruik en worden na de uitwerking vernietigd. Buiten de school krijgt niemand deze videoregistratie te zien.

Mocht u problemen hebben met deze video-registratie, dan kunt u dit aan de leerkracht Y doorgeven. Marga zal daar dan rekening mee houden en zorgen dat uw zoon of dochter niet in beeld verschijnt.

Met vriendelijke groeten,

X (directeur) en Y (groepsleerkracht)

N.B Wegens privacy overwegingen heb ik alle namen verwijderd uit deze brief. De inhoud is hetzelfde gebleven.

Bijlage 4: Nulmeting

De nulmeting van de observatie, bestaande uit acht kinderen van groep 7/8. Waarbij per kind vier momenten van observatie was, de pauze, de twee gymlessen en de creales. Deze lessen bevatten samen 28 minuten waarbij er per categorie een conclusie is getrokken.

Leerling 1 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze		Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef			
Leerling: 1		Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze leerling zit in groep zeven en heeft autisme			

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Praat met iemand	1	
Wordt aangesproken	2v	
Komt uit voor een keuze die afwijkt van een ander	2	De bal wordt overgegooid tijdens het voetballen. L.L.1 wil voetballen en geeft dit aan door te zeggen dat ze de bal moeten geven om te voetballen.

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%

Emotionele sturing

Eigen gedrag

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Duwt iemand	2	Om de bal te onderscheppen
Wordt geschopt	1	Nadat L.L.1 wordt geschopt valt hij
Wordt geduwd	1	Om de bal te onderscheppen
Moedigt aan (juichen/positief)	2	Nadat iemand gescoord heeft (voetbal)

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 50% en 2 positief 50%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	Opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	1	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	9	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 9,09% en 10 positief 90,90%.

Aanvullende opmerkingen: Bij alle acht momenten wordt er gevoetbald. L.L.21 blijft op afstand tijdens het spel. Het lijkt dat hij kijkt wanneer hij kan 'aanvallen', want hij bezit regelmatig de bal. Als hij afstand neemt van het spel springt hij en het lijkt alsof hij alles nauwkeurig in de gaten houdt. Hij communiceert niet/nauwelijks. Als hij wordt aangesproken zijn dit 'korte' antwoorden, bijvoorbeeld ja of nee.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 1	Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze leerling zit in groep zeven en heeft autisme.		
Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	Opmerkingen
Praat met iemand	3	
Wordt aangesproken	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	8	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	3	Ook geturfd als de leerkracht aan het woord was
Staat rechtop	21	Tijdens het badmintonnen viel hij als hij sloeg
Staat met een gebogen houding	1	
Heeft een duidelijke stem	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 36 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 11,11% en 32 positief 88,88%.

Aanvullende informatie: hij reageert op de vraag van de leerkracht ondanks dat zij hier niet om heeft gevraagd. Valt elke keer als hij sloeg tijdens het badmintonnen. Gilt als de tikker in zijn buurt komt.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 1	Groep: 7	
Bijzonderheden:Deze leerling zit in groep zeven en heeft autisme.		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Praat met iemand	2	
Volgt ideeën op tijdens een gezamenlijke activiteit	2	
Komt uit voor een keuze die afwijkt van de ander	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	Opmerkingen
Duwt iemand	1	
Moedigt aan (juichen/positief)	6	Moedigt kinderen aan door 'schiet op' of 'sneller' te zeggen
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont weerstand)	1	Spoort L.L28 aan om de bal door te geven i.p.v. te zeuren

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 25% en 6 positief 75%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	Opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	Komt alleen tot uiting tijdens het aanmoedigen van zijn groepsgenoten.

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 17 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 positief 100%.

Aanvullende opmerkingen: Wordt op de mat geholpen door L.L. 8 (dit komt 3x voor) Als L.L.1 de bal heeft en voor in de rij staat wordt hij aangemoedigd door zijn groepsgenoten. Wordt op de mat geholpen door L.L. X

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 1	Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze leerling zit in groep zeven en heeft autisme.		

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (tijdens de creales)	Opmerkingen
Praat met iemand	2	
Wordt aangesproken	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: in totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (tijdens de creales)	Opmerkingen
Anderen lachen om zijn/haar grap	1	

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (tijdens de creales)	Opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	3	
Staat met een gebogen houding	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 20% en 8 positief 80%.

Algehele conclusie nulmeting leerling 1

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 14 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 28,57% en 10 positief 71,43%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 33,33% en 4 positief 66,67%

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: Geen

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 74 keer geturfd 100%. Hiervan is 7 negatief 9,46% en 67 positief 90,54%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 101 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 negatief 10,89% en 90 positief 89,11%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 20% en 8 positief 80%

Leerling 2 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Praat met iemand	13	
Wordt aangesproken	4	
Lacht uit	1	hahahahaha (klinkt uitdagend)
Komt uit voor een keuze die afwijkt van de ander	1	'Je voetbalt toch niet met een basketbal?'

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 15 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 6,67% en 14 positief 93,33%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Anderen lachen om zijn/haar grap	1	

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	16	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	11	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 36 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 2,78% en 35 positief 97,22%.

Aanvullende informatie:

- loopt rond.
- Ander moment loopt hij rondjes om het speeltoestel waar kinderen van groep 7a op zitten. Hij zegt iets en een andere leerling rent achter hem aan.
- L.L. 12 loopt rondjes om een boom. L.L. 2 loopt achter hem aan en praat.
- Tikkertje met L.L. 12 en L.L. 11.

Eigen indruk: L.L 2 speelt veel met L.L 11 en L.L.12. Hij praat/beslist hoe het spel gaat/verloopt. Met andere kinderen is geen contact. Het lijkt alsof L.L.2 andere kinderen niet opmerkt. Soms loopt er een kind langs, L.L.2 kruist dan zijn armen(afwerend).

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	Opmerkingen
Overlegt de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Wordt aangesproken	6	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	Opmerkingen
Moedigt aan (juichen/positief)	2	
Deelt materiaal/spullen	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	Opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	4	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	9	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 positief 100%.

Aanvullende informatie:

- L.L. 2 wekt de indruk dat hij niet weet met wie hij badminton speelt, hij slaat alle pluimpjes die op zijn pad komen.
- L.L. 2 slaat een pluimpje, zijn racket raakt L.L.22 zij wordt boos.
- De leerkracht vraagt wie het voor wil doen. L.L.2 steekt zijn vingen op. De leerkracht zegt: Ja, hier vooraan (bedoelt L.L.7). L.L. 2 gaat staan.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden: Wegens gevaarlijk gedrag in een voorgaande les mag L.L. 2 niet deelnemen aan deze les.		

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (tijdens de creales)	Opmerkingen
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	4	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (tijdens de creales)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (tijdens de creales)</i>	<i>Opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	4	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	Het kan zijn dat hij tijdens het knutselen aangesproken werd
Staat rechtop	4	
Staat met een gebogen houding	3	
Heeft een duidelijke stem	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 16 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 31,25% 11 positief 68,75%.

Algehele conclusie nulmeting leerling 2

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 22 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 1 negatief 4,55% en 21 positief 95,45%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 14 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 14 positief 100%

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 65 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 negatief 9,23% en 59 positief 90,77%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 92 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 7,61% en 85 positief 92,31%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 15 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 15 positief 100%.

Leerling 3 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3	Groep: 7	
Bijzonderheden: Geen		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	11	Vraagt om de bal tijdens het voetballen
Wordt aangesproken	3	
Volgt ideeën op tijdens een gezamenlijke activiteit	1	Als L.L. 4 om de bal vraagt speelt L.L. 3 deze naar hem
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Wordt geslagen	1	
Duwt iemand	1	
Moedigt aan (juichen/positief)	2	Bij een doelpunt

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 33,33% en 2 positief 66,67%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	4	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 20 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 20 positief 100%.

Aanvullende opmerkingen: L.L. 3 doet mee aan voetbalactiviteiten. Hij staat buiten de groep. Als de bal dichtbij is dan valt hij aan. Is betrokken bij het spel omdat hij zijn mening geeft, kijkt vaak boos en lijkt teleurgesteld/afwachtend.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3		Groep: 7
Bijzonderheden: Is voorgaande les gevallen, vader komt melden dat L.L. 3 zich al niet lekker voelde.		
Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	4	
Wordt aangesproken	3	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen en ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	'kom op!'

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	8	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	6	
Staat rechtop	9	

Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	4	
--	---	--

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 27 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 negatief 22,22% en 21 positief 77,78%.

Aanvullende opmerkingen:

- doet niet mee bij het trampoline springen (waarom is onbekend).
- L.L. 7 geeft pluimpje terug, L.L. 3 zegt niets (komt negatief over?)

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3	Groep: 7	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	21	
Wordt aangesproken	2	
Komt uit voor een keuze die afwijkt van de ander	1	
Overlegt de aanpak van een gezamenlijke activiteit	11	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 33 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 33 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Moedigt aan (juichen/positief)	7	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	16	Dit kan de leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem	13	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 37 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 37 positief 100%.

Aanvullende opmerkingen:

- Klein beetje gebogen houding, houdt omgeving goed 'in de gaten'.
- Wordt geholpen door L.L. 8 (op de mat)
- Juicht bij het maken van een doelpunt (L.L. 24) en geeft L.L. 10 een high five.
- Moedigt aan 'kom op!'
- Moppert dat 'het niet opschiet'

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3		Groep: 7
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Eigen gedrag

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Praat met iemand	2	
Wordt aangesproken	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	2	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	5	
Staat met een gebogen houding	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 12,50% en 7 positief 87,50%.

Aanvullende opmerkingen:

- Kijkt naar anderen, voert zelf geen gesprek
- Is met zijn werk bezig
- Gesprek met leerkracht
- Gesprek met L.L. 17

Algehele conclusie nulmeting leerling 3

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 54 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 54 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 9,09% en 10 positief 90,91%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: Geen

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 92 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 7,61% en 85 positief 92,39%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 157 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 5,10% en 149 positief 94,90%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 8,33% en 11 positief 91,67%

Leerling 4 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalsysteem gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4	Groep:7	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	4	
Wordt aangesproken	8	
Komt uit voor een keuze die afwijkt van de ander	10	
Overlegt de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 15 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 15 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Schopt iemand	1	
Duwt iemand	1	
Wordt geschopt	1	
Wordt geduwd	1	
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont weerstand)	3	Geen sprake van ruzie maar er is onduidelijkheid in het spel.

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	3	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	5	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 23 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 13,04% en 20 positief 86,96%.

Aanvullende opmerkingen:

- Loopt op de tenen tijdens het voetbal
- Bij alle observatiemoment werd er gevoetbald.
- L.L. 4 vraagt vaak om de bal.
- Als er onduidelijkheden zijn tijdens het spel geeft L.L. 4 zijn mening

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4	Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Helpt iemand	1	
Praat met iemand	6	
Wordt aangesproken	5	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	18	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	3	
Staat rechtop	9	
Staat met een gebogen houding	2	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	6	
Wordt onderbroken in zijn gesprek	1	Door de leerkracht

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 38 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 13,16% en 33 positief 86,84%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4	Groep: 7	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	3	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	1	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 1005. Hiervan zijn 3 positief 100%

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	9	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 21 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 21 positief 100%.

Aanvullende opmerkingen:

- Wordt op de mat geholpen door L.L. 8
- Wordt op de mat geholpen door L.L. 8 en L.L. 25
- Pakt de bal uit de handen van L.L. 7

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4		Groep: 7
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	3	
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	13	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	4	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 19 keer geturfd 100% Hiervan zijn 19 positief 100%.

Algehele conclusie nulmeting leerling 4

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 44 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 44 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 24 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 24 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 62,50% en 3 positief 37,50%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 100%

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 101 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 7,92% en 93 positief 92,08%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 157 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 negatief 8,28% en 144 positief 91,72%.

Vaardigheden van groepsleden tot hem: In totaal is er 28 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 10,71% en 25 positief 89,29%.

Leerling 5 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5	Groep: 8	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	1	
Wordt aangesproken	3	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	7	Vraagt om de bal tijdens het voetballen
Volgt ideeën op tijdens een gezamenlijke activiteit	1	Iemand vraagt om de bal L.L. 5 geeft hem
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	5	'kom we gaan voetballen' Attendeert erop dat 'een plan van een ander' niet mag van de leerkracht

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 14 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 14 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Wordt geduwd	1	
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont weerstand)	1	Conflict in plaats van ruzie. L.L. 5 toont duidelijk zijn mening

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	3	
Staat rechtop	9	
Staat met een gebogen houding	1	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	6	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 5,26% en 18 positief 94,74%.

Aanvullende opmerkingen: L.L. 5 draagt meerder malen het idee aan om te gaan voetballen. Tijdens het spel attendeert hij op de regels en afspraken, zowel van het spel als van de school. Zijn uitspraken worden gevolgd door de andere voetballers. Hij lijkt dus een leider. Hij staat vaak alleen en vraagt om de bal. Als hij valt wordt hij niet overeind geholpen. Later praat hij er met L.L. 10 over dat hij is gevallen. L.L. 10 lijkt er geen gehoor aan te geven.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5	Groep: 8	
Bijzonderheden: Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	1	
Wordt aangesproken	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Laat de ander niet uitspreken	2	
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 50% en 2 positief 50%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Geeft een compliment	1	
Lacht om een grap (van een ander)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	12	
Staat met een gebogen houding	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 29 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 negatief 31,03% en 20 positief 68,97%.

Aanvullende opmerkingen:

- *L.L. 5 staat tijdens het spel jagerbal aan de kant te kijken (waarom is onduidelijk).*
- *Als L.L. X het pluimpje in het net slaat lacht L.L. 5*

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5		Groep: 8
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Helpt iemand	3	
Praat met iemand	6	
Wordt aangesproken	3	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	3	
Volgt ideeën op tijdens een gezamenlijke activiteit	1	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	5	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen anderen (opkomen voor een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 19 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	18	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 18 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 18 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Geeft een compliment	1	Naar L.L. 26
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	11	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	1	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	14	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 34 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 2,94% zijn 33 positief 97,06%.

Aanvullende opmerkingen:

- *L.L.5 moedigt veel aan: 'Kom op!' en 'Opschieten'.*
- *Hij geeft instructies over wat er moet gebeuren, alle instructies worden gevolgd.*

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5	Groep: 8	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Praat met iemand	6	
Wordt aangesproken	4	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont begrip)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Lacht om een grap (van een ander)	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	9	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	6	
Staat met een gebogen houding	5	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 22 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 22,73% 17 positief 77,27%.

Aanvullende opmerkingen:

- *Als L.L. 3 een grap maakt komt L.L. 5 niet meer bij 'hou op' en 'hou je mond' uiteindelijk loopt L.L. 5 al lachend weg (positief)*

Algehele conclusie nulmeting leerling 5

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 42 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 42 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 14 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 14 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 24 keer geturfd 100%. Hiervan is 3 negatief 12,50% en 21 positief 87,50%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 104 keer geturfd 100%. Hiervan is 16 negatief 15,38% en 88 positief 84,62%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 180 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 19 negatief 10,56% en 161 positief 89,44%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 15 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 6,67% en 14 positief 93,33%.

Leerling 6 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6		Groep: 8
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	4	
Wordt aangesproken	1	
Praat over iemand negatief	1	Er wordt niet verdedigd bij het voetbal en praat hier met L.L.5 over. 'zij kunnen er niets van'.
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (komt op voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 16,67% en 5 positief 83,35%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Slaat iemand	15	'spel?' met L.L. 8.
Wordt geslagen	1	
Wordt geschopt	2	
Wordt geduwd	4	
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 17 keer geturfd (100%). Hiervan zijn 15 negatief 88,24% en 2 positief 11,76%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 17 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 positief 100%.

Aanvullende opmerkingen:

- *Bij drie moment was L.L. 6 aan het voetballen met andere jongens. Er wordt gescoord juichen en high five met L.L. 3. Hij doet spontaan mee*
- *Bij één moment loopt hij alleen rond op het plein*
- *Bij één moment staat hij bij een groep en luistert*
- *Bij één moment slaat met de mouwen van de jas tegen L.L.26 en L.L. 28*
- *Loopt met een lach over het plein.*

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6	Groep: 8	
Bijzonderheden: Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Helpt iemand	1	
Vraagt hulp	1	
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Ontvangt een compliment	1	
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	8	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 19 positief 100%.

Aanvullende opmerkingen:

- Wordt gekozen als tikker (Jagerbal) gooit L.L. 7 af die vervolgens de bal wegschopt. L.L. 6 loopt erachter aan maar L.L. 4 schopt hem telkens weer weg, het spel gaat pas verder als L.L. 6 de bal onderschept.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en10.45 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6		Groep: 8
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Helpt iemand	4	L.L. 26
Praat met iemand	1	
Volgt ideeën op tijdens een gezamenlijke activiteit	1	
Overlegt de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	3	High five met L.L. 23 en L.L. X
Deelt materiaal/spullen	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Ontvangt een compliment	1	
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	6	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 14 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 14 positief 100%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6		Groep: 8
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	2	
Wordt aangesproken	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 positief 100%.

Algehele conclusie nulmeting leerling 6

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 25 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 4% en 24 positief 96%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 21 keer geturfd (100%). Hiervan zijn 15 negatief 71,43% en 6 positief 28,57%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 100%

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 59 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 59 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 107 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 16 negatief 14,95% en 91 positief 85,05%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 15 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 46,67% en 8 positief 53,33%.

Leerling 7 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7	Groep: 8	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	4	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	'dat mag niet'

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Wordt geslagen	12	Spel?
Wordt geschopt	1	
Duwt iemand	2	
Moedigt aan (juichen/positief)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 66,67% en 1 positief 33,33%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 negatief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	6	
Anderen lachen om zijn grap	8	L.L. 7 doet dans anderen doen na

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	6	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	1	
Heeft een duidelijke stem	2	
Spreekt zachtjes (moeilijk te verstaan)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 22 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 negatief 27,27% en 16 positief 72,73%.

Aanvullende opmerkingen:

- Tijdens het voetbal pakt L.L. 7 de voetbal en scoort met de handen, enkele kinderen juichen en/of lachen
- L.L. 7 doet dans, L.L.X doet na zodra, L.L.X gaat voetballen gaat L.L.7 ook voetballen (lijkt alsof hij geen aandacht meer krijgt)
- Soms is het niet duidelijk of hij iemand aanspreekt of in zichzelf praat.
- L.L. 7 spreekt regelmatig verschillende kinderen aan als zij niet reageren dan gaat hij voetballen; reageren ze wel, dan lijkt het alsof hij grapjes probeert te maken en/om ze aan het lachen te krijgen.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7	Groep: 8	
Bijzonderheden: Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	4	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Deelt materiaal/spullen	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Geeft een compliment	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	10	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	5	
Staat rechtop	7	
Staat met een gebogen houding	2	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	
Spreekt zachtjes (moeilijk te verstaan)	2	Fluistert met L.L.10

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 28 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 negatief 32,14% en 19 positief 67,86%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7	Groep: 8	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	10	
Lacht uit	1	
Overlegt de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 10% en 9 positief 90%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	1	
Deelt materiaal/spullen	2	
Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt (toont weerstand)	2	
Duwt iemand	1	
Wordt geduwd	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 50% en 3 positief 50%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	6	
Anderen lachen om zijn grap	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	17	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 30 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 3,33% en 29 positief 96,67%.

Aanvullende opmerkingen:

- Tijdens het spel loopt L.L. 7 naar de rij anderen kinderen rennen.
- Tijdens het spel loopt L.L. 7 naar de mat anderen kinderen rennen.
- Hij overlegt of hij als laatste mag springen op de mat.
- L.L. 7 mag scoren de bal gaat naast de basket. Als hij mist wordt hij door drie kinderen aangesproken zij willen nu proberen te scoren. L.L. 4 pakt de bal zonder te overleggen en gaat scoren.
- L.L.7 heeft de bal en gooit (zonder te kijken) naar de voorste in de rij L.L. 28 zij krijgt de bal op haar rug.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7	Groep: 8	
Bijzonderheden:		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	4	
Praat over iemand (negatief)	2	‘Moet je die idioten zien’ ‘Ja hoor, L.L. 17 gaat weer beginnen’.

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 28,57% en 5 positief 71,43%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	6	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	6	
Staat met een gebogen houding	6	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 21 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 negatief 28,57% en 15 positief 71,43%.

Algehele conclusie nulmeting leerling 7

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 36 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 8,33% en 33 positief 91,67%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 22 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 22 positief 100%

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 50% en 5 positief 50%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 17 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 101 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 22 negatief 21,78% en 79 positief 78,22%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 153 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 30 negatief 19,61% en 123 positief 80,39%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 49 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 negatief 34,69% en 32 positief 65,31%.

Leerling 8 (nulmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van ma.12-11 tot en met do. 15-11 gebruikt	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8	Groep:8	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Slaat iemand	18	
Wordt geslagen	13	
Schopt iemand	3	
Wordt geschopt	6	
Duwt iemand	4	
Wordt geduwd	10	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 25 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 25 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal 29 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 29 negatief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	3	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	
Staat rechtop	16	
Staat met een gebogen houding	10	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 31 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 negatief 38,71% en 19 positief 61,29%.

Aanvullende opmerkingen:

- L.L. 8 begint met slaan (mouw van de jas) bij 6 verschillende kinderen. Zij slaan/schoppen of duwen terug. 'lijkt op een spel'
- L.L. 8 springt bij L.L. 6 op de rug dit gebeurt wederzijds (lijkt positief)
- Speelt alleen of met meerder verschillende personen (wisselt af) lijkt geen vaste vrienden te hebben.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 13-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8	Groep: 8	
Bijzonderheden:Deze leerling heeft autisme Deze gymles is gegeven door een andere leerkracht van school X. De eigen groepsleerkracht was wel aanwezig en heeft zijn collega gefilmd.		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	9	
Wordt aangesproken	2	
Wordt geplaagd	1	L.L. 18 houdt twee vingers boven L.L. 8 zijn hoofd andere kinderen lachen
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 7,69% en 12 positief 92,31%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Wordt geslagen	1	Tikje op het hoofd
Duwt iemand	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	10	
Staat met een gebogen houding	3	
Heeft een duidelijke stem	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 23 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 17,39% en 19 positief 82,61%.

Aanvullende opmerkingen:

- Slaat de pluimpjes van anderen weg (wordt hiervoor niet door anderen aangesproken)
- Wordt als tikker gekozen
- Tijdens het applaus doet L.L. 8 niet mee
- Tijdens het opruimen staat L.L.8 bij het onderdeel de trampoline hierbij moet de leerkracht helpen. Samen met L.L. 26 en L.L. 24 gaat hij trampoline springen. Als de leerkracht eraan komt gaat L.L. 8 andere kinderen helpen (van anderen onderdelen)

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8	Groep: 8	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Helpt iemand	32	In de meeste gevallen gaat L.L. 8 als eerste op de mat en helpt de andere kinderen
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	1	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen anderen (komt op voor anderen)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 43 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 43 positief 100%.
Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Schopt iemand	1	
Wordt geschopt	1	
Duwt iemand	1	
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 75% en 1 positief 25%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	11	
Staat met een gebogen houding	9	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 28 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 negatief 35,71% en 18 positief 64,29%.

Aanvullende opmerkingen:

- *L.L. 8 let niet op. Het lijkt alsof hij alert is tijdens het maken van een rij, hij wil per se daar staan. Dit overlegt hij niet maar gaat er tussen staan en niemand spreekt hem daarop aan. Als de kinderen op de mat mogen wil L.L. 8 er direct op, opvallend is dat hij dit zonder springplank doet. Hij gaat echter direct vooraan zitten om anderen te helpen. Als er niet wordt gescoord lijkt hij dit niet erg te vinden. Zijn patroon in dit spel blijft continu hetzelfde. Als er wel wordt gescoord juicht L.L. 8 en gaat gauw vooraan op de bank zitten.*

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 16-11-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8	Groep: 8	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Praat met iemand	9	
Wordt aangesproken	4	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Slaat iemand	6	
Wordt geslagen	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Geeft een compliment	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	Opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	8	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	
Staat rechtop	10	
Staat met een gebogen houding	7	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 30 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 negatief 30% en 21 positief 70%.

Aanvullende opmerkingen:

- *L.L. 25 zegt twee maal L.L. 8 stoppen*

Algehele conclusie nulmeting leerling 8

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 71 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 1,41% en 70 positief 98,59%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 36 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 35 negatief 97,22% en 1 positief 2,78%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal 35 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 35 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 112 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 35 negatief 31,25% en 77 positief 68,75%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 221 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 71 negatief 32,13% en 150 positief 67,87%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 46 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 35 negatief 76,09% en 11 positief 23,91%

Bijlage 5: Eindmeting

De eindmeting van de observatie, bestaande uit acht kinderen van groep 7/8. Waarbij per kind vier momenten van observatie was, de pauze, de twee gymlessen en de creales. Deze lessen bevatten samen 28 minuten waarbij er per categorie een conclusie is getrokken.

Leerling 1 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze		Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef			
Leerling: 1		Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas			

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Praat met iemand	7	
Wordt aangesproken	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Wordt geduwd	12	'spel' iemand duwen over de sneeuw.
Duwt iemand	7	'spel' iemand duwen over de sneeuw.
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 77,78% en 2 positief 22,22%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 negatief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	8	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 20 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 5% en 19 positief 95%.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 1	Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Wordt aangesproken	2	

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd (100%). Hiervan zijn 3 positief (100%).

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	4	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	5	
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 20 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 25% 15 positief 75%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 1	Groep: 7	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Gastles Judo (deze leerling zit op judo) Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Vraagt of iemand mee wil doen	2	Vraagt om samen te werken
Helpt iemand	1	Geeft tips
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	5	
Overlegt over de aanpak van de gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	1	De leerkracht en L.L. 4 doen samen de opdracht voor. Als deze klaar is applaudisseert L.L. 1
Stelt vragen tijdens een gesprek	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie gedrag van anderen: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	10	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	3	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 24 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 16,67% en 20 positief 83,33%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 1		Groep: 7
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Ontvangt een compliment	1	

Conclusie gedrag van anderen: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	1	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	3	
Staat met een gebogen houding	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 33,33% en 4 positief 66,67%.

Aanvullende opmerkingen:

- *Tijdens de creales druk aan het werk*

Algehele conclusie eindmeting leerling 1

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 16 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 16 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 26 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 19 negatief 73,08% en 7 positief 26,92%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: Geen

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 70 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 negatief 17,14% en 58 positief 82,86%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 112 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 31 negatief 27,68% en 81 positief 72,32%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Leerling 2 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	11	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	5	
Anderen lachen om zijn grap	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	13	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	
Staat rechtop	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 23 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 8,70% en 21 positief 91,30%.

Aanvullende opmerkingen:

- Loopt rondjes om L.L. 12 en L.L. 13 die in gesprek zijn.
- Wordt geknuffeld door kinderen uit de onderbouw (groep 3/4?)

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden: GEEN GYMCLEREN MEE betekent niet mee doen. Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2	Groep: 7	
Bijzonderheden: ZIEK Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 2		Groep: 7
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Praat met iemand	2	
Wordt aangesproken	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	4	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	4	
Staat met een gebogen houding	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 20% en 8 positief 80%.

Aanvullende opmerkingen:

- *L.L. 10 legt uit hoe scooby doo werkt.*

Algehele conclusie eindmeting leerling 2

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 14 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 14 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: Geen

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 33 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 12,12% en 29 positief 87,88%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 48 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 8,33% en 44 positief 91,67%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 16 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 16 positief 100%

Leerling 3 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalsysteem gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3		Groep:7
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	11	
Wordt aangesproken	4	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	5	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 17 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lachen om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	14	
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	2	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	9	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 33 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 6,06% en 31 positief 93,94%.

Aanvullende opmerkingen:

- *Iemand anders bijna gescoord 'oei'*
- *L.L. 3 valt L.L. 13 en L.L. 17 lopen door*

Observatiemoment 2

Pauze		Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef			
Leerling: 3		Groep: 7	
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas			

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	3	
Wordt aangesproken	1	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen anderen (komt op voor een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	6	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 16 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 16 positief 100%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3	Groep: 7	
Bijzonderheden: Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	3	
Wordt aangesproken	4	
Lacht uit	1	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 16,67% en 5 positief 83,33%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Lacht om een grap (van een ander)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	9	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 17 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 positief 100%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 3		Groep: 7
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Vraagt hulp	1	
Praat met iemand	1	
Wordt aangesproken	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Duwt iemand	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	3	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 positief 100%.

Algehele conclusie eindmeting leerling 3

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 30 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 3,33% en 29 positief 96,67%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 25% en 3 positief 75%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 73 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 2,74% en 71 positief 97,26%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 111 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 3,60% en 107 positief 96,40%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 positief 100%.

Leerling 4 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4	Groep: 7	
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Praat met iemand	7	
Wordt aangesproken	5	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Wordt geslagen	1	
Duwt iemand	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Lacht om een grap (van een ander)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	13	
Staat rechtop	9	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	5	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 27 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 27 positief 100%.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4		Groep: 7
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Vraagt hulp	8	
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	1	
Komt uit voor een keuze die afwijkt van een ander	1	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 19 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Duwt iemand	2	
Moedigt aan	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 66,67% en 1 positief 33,33%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	8	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	2	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	5	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 23 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 8,70% en 21 positief 91,30%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4	Groep: 7	
Bijzonderheden: Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	3	
Plaagt iemand	2	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 12,50% en 7 positief 87,50%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Duwt iemand	1	Moet samenwerken met de leerkracht hem omkrijgen lukt niet dus probeert L.L. 4 het door te duwen
Stelt vragen tijdens een gesprek	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 50% en 1 positief 50%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt een ander aan tijdens een gesprek	13	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	1	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 24 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 8,33% en 22 positief 91,67%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 4		Groep: 7
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	6	
Wordt aangesproken	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Deelt materiaal/spullen	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	4	Aan het werk
Staat rechtop	4	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 15 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 26,67% en 11 positief 73,33%.

Algehele conclusie eindmeting leerling 4

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 43 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 2,33% en 42 positief 97,67%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan is 11 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 63,64% en 4 positief 36,36%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 89 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 8,99% en 81 positief 91,01%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 149 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 16 negatief 10,74% en 133 positief 89,26%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 8,33% en 11 positief 91,67%

Leerling 5 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5		Groep: 8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	7	Één maal door een onbekende
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Slaat iemand	4	
Wordt geslagen	2	
Wordt geschopt	2	
Duwt iemand	3	
Wordt geduwd	1	
Moedigt aan (juichen/positief)	3	High five na scoren
Deelt materiaal/spullen	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 63,64% en 4 positief 36,36%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 100%

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	6	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	12	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	
Staat rechtop	9	
Staat met een gebogen houding	2	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 26 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 15,38% en 22 positief 84,62%.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5		Groep: 8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Helpt iemand	2	
Vraagt hulp	4	
Praat met iemand	4	
Wordt aangesproken	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	5	
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	3	
Staat rechtop	7	
Staat met een gebogen houding	5	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 24 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 33,33% en 16 positief 66,67%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5		Groep: 8
Bijzonderheden: ZIEK Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 5		Groep: 8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Vraagt hulp	1	
Praat met iemand	2	
Wordt aangesproken	1	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Deelt materiaal/spullen	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Ontvangt een compliment	1	Compliment? Het klonk sarcastisch 'echt beeldig'

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	3	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	3	
Staat met een gebogen houding	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 25% en 6 positief 75%.

Algehele conclusie eindmeting leerling 5

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 25 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 25 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan is 11 positief 100%

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 negatief 58,33% en 5 positief 41,67%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 100%

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 58 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 14 negatief 24,14% en 44 positief 75,86%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 106 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 21 negatief 19,81% en 85 positief 80,19%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 18 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 27,78% en 13 positief 72,22%.

Leerling 6 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalsysteem gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6		Groep:8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	9	
Wordt aangesproken	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Moedigt aan (juichen/positief)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	12	
Staat rechtop	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 20 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 20 positief 100%.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6	Groep: 8	
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Helpt iemand	2	
Vraagt hulp	2	
Praat met iemand	6	
Wordt aangesproken	1	
Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 12 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele sturing

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Duwt iemand	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Lacht om een grap (van een ander)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	9	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	9	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 18 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 18 positief 100%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6	Groep: 8	
Bijzonderheden: Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Praat met iemand	3	
Wordt aangesproken	1	Wordt gevraagd om samen te werken met L.L.7

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Lacht om een grap (van een ander)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	10	
Staat met een gebogen houding	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 18 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 16,67% en 15 positief 83,33%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 6		Groep: 8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Helpt iemand	1	
Praat met iemand	7	
Wordt aangesproken	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	9	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	3	
Staat met een gebogen houding	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 7,69% en 12 positief 92,31%.

Algehele conclusie eindmeting leerling 6

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 32 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 32 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 50% en 1 positief 50%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 69 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 5,80% en 65 positief 94,20%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 108 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 4,63% en 103 positief 95,37%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 9 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 9 positief 100%

Leerling 7 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalstelsel gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7		Groep:8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	5	
Wordt aangesproken	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Wordt geduwd	1	
Moedigt aan (juichen/positief)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	6	
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	9	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	8	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 18 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 5,56% en 17 positief 94,44%.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7	Groep: 8	
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Helpt iemand	3	
Praat met iemand	3	
Wordt aangesproken	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Duwt iemand	1	
Wordt geduwd	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	3	
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.
Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	7	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	7	
Staat met een gebogen houding	1	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 16 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 6,25% en 15 positief 93,75%.

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7	Groep: 8	
Bijzonderheden: Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Helpt iemand	1	
Praat met iemand	7	
Wordt aangesproken	6	
Licht uit	1	
Komt uit voor een keuze die afwijkt van de ander	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 10% en 9 positief 90%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	
Anderen lachen om zijn grap	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijk iemand aan tijdens een gesprek	13	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	8	
Staat met een gebogen houding	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 22 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 4,56% en 21 positief 95,45%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 7		Groep: 8
Bijzonderheden: Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Vraagt hulp	1	
Praat met iemand	3	
Wordt aangesproken	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	3	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	4	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 7 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 7 positief 100%.

Algehele conclusie eindmeting leerling 7

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 25 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 4% en 24 positief 96%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 17 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 50% en 1 positief 50%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 100%

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 11 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 positief 100%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 3 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 positief 100%

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 63 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 3 negatief 1,59% en 60 positief 98,41%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 101 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 negatief 4,95% en 96 positief 95,05%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 22 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 negatief 9,09% en 20 positief 90,91%

Leerling 8 (eindmeting)

Observatiemoment 1

Pauze	Gym	Creales
Datum: Er is een intervalsysteem gebruikt hierdoor zijn er verschillende minuten van do. 13-12 tot en met wo. 19-12 gebruikt.	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.15 en de 10.30 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8	Groep:8	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	8	
Wordt aangesproken	8	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 10 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 10 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Slaat iemand	3	
Wordt geslagen	3	
Wordt geschopt	4	
Duwt iemand	9	
Wordt geduwd	1	
Deelt materiaal/spullen	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 12 negatief 92,31% en 1 positief 7,69%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 100%

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Anderen lachen om zijn grap	2	

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien over verschillende dagen)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	15	
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	1	
Staat rechtop	17	
Staat met een gebogen houding	14	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 48 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 15 negatief 31,25% en 33 positief 68,75%.

Observatiemoment 2

Pauze	Gym	Creales
Datum: dinsdag 18-12-12	Tijd: De observatietijd varieert tussen de 08.30 en 09.15 (totaal 8 observatieminuten)	
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8	Groep: 8	
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	2	
Wordt aangesproken	5	
Draagt ideeën aan tijdens een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Duwt iemand	1	
Moedigt aan (juichen/positief)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 negatief 50% en 1 positief 50%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	14	
Staat met een gebogen houding	11	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 33 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 11 negatief 33,33% en 22 positief 66,67%

Aanvullende opmerkingen:

- Tijdens een botsing met L.L. 6 helpt L.L. 24 (L.L. 8) overeind

Observatiemoment 3

Pauze	Gym	Creales
Datum: vrijdag 14-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 10.00 en 10.45 (totaal 8 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8		Groep: 8
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Gastles Judo Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Praat met iemand	11	
Wordt aangesproken	5	
Overlegt de aanpak van een gezamenlijke activiteit	1	
Zegt tegen een ander dat hij onaardig doet tegen hem (opkomen voor zichzelf)	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 13 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 13 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 5 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 5 positief 100%.

Emotionele sturing

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Schopt iemand	1	
Duwt iemand	3	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 negatief 100%.

Emotionele autonomie

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Lacht om een grap (van een ander)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

<i>Gebeurtenis</i>	<i>Totaal aantal keer (gezien de gehele gymles)</i>	<i>opmerkingen</i>
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	16	Kan ook leerkracht zijn
Staat rechtop	12	
Staat met een gebogen houding	9	
Heeft een duidelijke stem (verstaanbaar)	2	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 39 keer geturfd 100% Hiervan zijn 2 negatief 5,13% en 37 positief 94,87%.

Observatiemoment 4

Pauze	Gym	Creales
Datum: donderdag 13-12-12		Tijd: De observatietijd varieert tussen de 14.15 en 14.45 (totaal 4 observatieminuten)
Observator: Marga Verhoef		
Leerling: 8		Groep: 8
Bijzonderheden: Deze leerling heeft autisme Observatie tijdens kerstperiode Veel ziekte in de klas		

Emotioneel bewustzijn

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Praat met iemand	6	
Wordt aangesproken	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 6 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 6 positief 100%.

Conclusie gedrag van een ander: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Emotionele autonomie

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Geeft een compliment	1	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 1 keer geturfd 100%. Hiervan is 1 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Gebeurtenis	Totaal aantal keer (gezien de gehele creales)	opmerkingen
Kijkt iemand aan tijdens een gesprek	5	Kan ook leerkracht zijn
Kijkt naar beneden tijdens een gesprek	2	
Staat rechtop	6	
Staat met een gebogen houding	6	

Conclusie eigen gedrag: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 42,11% en 11 positief 57,89%.

Algehele conclusie eindmeting leerling 8

Na alle momenten van observatie kun je de volgende conclusie trekken.

Emotioneel bewustzijn

Eigen vaardigheden: In totaal is er 23 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 23 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 19 positief 100%.

Emotionele sturing

Eigen vaardigheden: In totaal is er 19 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 17 negatief 89,47% en 2 positief 10,53%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 8 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 100%

Emotionele autonomie

Eigen vaardigheden: In totaal is er 4 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 4 positief 100%.

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 2 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 2 positief 100%.

Sociaal-emotionele vaardigheden

Eigen vaardigheden: In totaal is er 139 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 36 negatief 25,90% en 103 positief 74,10%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: Geen

Totaal

Eigen vaardigheden: In totaal is er 185 geturfd 100%. Hiervan zijn 53 negatief 28,65% en 132 positief 71,35%

Vaardigheden van groepsgenoten tot hem: In totaal is er 29 keer geturfd 100%. Hiervan zijn 8 negatief 27,59% en 21 positief 72,41%